

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών *Πολιτιστική Πολιτική και
Ανάπτυξη*

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Η Αγορά του Βιβλίου στην Κύπρο: Παρούσα κατάσταση,
προκλήσεις και Προοπτικές**

Μαρία Πουρνάρα

Επιβλέπων Καθηγητής
Χρήστος Δερμεντζόπουλος
Δεκέμβριος 2018

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου
Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών *Πολιτιστική Πολιτική και*
Ανάπτυξη

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Η Αγορά του Βιβλίου στην Κύπρο: Παρούσα κατάσταση,
Προκλήσεις και Προοπτικές**

Μαρία Πουρνάρα

**Επιβλέπων Καθηγητής
Χρήστος Δερμεντζόπουλος**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Δεκέμβριος 2018

ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ

Περίληψη

Η μελέτη αποσκοπεί στο να διερευνήσει την αγορά του βιβλίου στην Κύπρο. Για αυτόν τον σκοπό συλλέχθηκαν δεδομένα από στατιστικά στοιχεία της Κύπρου και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διεξήχθη έρευνα με ερωτηματολόγιο, και πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις απευθείας και τηλεφωνικά. Για την επιλογή των δεδομένων που χρειαζόνταν, προηγήθηκε βιβλιογραφική ανασκόπηση σε έντυπα και ηλεκτρονικά βιβλία, ηλεκτρονικά περιοδικά και βάσεις δεδομένων.

Τα στατιστικά στοιχεία παρουσίασαν την κατάσταση των βιβλιοπωλείων και της αγοράς του βιβλίου στην Κύπρο και στη συνέχεια έγινε σύγκριση με αντίστοιχα μεγέθη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι αναγνωστικές προτιμήσεις προκύπτουν μέσα από το ερωτηματολόγιο και τις συνεντεύξεις με τους βιβλιοπώλες. Παράλληλα με τη βιβλιογραφική τεκμηρίωση, για την ανάλυση των στοιχείων χρησιμοποιήθηκαν τα μοντέλα PEST, SWOT και η ανάλυση των πέντε δυνάμεων του Porter. Τα αποτελέσματα που προκύπτουν αναδεικνύουν τα σημαντικά προβλήματα του κλάδου πωλήσεων στην Κύπρο, όπως η μικρή αγορά βιβλίων, η μειωμένη κατά κεφαλή δαπάνη των Κυπρίων στα βιβλία σε σύγκριση με την Ευρωπαϊκή Ένωση, η αυξημένη συγκέντρωση βιβλιοπωλείων ανά κάτοικο, και οι ψηλές τιμές των βιβλίων στην Κύπρο.

Συνοψίζοντας, η μελέτη εισηγείται τη διαμόρφωση διορθωτικών μέτρων για τη βελτίωση της αγοράς του βιβλίου, τόσο σε επίπεδο εκδοτών και βιβλιοπωλών όσο και σε επίπεδο πολιτιστικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, οι εκδότες και βιβλιοπώλες μπορούν να αναπτύξουν την αγορά βιβλίου χρησιμοποιώντας τα νέα μέσα επικοινωνίας, στοχεύοντας στους φοιτητές, βελτιώνοντας τις παρεχόμενες υπηρεσίες και τους χώρους πώλησης. Αντίστοιχα, η δημόσια πολιτική βιβλίου θα πρέπει να θεσπίσει εθνική στρατηγική για την αγορά του βιβλίου, η οποία θα περιλαμβάνει κίνητρα για αύξηση των εξαγωγών και ανάπτυξη βιβλιοπωλείων στις επαρχίες, χρηματοδοτήσεις με στόχο την εκπαίδευση προσωπικού ενώ, ταυτόχρονα, θα πρέπει να εξετάσει σοβαρά τη μείωση στη φορολόγηση των βιβλίων καθώς και την εφαρμογή της ενιαίας τιμής βιβλίου.

Summary

The objective of this study is to examine the book market in Cyprus and was performed by reviewing three main directions; the situational analysis using the statistical data of Cyprus and EU, using versatile marketing models and via surveys.

The situational analysis used the data extracted from the Statistical Services of Cyprus and Eurostat concerning the wholesale sales of books in Cyprus, the number of bookshops, the number of bookshops per capita, the turnover and profit data, and compared them to the EU. In order to understand the Cyprus' book industry better, the study uses the marketing models of PEST analysis, SWOT analysis and Porter's five forces were created and presented.

The surveys conducted were focused on the four main players of this industry; the writers, the publishers, the bookshops owners, and the customers. The writers, publishers and bookshops owners were interviewed via personal telephone and/or interpersonal meetings, with questions aiming to understand better the market, the opportunities and difficulties of the sector, the processes from production to sale, the Government role, and the customers' needs. On the other hand, in order to review the customers, an internet survey was conducted and distributed. The customer survey questioned, amongst others, the customer's purchasing trends, the customer's perceptions on the bookshops and book prices in Cyprus, and most importantly investigated future changes in the bookshops.

This study resulted in the measures that need to be taken by the publishers and the bookshop owners on the one hand, and the government on the other hand, in order to sustain, optimize the market and attract new customers. The use of new means to promote book sales, the cooperation between the publishers and the bookshop owners and the minor changes in the services and infrastructure are the main changes proposed on behalf of the bookshop owners and publishers. The study suggests that the Government should develop a strategy concerning the book sales in Cyprus, including the effort to increase the exports via governmental supported translations of Cypriot books, support the bookshops in rural areas, decrease the prices of books and investigate the fixed price agreement scenario.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους, όσοι με τον τρόπο τους βοήθησαν στο να ολοκληρωθεί η συγγραφή αυτής της εργασίας. Τον επιβλέποντα καθηγητή, κύριο Χρήστο Δερμεντζόπουλο. Τα άτομα στις Βιβλιοθήκες με τα οποία επικοινωνήσα για να μου δώσουν τα στοιχεία που χρειαζόμουν και την αναπληρώτρια του Διευθυντή Βιβλιοθήκης Πανεπιστημίου Κύπρου, κυρία Έλενα Διομήδη-Παρπούνα, που ενέκρινε την προώθηση του ερωτηματολογίου στα μέλη της Βιβλιοθήκης και στην ευρύτερη ακαδημαϊκή κοινότητα του Πανεπιστημίου Κύπρου. Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κύριο Άκη Χρίστου, την κυρία Βούλα Κοκκίνου, την Μαρία Κυριάκου, τον κύριο Μίκη Μιχαηλίδη, τους συγγραφείς Α.Α. και Π.Β. για τον χρόνο τους, τη προθυμία, το ενδιαφέρον, γιατί μου υπέδειξαν σημαντικά σημεία για τη διεξαγωγή της υπόλοιπης μελέτης και γιατί μου έδειξαν ότι πραγματικά αγαπάνε αυτό που κάνουνε.

Τέλος, ευχαριστώ την οικογένειά μου και –φυσικά- τον Νικόλα, που με στήριξε και σε αυτό.

Περιεχόμενα

1.Εισαγωγή.....	1
1.1 Σπουδαιότητα της έρευνας.....	2
1.2 Περιορισμοί και Μεθοδολογία.....	3
2. Καταγραφή τρέχουσας Κατάστασης.....	6
2.1 Βιβλιοπαραγωγή.....	6
2.2 Ο χώρος των εκδόσεων.....	9
2.3 Στατιστικά στοιχεία	11
2.3.1 Στοιχεία πληθυσμού	11
2.3.2 Αριθμός βιβλιοπωλείων στην Κύπρο.....	12
2.3.3 Υποστατικά βιβλιοπωλείων ανά κάτοικο.....	14
2.3.4. Στοιχεία εκπαίδευσης.....	15
2.4 Οικονομικά στοιχεία.....	17
2.4.1 Παγκύπριες πωλήσεις εμπορίου.....	17
2.4.2 Παγκύπριες πωλήσεις βιβλίων.....	17
2.5 Παράγοντες που επηρεάζουν τη ζήτηση.....	19
2.5.1 Υποκατάστατα αγαθά	20
2.5.1.1 Ηλεκτρονικά βιβλία.....	20
2.5.1.2 Μισθός καταναλωτών.....	22
2.5.1.3 Δανεισμός βιβλίων από Βιβλιοθήκες.....	24
2.5.1.3.1 Κυπριακή Βιβλιοθήκη	25
2.5.1.3.2 Δημοτική Βιβλιοθήκη Λακατάμιας	26
2.5.1.3.3 Δημοτική Βιβλιοθήκη Λάρνακας.....	27
2.5.1.3.4 Δημοτική Βιβλιοθήκη Λεμεσού	27
2.5.1.3.5 Ακαδημαϊκά Ιδρύματα: Πανεπιστήμιο Λευκωσίας.....	28
2.5.1.3.6 Ακαδημαϊκά Ιδρύματα: Πανεπιστήμιο Κύπρου	28
2.5.1.4 Φωτοτυπίες και φωτοαντίγραφα βιβλίων.....	29
2.5.1.5 Προτιμήσεις.....	29
2.6 Συγκριτικά στοιχεία με την Ευρωπαϊκή Ένωση	29
2.6.1 Αριθμός βιβλιοπωλείων στην Ευρωπαϊκή Ένωση και κύκλος εργασιών	30
3. PEST, SWOT και πέντε δυνάμεις του Porter	37
3.1 PEST.....	37

3.2 SWOT Analysis.....	41
3.3 Πέντε δυνάμεις Porter	44
4.Ανάλυση αποτελεσμάτων ερωτηματολογίου.....	47
4.1 Στοιχεία ερωτηματολογίου και ανάλυση.....	48
4.2 Σύνοψη απαντήσεων και συμπεράσματα ερωτηματολογίου	76
5. Ο ρόλος του κράτους και η δημόσια πολιτική για το βιβλίο στην Κύπρο.....	78
6. Συμπεράσματα και Προτάσεις.....	81
6.1 Προτάσεις ως προς τους εκδότες και βιβλιοπώλες	83
6.2 Προτάσεις ως προς την κρατική πολιτική.....	83
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	85
A. Ερωτηματολόγιο	85
B. Ερωτήσεις προς τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες και αντίστοιχες απαντήσεις.....	92
Βιβλιογραφία	96

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Η λέξη «βιβλίο» προέρχεται από την πόλη Βύβλο, «της αρχαίας Φοινίκης, από την οποία γινόταν η εξαγωγή του παπύρου στην αρχαία Ελλάδα» (Δρόσος, 2001: 25). Όπως αναφέρει η Howsam (2015: 1), το βιβλίο είναι ένας τρόπος, μια αποτύπωση, ο τρόπος που οι άνθρωποι δίνουν υλική μορφή στη γνώση και στις ιστορίες τους. Με την λέξη βιβλίο έρχονται στο μυαλό μας πολλές λέξεις ή ιδιότητες που σχετίζονται με αυτό και είναι ένας όρος που καλύπτει όλη αυτήν την ποικιλομορφία (Howsam 2015: 2). Ο χαρακτήρας του βιβλίου είναι διττός, ως εμπορευματικό και πολιτιστικό προϊόν (Ζορμπά 1995: 12). Σύμφωνα με τη Ζορμπά (1995: 12) η οικονομική διάσταση του βιβλίου ως πολιτιστική βιομηχανία παγιώθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και μάλιστα έχει αποδειχτεί ανθεκτική σε σχέση με την εξάπλωση των οπτικοακουστικών μέσων και των ΜΜΕ.

Η έννοια των πολιτιστικών βιομηχανιών διαμορφώθηκε τη δεκαετία του 1940 από τις θεωρητικές αναζητήσεις των μελών της Σχολής της Φραγκφούρτης, Theodor Adorno και Max Horkheimer (Αυδίκος 2014: 23) και ο όρος *πολιτιστική βιομηχανία* χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά το 1947 στο βιβλίο τους *Dialektik der Aufklärung* (Κόνσολα 2006: 71). Ένας πιο σύγχρονος ορισμός για τις πολιτιστικές βιομηχανίες, σύμφωνα με την Ντόρα Κόνσολα (2006: 71), είναι ότι ο όρος *πολιτιστικές βιομηχανίες* αναφέρεται σε «μεγάλες ή και μικρές επιχειρήσεις που για κερδοσκοπικούς κυρίως σκοπούς σχεδιάζουν, παράγουν, προβάλλουν και διανέμουν πολιτιστικά προϊόντα για μαζική κατανάλωση όπως βιβλία, περιοδικά...». Το βιβλίο είναι υλικό αγαθό, το οποίο ανήκει στα επικοινωνιακά και πολιτιστικά αγαθά (Τσουρβάκας 2012: 23) και συνδέεται με αξίες οι οποίες δεν μπορούν να υπολογιστούν με αυστηρά οικονομικούς και ποσοτικούς όρους (Αυδίκος 2014: 17). Ωστόσο αποτελεί και

ένα αγαθό με οικονομική αξία, άρα έχει και οικονομικά χαρακτηριστικά, όπως κόστος παραγωγής, τιμή κ.ά., καθώς και υψηλό επιχειρηματικό ρίσκο (Τσουρβάκας 2012: 24,27). Εντάσσεται στις δημιουργικές βιομηχανίες, καθώς, όπως αναφέρει ο Αυδίκος (2014: 17), χαρακτηριστικό των αγαθών και των υπηρεσιών των δημιουργικών βιομηχανιών είναι ότι αποτελούν σύμβολα και ότι διέπονται από τους νόμους της πνευματικής ιδιοκτησίας. Στην Κύπρο δεν υπάρχει εκτενής μελέτη του βιβλίου ως πολιτισμικού ή οικονομικού αγαθού. Θέμα της μεταπτυχιακής διατριβής είναι η αγορά του βιβλίου στην Κύπρο και συγκεκριμένα η εμπορική διάσταση ενός πολιτισμικού προϊόντος σε σχέση μάλιστα με την πολιτιστική πολιτική που ακολουθείται στον χώρο του βιβλίου. Τα κεφάλαια που θα ακολουθήσουν περιλαμβάνουν καταγραφή της τρέχουσας κατάστασης, ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν με βάση το PEST, SWOT και το μοντέλο των πέντε δυνάμεων του Porter, το ερωτηματολόγιο και η ανάλυση αποτελεσμάτων, η ύπαρξη κρατικής πολιτικής για το βιβλίο και τέλος τα συμπεράσματα και οι προτάσεις.

1.1 Σπουδαιότητα της έρευνας

Η αγορά του βιβλίου είναι ένα διαθεματικό πεδίο, στο οποίο εμπλέκονται οι απόψεις, οι δράσεις και οι επιστημονικές γνώσεις διαφόρων τομέων, όπως το μάρκετινγκ, η οικονομία, η δημιουργική οικονομία και η κρατική πολιτική, δηλαδή ο ρόλος που έχει η κυβέρνηση (government) στο να παράγει κουλτούρα (Turner 2015: 535). Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή στοχεύει στο να αναδείξει ένα θέμα, το οποίο δεν έχει μελετηθεί επαρκώς. Τα στοιχεία που συλλέχθηκαν και καταγράφονται θα μπορούσαν να είναι ωφέλιμα για τους επαγγελματίες του βιβλίου, για τους αρμόδιους σε θέματα πολιτιστικής πολιτικής, για όσους ενδιαφέρονται να αναπτύξουν δράσεις σχετικές με το βιβλίο και θα μπορούσε να αποτελέσει μια αρχή για συστηματικότερη εξέταση του τοπίου της αγοράς του βιβλίου στην Κύπρο σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο (Αυδίκος 2014: 166). Σκοπός, επίσης, είναι να βοηθήσει στο να θιχτούν τα σημεία που αφορούν καίρια θέματα γύρω από την παραγωγή του βιβλίου, τα βιβλιοπωλεία, την εκδοτική δραστηριότητα, την πλευρά των συγγραφέων. Στην Κύπρο δεν έχει υπάρξει κάποια προσπάθεια καταγραφής των χαρακτηριστικών της αξίας της αγοράς του βιβλίου. Επομένως, η σπουδαιότητα της

έρευνας έγκειται στο ότι η καταγραφή των στοιχείων που αφορούν τον κλάδο του βιβλίου στην Κύπρο θα μπορούσε να βοηθήσει στη χαρτογράφηση του κλάδου και στη μετέπειτα χάραξη πολιτικών.

1.2 Περιορισμοί και Μεθοδολογία

Λόγω της ευρύτητας του θέματος έχουν τεθεί περιορισμοί στη μελέτη. Η μεταπτυχιακή διατριβή περιγράφει την παρούσα, σύγχρονη κατάσταση, επομένως, δεν θα ασχοληθεί με θέματα που αφορούν την ιστορία του βιβλίου στην Κύπρο, την ιστορία του Τύπου, τα στοιχεία που αφορούν τον Τύπο, τη νομοθεσία για τα πνευματικά δικαιώματα, τον ρόλο των Βιβλιοθηκών, τα σχολικά βιβλία και τον ρόλο του κράτους ως αγοραστή. Η έρευνα θα περιοριστεί στην εξέταση αποκλειστικά του κλάδου του βιβλίου, χωρίς να γίνει κάποια σύγκριση με τις υπόλοιπες πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες.

Κατά τη διάρκεια της βιβλιογραφικής ανασκόπησης σε έντυπα βιβλία, ηλεκτρονικά περιοδικά και βάσεις δεδομένων, διαπιστώθηκε ότι ενώ για άλλες χώρες έχουν γίνει έρευνες, υπάρχουν μετρήσιμα στοιχεία και δείκτες, έχουν γραφτεί άρθρα και βιβλία σχετικά με τις εκδόσεις, τα βιβλιοπωλεία και τις αναγνωστικές συνήθειες των πολιτών, στην Κύπρο σε αυτόν τον τομέα υπάρχει ένα κενό. Η διαθέσιμη βιβλιογραφία για την εκδοτική δραστηριότητα, την ιστορία του βιβλίου και για τα βιβλιοπωλεία στην Κύπρο είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Προκειμένου να επιλέξω τα δεδομένα που χρειάστηκα, στηρίχθηκα σε μεθοδολογία και έρευνες που έχουν γίνει για άλλες χώρες. Ενδεικτικά, για τη μεθοδολογία της μεταπτυχιακής διατριβής πήρα στοιχεία από τα βιβλία *Η δύσκολη ανάπτυξη: Τα οικονομικά του βιβλίου στην Ελλάδα* (Χαριτάκης 2004), *Ο πολιτισμός ως κλάδος οικονομικής δραστηριότητας* (Καραμπάτσου-Παχάκη κ.ά. 2000), *Μελέτη για την χαρτογράφηση της Πολιτιστικής-Δημιουργικής Βιομηχανίας στην Ελλάδα* (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου 2016), *Πανελλήνια έρευνα βιβλιοπωλείων, 1998* (Ε.ΚΕ.ΒΙ 2018), *Γ' Πανελλήνια έρευνα αναγνωστικής συμπεριφοράς και πολιτιστικών πρακτικών, 2010* (Ε.ΚΕ.ΒΙ. 2011), *Economics of books* (Canoy, Ours van και Ploeg var den 2006). Ένα δύσκολο σημείο είναι ότι η Κύπρος δεν είναι μέλος του Federation of European Publishers,

του συνδέσμου εκδοτών της Ευρώπης, και πλέον δεν υφίσταται ο Σύνδεσμος Εκδοτών Κυπριακού Βιβλίου (Σ.Ε.ΚΥ.ΒΙ), με αποτέλεσμα να μη δίνονται στοιχεία στον FEP και η Κύπρος να μην περιλαμβάνεται στις ετήσιες εκθέσεις που συντάσσονται.¹ Επίσης, είναι δύσκολο να εξαχθούν λεπτομερέστερα στοιχεία για την αγορά του βιβλίου, καθώς δεν υπάρχουν διαθέσιμοι ισολογισμοί των επιχειρήσεων και στοιχεία για το τιράζ των βιβλίων.

Παράλληλα, απουσιάζει ένας κρατικός φορέας που να διεξάγει έρευνες και να συλλέγει, να επεξεργάζεται και να διαθέτει συγκεντρωμένα ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία, όπως π.χ. στοιχεία που αφορούν τις αναγνωστικές συνήθειες, τον αριθμό δανεισμών από τις Βιβλιοθήκες, τις διαθέσιμες αναγνωστικές λέσχες κτλ. Επομένως, για τη συλλογή δεδομένων συγκέντρωσα τα απαραίτητα στατιστικά στοιχεία από την Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου και τη Eurostat. Για να διερευνηθούν οι απόψεις των αναγνωστών και για αντληθεί ένας μεγάλος αριθμός απαντήσεων (Gillham 2005: 3) συνέταξα ερωτηματολόγιο. Επίσης εστάλη ερωτηματολόγιο προς τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού. Για μια καλύτερη κατανόηση θεώρησα απαραίτητη τη μέθοδο της συνέντευξης από άτομα που εργάζονται σε αυτόν το χώρο και έχουν επαφή με τον «πραγματικό κόσμο» (Gillham 2005: 3) του βιβλίου. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι διαφορετικές οπτικές που έχει το κάθε εμπλεκόμενο μέρος στην αλυσίδα του βιβλίου (Garzon, 1997, σ. 32). Οι συνεντεύξεις έχουν εστιασμένη μορφή (Bell, 1997: 145), δηλαδή υπήρχε ένα πλαίσιο ερωτήσεων γύρω από το οποίο αναπτύχθηκε η συζήτηση, το πλαίσιο αυτό, όμως, δεν ήταν περιοριστικό και κατά τη συζήτηση υπεισέρχονταν και άλλα σχετικά θέματα. Επειδή μια συνέντευξη απαιτεί αρκετό χρόνο (Bell, 1997: 155), έπρεπε να γίνει μια επιλογή ενός αντιπροσωπευτικού δείγματος. Για αυτό επιλέχθηκαν τρία βιβλιοπωλεία, δύο στη Λευκωσία και ένα στη Λεμεσό. Το ένα επιλέχθηκε επειδή είναι το παλαιότερο βιβλιοπωλείο στη Λευκωσία και στην Κύπρο, το «ΜΑΜ», στο οποίο ιδιοκτήτης είναι ο

---

¹ Μία πολύ ενδιαφέρουσα έκδοση του FEP είναι το 'The Book sector in Europe: Facts, figures. 2017', που παρουσιάζει στοιχεία για τον εκδοτικό χώρο στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που είναι μέλη του FEP.

κύριος Μίκης Μιχαηλίδης, 88 χρονών ο οποίος εξακολουθεί να εργάζεται. Το δεύτερο βιβλιοπωλείο, το «Σολώνειο», θεωρείται το μεγαλύτερο στη Λευκωσία, με τη μεγαλύτερη ποικιλία τίτλων και με πολύ καλή ποιότητα στην επιλογή των τίτλων. Το τρίτο, το «Κ.Π. Κυριάκου», είναι το μεγαλύτερο βιβλιοπωλείο στη Λεμεσό, και επιλέχθηκε ως αντιπροσωπευτικό δείγμα της αμέσως μεγαλύτερης πόλης της Κύπρου μετά τη Λευκωσία. Ο λόγος επίσης που προτιμήθηκαν είναι γιατί και τα τρία πλησιάζουν περισσότερο στην έννοια του βιβλιοπωλείου, καθώς τα περισσότερα βιβλιοπωλεία στην Κύπρο έχουν την έννοια των καταστημάτων που πωλούν γραφική ύλη και έχουν και κάποιους τίτλους ευπώλητων βιβλίων. Μέσα στη μεταπτυχιακή διατριβή, για σκοπούς προστασίας των προσωπικών δεδομένων των βιβλιοπωλών, θα ονομάζονται βιβλιοπωλεία Α,Β,Γ, χωρίς να κατονομάζεται τίνος είναι η κάθε άποψη. Επίσης, σημαντικά στοιχεία προκύπτουν από την ιδιοκτήτρια των εκδόσεων «Εν Τύποις», κυρία Βούλα Κοκκίνου, η οποία παραχώρησε και φωτογραφίες από το προσωπικό της αρχείο. Για μια σφαιρική εικόνα, ζητήθηκαν πληροφορίες και από συγγραφείς, όπου πάλι για σκοπούς προστασίας των προσωπικών δεδομένων θα ονομάζονται συγγραφείς Α και Β. Ζητήθηκε και η γνώμη φοιτητών μέσα από ένα τυχαίο δείγμα δέκα ατόμων, δύο φοιτητών ιδιωτικού και οχτώ φοιτητών δημοσίου Πανεπιστημίου. Τέλος, συλλέχθηκαν στοιχεία από ένα δείγμα βιβλιοθηκών, μέσω τηλεφωνικών συνεντεύξεων. Σε ότι αφορά τον ρόλο και το μερίδιο των Βιβλιοθηκών για την αγορά και τον ρόλο του βιβλίου στην Κύπρο, λόγω της ευρύτητας του πεδίου και των πολλών επιμέρους συνιστωσών - που θα μπορούσε η καθεμία να αναλυθεί ξεχωριστά ως θέμα-, θα περιοριστούμε μόνο σε μια ενδεικτική εξέταση των μελών και των δανεισμών τους.

Κεφάλαιο 2

Καταγραφή τρέχουσας

Κατάστασης

2.1 Βιβλιοπαραγωγή

Σύμφωνα με τον περί της Κυπριακής Βιβλιοθήκης Νόμο του 1987 (Ν. 51/1987), παρ. 6, σημείο γ, η Κυπριακή Βιβλιοθήκη έχει την ευθύνη σύνταξης και έκδοσης της τρέχουσας και αναδρομικής κυπριακής βιβλιογραφίας. Επομένως, κάποιος που θέλει να δει τι έχει εκδοθεί στην Κύπρο, μπορεί να το εντοπίσει από το Δελτίο Κυπριακής Βιβλιογραφίας, το οποίο συντάσσει και δημοσιεύει έντυπα και ηλεκτρονικά –με δωρεάν πρόσβαση- η Κυπριακή Βιβλιοθήκη. Για τους σκοπούς της εργασίας, έγινε αναζήτηση στα Δελτία Κυπριακής Βιβλιογραφίας για τα έτη 2012-2016, προκειμένου να εντοπιστεί, για αυτές τις χρονιές, ο αριθμός των τίτλων και τα θεματικά πεδία που καλύπτουν. Από την αναζήτηση προκύπτει το παρακάτω διάγραμμα. Στο δελτίο της κυπριακής βιβλιογραφίας βλέπουμε ότι εκδίδονται στην Κύπρο και βιβλία σε αγγλική και τουρκική γλώσσα. Επίσης, κατά την καταγραφή των στοιχείων, αυτό που παρουσιάζει ενδιαφέρον είναι ο μεγάλος αριθμός των αυτοεκδόσεων. Οι ρόλοι αλλάζουν και μεταβάλλονται καθώς πολλοί συγγραφείς επιλέγουν να εκδίδουν μόνοι τους τα βιβλία τους χωρίς τη διαμεσολάβηση του εκδότη. Αυτό ισχύει για όλες τις χρονιές που εξετάστηκαν, ενδεικτικά μόνο στον τομέα της λογοτεχνίας το 2016 από τα 335 λογοτεχνικά βιβλία τα 100, δηλαδή το 1/3 των τίτλων που δημοσιεύονται είναι αυτοεκδόσεις. Από τα παραπάνω στοιχεία, προκύπτει η διαπίστωση ότι στην Κύπρο υπάρχει η τάση οι συγγραφείς να αναλαμβάνουν οι ίδιοι την δημοσίευση του έργου τους. Η αυτοέκδοση είναι μία διέξοδος του συγγραφέα που αίρει τα όποια οικονομικά εμπόδια τίθενται από τον εκδότη και τα βιβλιοπωλεία στηρίζουν τις αυτοεκδόσεις, αγοράζοντας έναν μικρό αριθμό αντιτύπων. Επίσης, από τα 335 τα 45

εκδόθηκαν στην Αθήνα. Η διαπίστωση αυτή οδηγεί σε δύο συμπεράσματα. Πρώτον, στην κυπριακή βιβλιοπαραγωγή που καταγράφεται στο Δελτίο Κυπριακής Βιβλιογραφίας περιλαμβάνονται εκδόσεις βιβλίων στην Κύπρο (Κύπριων και πολιτών άλλων χωρών) αλλά και τα βιβλία Κύπριων συγγραφέων που έχουν εκδοθεί στην Ελλάδα. Δεύτερον, από τα στοιχεία προκύπτει και ένα συμπέρασμα που επεσήμαναν στη συνέντευξη και οι δύο συγγραφείς, την επιλογή των Κύπριων συγγραφέων να εκδώσουν στην Ελλάδα, καθώς η αγορά των εκδόσεων στην Ελλάδα επιτρέπει στον συγγραφέα μεγαλύτερη γνωστοποίηση του έργου του και άνοιγμα και προώθηση σε μεγαλύτερο αναγνωστικό κοινό. Ενδεικτικά, δύο συγγραφείς που έχουν βραβευτεί για το έργο τους, ο Αντώνης Γεωργίου με το European Union Prize for Literature (2016) και ο Παντελής Βουτουρής με το Βραβείο Δοκιμίου Περιοδικού «Ο Αναγνώστης» (2018) εξέδωσαν τα βιβλία τους σε εκδοτικούς οίκους στην Ελλάδα. Επίσης, από τους συνολικά 936 τίτλους που παρήχθησαν το 2016, οι 93 εκδόθηκαν από την Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, δηλαδή πρόκειται για βιβλία που εκδόθηκαν για χρήση από τα σχολεία. Στο δελτίο παρατηρείται ότι εκδίδονται αρκετοί τίτλοι από εκκλησιαστικά ιδρύματα και δημόσιους φορείς, όπως το Κέντρο Μελετών της Ιεράς Μονής Κύκκου, Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών και από δήμους και πολιτιστικούς συλλόγους. Επίσης, παρατηρείται στα βιβλιογραφικά στοιχεία ότι κάποιοι συγγραφείς συγγραφείς έχουν επωνυμία εκδοτικού οίκου, ωστόσο εκδίδουν μόνο δικά τους έργα και ότι υπάρχουν βιβλιοπωλεία που ασχολούνται και με την έκδοση βιβλίων, όπως τα βιβλιοπωλεία «Πάργα», «Moufflon», «Επιφανίου», «Πήλιο».

	2012	2013	2014	2015	2016
Γενικά θέματα	16	10	10	8	10
Φιλοσοφία και ψυχολογία	9	4	10	7	25
Θρησκεία	54	43	41	47	43
Κοινωνικές επιστήμες	251	168	182	188	220
Γλώσσα	99	47	31	28	32
Φυσικές επιστήμες και μαθηματικά	36	26	16	18	24
Τεχνολογία (Εφαρμοσμένες επιστήμες)	56	58	42	66	83
Τέχνες (Καλές τέχνες και διακοσμητικές τέχνες)	84	67	56	71	82
Λογοτεχνία και ρητορική	296	323	329	339	335
Γεωγραφία, ιστορία και επίκουροι επιστημονικοί	127	82	65	72	82

κλάδοι					
Σύνολο		1028	828	782	844
936					

Πίνακας 1: Βιβλιοπαραγωγή στην Κύπρο. Τίτλοι ανά χρονιά και ανά κατηγορία. Πηγή: Δελτίο Κυπριακής Βιβλιογραφίας, 2012-2016.

Διάγραμμα 1: Στοιχεία για την βιβλιοπαραγωγή στην Κύπρο. Κατανομή τίτλων ανά κατηγορίες. Πηγή: Δελτίο Κυπριακής Βιβλιογραφίας, 2012-2016.

Η βιβλιοπαραγωγή δείχνει ότι υπάρχει μεγάλος αριθμός τίτλων σε συγκεκριμένες κατηγορίες. Τα πιο πολλά βιβλία είναι στις Κοινωνικές Επιστήμες γιατί αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει και την κατηγορία των εκπαιδευτικών βιβλίων, που εκδίδει η Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων, 2018). Μεγάλο ποσοστό των βιβλίων που παράγονται ανήκει στην κατηγορία της λογοτεχνίας στις πολιτικές επιστήμες που περιλαμβάνουν βιβλία για την πολιτική κατάσταση της Κύπρου και ξενόγλωσσα για εκπαιδευτική χρήση. Η πτώση του αριθμού των τίτλων είναι προφανής για τα έτη μετά το 2012 με μικρή αύξηση το 2014 ακολουθώντας, όπως θα δούμε και στη συνέχεια, την πορεία της οικονομίας της χώρας.

2.2 Ο χώρος των εκδόσεων

Η ιστορία της τυπογραφίας στην Κύπρο ξεκινάει με το πρώτο ελληνικό τυπογραφείο που λειτούργησε από τον Θεόδουλο Κωνσταντινίδη, στη Λάρνακα το 1878, στην αρχή της εγκαθίδρυσης της Βρετανικής κυριαρχίας, με σκοπό, κυρίως, την έκδοση Κυπριακών εφημερίδων (Γιακόβλεβιτς 2006: 195). Το νεοσύστατο τυπογραφείο ήταν σύγχρονο με το αγγλικό κυβερνητικό τυπογραφείο που βρισκόταν στη Λευκωσία (Γιακόβλεβιτς 2006: 196) -το οποίο δεν είχε ελληνικά στοιχεία εκτύπωσης (Γιακόβλεβιτς 2006: 218)- και στόχος του ήταν η ενημέρωση του κυπριακού ελληνισμού για τα γεγονότα στο εσωτερικό και εξωτερικό (Σοφοκλέους 1995). Η πρώτη εφημερίδα που κυκλοφόρησε είχε τίτλο Κύπρος/Cyprus και κυκλοφόρησε στις 29 Αυγούστου 1878 (Γιακόβλεβιτς 2006: 217). Όπως αναφέρει ο Γιακόβλεβιτς (2006: 271), σύμφωνα με την έρευνα του Κύπρου Χρυσάνθη, του Ανδρέα Σοφοκλέους και άλλων, «το πρώτο τυπωμένο βιβλίο θεωρείται ότι ήταν η κυπριακή ποιητική συλλογή του Θρασύβουλου Ρώπα, η οποία τυπώθηκε στη Λάρνακα το 1879».

Σήμερα, η εκδοτική δραστηριότητα διακρίνεται για την εμπλοκή της επιχειρηματικής δραστηριότητας και της πολιτισμικής πρακτικής (McLeery 2015: 162). Μιλώντας με την κυρία Κοκκίνου, ιδιοκτήτρια των εκδόσεων Εν Τύποις, προτεραιότητα της είναι να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα της επιχείρησής της τηρώντας μια καλή ποιότητα στις εκδόσεις και αποτυπώνοντας όψεις του πολιτισμού της Κύπρου. Για αυτόν τον λόγο έχει επιμεληθεί κάποιες εκδόσεις βιβλίων με εξειδικευμένα θέματα και με μεγάλο κόστος παραγωγής, όπως π.χ. το «Κυπρίων ιατρών έργα - η ιατρική στην Κύπρο 1950-2015», «Η αρχιτεκτονική των Κυπρίων επί αγγλοκρατίας, 1878-1960» κ.ά.

Επίσης, παραφράζοντας τους Βανου και Philips (2008: 107) ο τομέας των εκδόσεων είναι μια δημιουργική βιομηχανία που απαιτεί επιχειρηματικές ικανότητες. Με βάση στοιχεία της Eurostat (Publishing activity statistics-NACE Rev.2), η Κύπρος βρίσκεται σε χαμηλή κλίμακα όσον αφορά την εκδοτική δραστηριότητα, καθώς ο τομέας δεν συνεισέφερε πάνω από 0,5% στην προστιθέμενη αξία των μη χρηματοοικονομικών επιχειρήσεων (non-financial business economy added value). Στην Κύπρο οι περισσότεροι εκδοτικοί οίκοι (και βιβλιοπωλεία) είναι οικογενειακές επιχειρήσεις, δεν υπάρχει μεγάλος αριθμός εκδοτών,

επομένως απουσιάζουν και οι όμιλοι εκδόσεων. Λόγω της κοινής γλώσσας, ένα σημαντικό ποσοστό των βιβλίων που υπάρχουν στην αγορά εισάγεται από ελληνικούς εκδοτικούς οίκους, σύμφωνα με τους Βανου και Philips το 52% των ελληνικών εξαγωγών βιβλίων το 2000 ήταν προς την Κύπρο (Βανου, Philips 2008: 104).

Η παραγωγή ενός βιβλίου απαιτεί ένα πλήθος ειδικοτήτων. Από την Κύπρο όμως είναι ελάχιστοι όσοι ασχολούνται με αυτές τις ειδικότητες, όπως ο επιμελητής βιβλίων, και για αυτό πολλές εκδόσεις στην Κύπρο δείχνουν να αμελούν τους στοιχειώδεις κανόνες της τυπογραφικής παράδοσης για την άρτια αισθητική εμφάνιση ενός βιβλίου, όπως είναι π.χ. η λευκή σελίδα μετά το εξώφυλλο, μία σωστά δομημένη σελίδα τίτλου, ο κολοφώνας (Βαρλάμος 2001: 47).

Σε ότι αφορά τη σχέση εκδότη-συγγραφέα ο ρόλος του εκδότη είναι κομβικός στην αγορά του βιβλίου, καθώς είναι ο ενδιάμεσος κρίκος ανάμεσα στον συγγραφέα και στον βιβλιοπώλη. Στη συνέντευξη, και από τους δύο συγγραφείς υπογραμμίστηκε η ανάγκη για μια σχέση εμπιστοσύνης και για επαγγελματική υποστήριξη, επομένως οι εκδότες πρέπει να αναπτύσσουν σχέση εμπιστοσύνης με τον συγγραφέα και σχέσεις εμπιστοσύνης με τους βιβλιοπώλες².

---

² Ανάλογη θέση εκφράζει και η Ρέα Γαλανάκη στην εισήγηση «Ο συγγραφέας και ο ιδιόρρυθμος κύκλος του βιβλίου», σσ. 119-126.

2.3 Στατιστικά στοιχεία

Στη συνέχεια θα αναλυθούν τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία από τη Στατιστική Υπηρεσία που αφορούν τον πληθυσμό, τον αριθμό των βιβλιοπωλείων ανά επαρχία, τον αριθμό των υποστατικών ανά επαρχία, τον αριθμό των υποστατικών ανά κάτοικο, τον αριθμό των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και τον αριθμό των μαθητών και φοιτητών.

2.3.1 Στοιχεία πληθυσμού

Όπως φαίνεται στον πίνακα 2, ο πληθυσμός της Κύπρου αγγίζει το 2016 τα 854.800 άτομα, γεγονός που την καθιστά μια μικρή αγορά, με μικρό αριθμό αγοραστών. Με βάση τα στοιχεία που παρέχονται από την Στατιστική Υπηρεσία διαδικτυακά, ο πληθυσμός έχει παρουσιάσει μικρή μείωση την ίδια περίοδο, ύψους 1,4%, ενώ ανά επαρχία οι ποσοστιαίες μειώσεις είναι από 0,8% μέχρι 1,9%.

ΕΠΑΡΧΙΑ	Πληθυσμός τέλος του χρόνου (χιλιάδες)				
	2012	2013	2014	2015	2016
Σύνολο					
Σύνολο	865.9	858.0	847.0	848.3	854.8
Λευκωσία	336.9	333.8	329.5	330.0	332.2
Αμμόχωστος	47.9	47.4	46.8	46.9	47.0
Λάρνακα	147.2	145.9	144.0	144.2	144.9
Λεμεσός	241.9	239.7	236.6	237.0	239.4
Πάφος	92.0	91.2	90.1	90.2	91.3

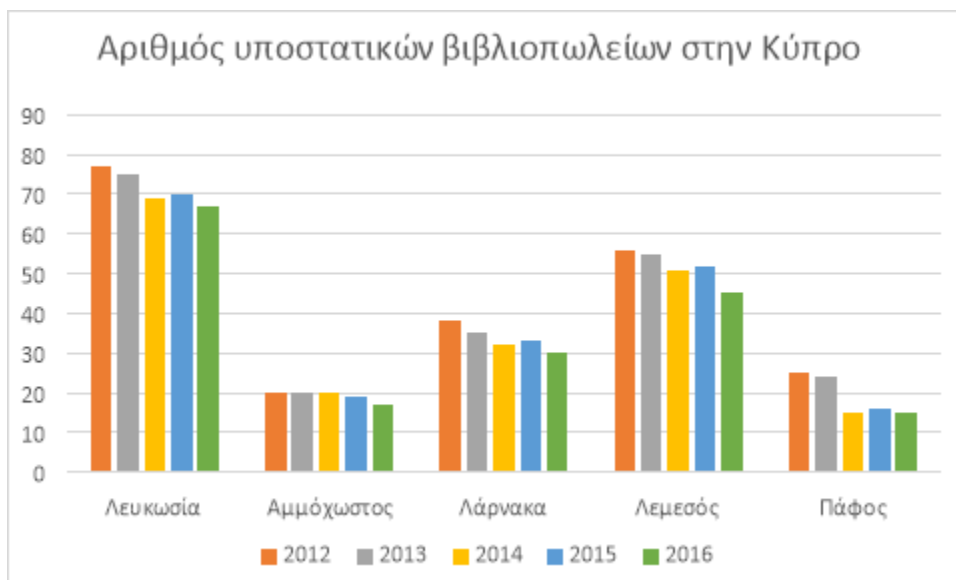
Πίνακας 2: Πληθυσμός της Κύπρου ανά επαρχία. Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία, Πληθυσμός και Κοινωνικές Συνθήκες, Πληθυσμός, 2012-2016.

2.3.2 Αριθμός βιβλιοπωλείων στην Κύπρο

Βιβλιοπωλεία	Λευκωσία	Αμμόχωστος	Λάρνακα	Λεμεσός	Πάφος	Αριθμός Υποστατικών	Αριθμός Βιβλιοπωλείων (εταιρείες)
2012	77	20	38	56	25	216	177
2013	75	20	35	55	24	209	171
2014	69	20	32	51	15	187	160
2015	70	19	33	52	16	190	160
2016	67	17	30	45	15	174	148

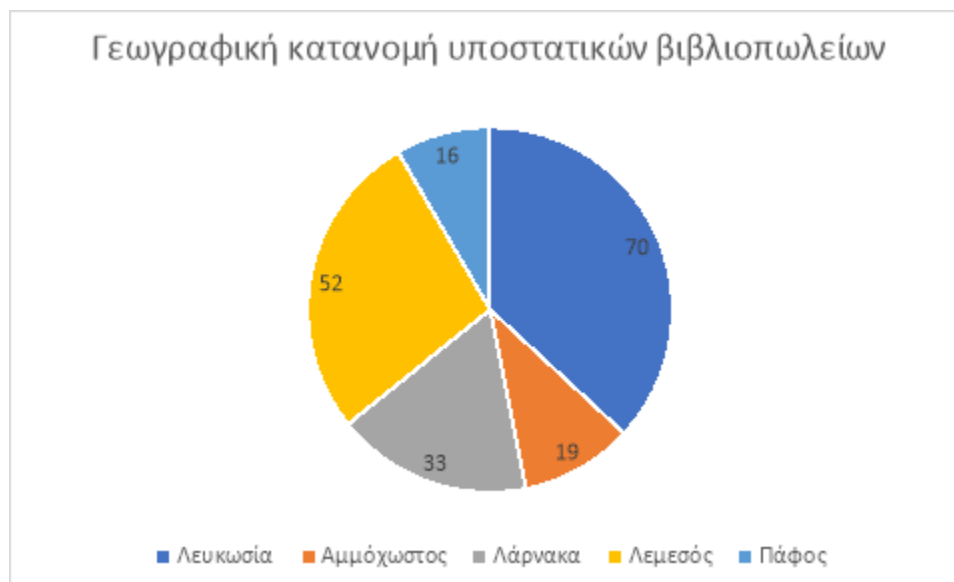
Πίνακας 3: Αριθμός βιβλιοπωλείων στην Κύπρο, έτη 2012- 2016. Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία, Αριθμός Επιχειρήσεων κατά κλάδο Οικονομικής Δραστηριότητας NACE (Αναθ. 2)2012-2016.

Τα στοιχεία του πίνακα 2 επιβεβαιώνουν την άποψη του Power, ότι η μεγαλύτερη συσπείρωση βιβλιοπωλείων παρατηρείται στα αστικά κέντρα, όπου παρατηρείται πληθυσμιακή πυκνότητα (Power, 2002, όπως αναφέρεται στον Αυδίο 2014: 107). Επομένως, ισχύει και για την περίπτωση της Κύπρου, ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο πληθυσμός της πόλης τόσο μεγαλύτερος είναι και ο αριθμός των βιβλιοπωλείων. Επίσης, πρέπει να διευκρινιστεί ότι στην Κύπρο τα αμιγή βιβλιοπωλεία είναι ελάχιστα και υπάρχουν κυρίως στη Λευκωσία και στη Λεμεσό. Τα περισσότερα βιβλιοπωλεία ασχολούνται κυρίως με τη γραφική ύλη, τα σχολικά είδη και έχουν και ένα μικρό αριθμό βιβλίων, που περιορίζονται κυρίως στα ευπώλητα βιβλία ή σε καινούργιες εκδόσεις. Η μεγαλύτερη αλυσίδα είναι το «Πάργα», το οποίο αριθμεί τέσσερα καταστήματα στη Λευκωσία (το ένα εντός της Πανεπιστημιούπολης του Πανεπιστημίου Κύπρου), ένα κατάστημα στην Πάφο και ένα στη Λάρνακα. Ο αριθμός των βιβλιοπωλείων στην Κύπρο παρουσιάζει μείωση της τάξεως του 20% και μείωση στα υποστατικά που χρησιμοποιούν τα βιβλιοπωλεία κατά 24% για την περίοδο 2012- 2016. Συγκεκριμένα, για την εν λόγω περίοδο, 29 εταιρείες εγγεγραμμένες ως βιβλιοπωλεία, καθώς επίσης 42 υποστατικά βιβλιοπωλείων έχουν κλείσει.

Διάγραμμα 2: Αριθμός υποστατικών βιβλιοπωλείων ανά πόλη, έτη 2012-2016, Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία, Αριθμός Επιχειρήσεων κατά κλάδο Οικονομικής Δραστηριότητας NACE (Αναθ. 2) 2012-2016.

Ανά πόλη, την μεγαλύτερη μείωση σε υποστατικά βιβλιοπωλείων για την περίοδο 2012-2016 είχε η πόλη της Πάφου, με μείωση 67%, ή μείωση από 25 υποστατικά σε 15. Ακολουθούν η Λάρνακα και η Λεμεσός με μειώσεις 27% και 24% αντίστοιχα, ενώ η επαρχία Αμμοχώστου και Λευκωσίας είχαν μειώσεις 18% και 15% αντίστοιχα. Οι επαρχίες Αμμοχώστου και Πάφου, έχουν τον πιο μικρό αριθμό υποστατικών, γιατί, εκτός από τον χαμηλό πληθυσμό, στηρίζονται οικονομικά κυρίως στα έσοδα από τον τουρισμό και την αγροτική παραγωγή. Σημειώνεται όμως ότι η πόλη της Πάφου παρουσιάζει τη μικρότερη μείωση του πληθυσμού με 0,8%, ενώ, όπως παρουσιάστηκε πιο πάνω, παρουσιάζει την μεγαλύτερη μείωση στα υποστατικά βιβλιοπωλείων. Ακολουθεί διάγραμμα με τη γεωγραφική κατανομή των υποστατικών των βιβλιοπωλείων. Στη Στατιστική Υπηρεσία υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία και για το 2016, ωστόσο επειδή τα περισσότερα στοιχεία στη Eurostat είναι μέχρι το 2015, για καλύτερη σύγκριση με άλλα στοιχεία που θα ακολουθήσουν, το διάγραμμα στηρίχθηκε σε στοιχεία του 2015.

Διάγραμμα 3: Γεωγραφική κατανομή υποστατικών βιβλιοπωλείων, Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία, Αριθμός Επιχειρήσεων κατά κλάδο Οικονομικής Δραστηριότητας NACE (Αναθ. 2) 2015

2.3.3 Υποστατικά βιβλιοπωλείων ανά κάτοικο

	2012	2013	2014	2015	2016	Αύξηση
Λευκωσία	4375	4451	4775	4714	4958	11.8%
Αμμόχωστος	2395	2370	2340	2468	2765	13.4%
Λάρνακα	3874	4169	4500	4370	4830	19.8%
Λεμεσός	4320	4358	4639	4558	5320	18.8%
Πάφος	3680	3800	6007	5638	6087	39.5%

Πίνακας 4: Υποστατικά ανά κατοίκους. Πηγές: Στατιστική Υπηρεσία, Στατιστικές Χονδρικού και Λιανικού Εμπορίου 2012-2016 και Πληθυσμός και κοινωνικές συνθήκες 2012-2016

Η μείωση των υποστατικών ανά επαρχία είναι πολύ μεγαλύτερη από την μείωση πληθυσμού, συνεπώς το ποσοστό των υποστατικών βιβλιοπωλείων ανά κάτοικο έχει αυξηθεί για να διατηρείται η βιωσιμότητα των βιβλιοπωλείων. Το 2016, για το σύνολο της Κύπρου, ένα βιβλιοπωλείο αντιστοιχεί σε κάθε 4912 κατοίκους, ενώ το 2012 ένα βιβλιοπωλείο αντιστοιχούσε σε 4009 κατοίκους. Σε επόμενο σημείο θα εξεταστούν οι λόγοι που μπορεί να οδήγησαν σε αυτήν τη μείωση. Θα ακολουθήσουν δεδομένα που αφορούν τον αριθμό και το είδος των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

2.3.4. Στοιχεία εκπαίδευσης

		Σχολικό έτος				
		2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Εκπαιδευτικά Ιδρύματα						
<u>Προσχολική</u>	και	672	688	687	713	726
<u>Προδημοτική Εκπαίδευση</u>						
Δημόσια	Εκπαιδευτικά	268	273	274	274	277
Ιδρύματα						
Ιδιωτικά	»	404	415	413	439	449
»						
<u>Δημοτική Εκπαίδευση</u>		365	364	362	362	362
Δημόσια	Εκπαιδευτικά	338	336	334	330	333
Ιδρύματα						
Ιδιωτικά	»	27	28	28	32	29
»						
<u>Μέση Εκπαίδευση</u>		168	168	166	167	167
Δημόσια	Εκπαιδευτικά	130	130	129	128	128
Ιδρύματα						
Ιδιωτικά	»	38	38	37	39	39
»						
<u>Μεταλυκειακή</u>	μη-	n.a.	5	8	9	8
<u>τριτοβάθμια Εκπαίδευση</u>						
Δημόσια	Εκπαιδευτικά	n.a.	5	8	9	8
Ιδρύματα						
Ιδιωτικά	»	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
»						
<u>Τριτοβάθμια Εκπαίδευση</u>		44	46	48	48	48
Δημόσια	Εκπαιδευτικά	7	7	7	6	5
Ιδρύματα						
Ιδιωτικά	»	37	39	41	42	43
»						

Πίνακας 5: Αριθμός σχολείων την περίοδο 2012-2016. Πηγή: Στατιστική υπηρεσία, Οικονομικές στατιστικές της εκπαίδευσης 2015

Ο αριθμός των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην Κύπρο αυξάνεται στα χρόνια αναφοράς, φτάνοντας τα 1311 εκπαιδευτικά κέντρα. Σε επίπεδο ποσοστού, κατά την περίοδο 2012-2016 παρουσιάζεται αύξηση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων ύψους 4,7%. Τον μεγαλύτερο αριθμό εκπαιδευτικών ιδρυμάτων συγκεντρώνουν τα σχολεία προδημοτικής εκπαίδευσης.

		Σχολικό έτος				
Μαθητές / Σπουδαστές		2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
<u>Προσχολική</u> και		28,687	28,701	28,448	29,628	30,471
<u>Προδημοτική Εκπαίδευση</u>						
Δημόσια	Εκπαιδευτικά	11,668	12,116	12,231	12,317	12,493
Ιδρύματα						
Ιδιωτικά	» »	17,019	16,585	16,217	17,311	17,978
<u>Δημοτική Εκπαίδευση</u>		53,955	53,746	52,790	53,426	54,292
Δημόσια	Εκπαιδευτικά	49,781	49,545	48,540	48,745	49,602
Ιδρύματα						
Ιδιωτικά	» »	4,174	4,201	4,250	4,681	4,690
<u>Μέση Εκπαίδευση</u>		62,740	60,793	58,634	57,161	55,711
Δημόσια	Εκπαιδευτικά	51,450	49,963	48,523	47,157	45,785
Ιδρύματα						
Ιδιωτικά	» »	11,290	10,830	10,111	10,004	9,926
<u>Μεταλυκειακή</u> μη-		n.a.	176	372	347	305
<u>τριτοβάθμια Εκπαίδευση</u>						
Δημόσια	Εκπαιδευτικά	n.a.	176	372	347	305
Ιδρύματα						
Ιδιωτικά	» »	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
<u>Τριτοβάθμια Εκπαίδευση</u>		31,772	31,965	33,674	37,166	40,347
Δημόσια	Εκπαιδευτικά	11,986	12,694	13,974	14,376	14,520
Ιδρύματα						
Ιδιωτικά	» »	19,786	19,271	19,700	22,790	25,827

Πίνακας 6: Αριθμοί μαθητών/ σπουδαστών για την περίοδο 2012-2016. Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία, Οικονομικές στατιστικές της εκπαίδευσης 2015

Αντίστοιχα, οι αριθμοί των μαθητών/σπουδαστών το 2016 ήταν 181.126, σημειώνοντας αύξηση για την εν λόγω περίοδο της τάξης των 2,2%. Παρατηρώντας τα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας, σημειώνουμε την σημαντική αύξηση στους φοιτητές πανεπιστημίων 28,8% καθώς και την αύξηση των φοιτητών από άλλες χώρες ύψους 70,9%. Η αύξηση των μαθητών/ σπουδαστών δεν αντικατοπτρίζεται σε αύξηση των πωλήσεων στα βιβλιοπωλεία και σε αύξηση των αριθμών των βιβλιοπωλείων.

2.4 Οικονομικά στοιχεία

Εδώ αναλύονται οι παγκύπριες πωλήσεις εμπορίου, οι παγκύπριες πωλήσεις βιβλίων, στοιχεία για τον κύκλο εργασιών των βιβλιοπωλείων, ο κύκλος εργασιών των βιβλιοπωλείων και η σχέση αξίας παραγωγής-κέρδους.

2.4.1 Παγκύπριες πωλήσεις εμπορίου

	€ 000			
Συνολικό εμπόριο Κύπρος	Πωλήσεις εμπορευμάτων	Κύκλος εργασιών	Αγορές εμπορευμάτων για μεταπώληση	Αξία παραγωγής-Κέρδος
2015	10.433.993	10.910.090	8.337.048	2.655.041
2014	10.447.106	10.899.958	8.355.351	2.617.658
2013	10.508.130	10.922.313	8.206.577	2.639.939
2012	11.331.132	11.799.693	8.883.395	2.898.913

Πίνακας 7: Πωλήσεις εμπορίου, 2012-2015. Πηγή: Στατιστικές Χονδρικού και Λιανικού Εμπορίου 2012-2015

2.4.2 Παγκύπριες πωλήσεις βιβλίων

	€ 000			
	Πωλήσεις εμπορευμάτων	Κύκλος εργασιών	Αγορές εμπορευμάτων για μεταπώληση	Αξία παραγωγής
2015	20.131	20.149	13.134	6.803
2014	21.316	21.336	14.072	7.676
2013	21.789	21.789	13.367	8.355
2012	28.923	28.923	17.011	11.056

Πίνακας 8: Πωλήσεις βιβλιοπωλείων, 2012-2015. Πηγή: Στατιστικές Χονδρικού και Λιανικού Εμπορίου 2012-2015

Συγκρίνοντας τις παγκύπριες πωλήσεις εμπορίου με τις παγκύπριες πωλήσεις βιβλίων, βλέπουμε ότι οι πωλήσεις των βιβλίων ακολουθούν τις ίδιες αρνητικές τάσεις με τα

υπόλοιπα εμπορεύματα και αυτό συνδέεται με τη μείωση του μισθού των καταναλωτών (βλ. διάγραμμα 9), που οφείλεται στην οικονομική κρίση στα χρόνια 2012-2015.

Διάγραμμα 4: Κύκλος εργασιών βιβλιοπωλείων. Πηγή: Στατιστικές Χονδρικού και Λιανικού Εμπορίου 2012-2015

Διάγραμμα 5: Αξία παραγωγής-κέρδος βιβλιοπωλείων, έτη 2012-2015. Πηγή: Στατιστικές Χονδρικού και Λιανικού Εμπορίου 2012-2015

Αναλύοντας τα στοιχεία των δυο παραπάνω πινάκων, προκύπτει ότι για το 2015 το ποσοστό των πωλήσεων βιβλίων σε σχέση με τις πωλήσεις όλων των εμπορευμάτων είναι της τάξεως του 0,185%, δηλαδή αρκετά μικρό. Επίσης, πάλι για το 2015, σημειώνεται ότι το περιθώριο κέρδους, δηλαδή η αξία παραγωγής προς τον κύκλο εργασιών στην αγορά βιβλίου αντιστοιχεί σε 33,76%, ενώ ο αντίστοιχος δείκτης για το συνολικό εμπόριο είναι 24,34%.

Για τα έτη 2012-2015 παρουσιάζεται σημαντική μείωση στον κύκλο εργασιών των βιβλιοπωλείων και συνεπακόλουθα μείωση στην αξία παραγωγής/κέρδη. Πέρα από τα στοιχεία που προκύπτουν από τις στατιστικές, υπάρχουν και στοιχεία τα οποία δεν είναι εύκολο να καταγραφούν. Ένα παράδειγμα αδυναμίας των στατιστικών στοιχείων είναι με την περίπτωση των βιβλιοπαρουσιάσεων, όπου γίνονται πωλήσεις βιβλίων, ωστόσο δεν καταγράφονται κάπου. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η περίπτωση όπου πωλούνται βιβλία σε χώρους εστίασης ή σε χώρους ψυχαγωγίας, όπου τα ποσοστά πωλήσεων πάλι δεν καταγράφονται.

2.5 Παράγοντες που επηρεάζουν τη ζήτηση

Η σχέση προσφοράς και ζήτησης των αγαθών αποτελεί μια από τις πιο βασικές οικονομικές θεωρίες. Σύμφωνα με τον Τσουρβάκα (2012: 334-335), η ζήτηση των πολιτιστικών αγαθών, στην προκειμένη των βιβλίων, εξαρτάται από τους εξής παράγοντες: την τιμή, το εισόδημα των καταναλωτών, τις τιμές των υποκατάστατων και συμπληρωματικών αγαθών, τις προτιμήσεις των καταναλωτών, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, τον τρόπο ζωής και τη συμμετοχή των πολιτών σε κινήματα, ομάδες, συλλόγους κτλ. Εδώ θα αναλυθούν τα υποκατάστατα αγαθά, οι προτιμήσεις των καταναλωτών, ο μισθός καταναλωτών.

2.5.1 Υποκατάστατα αγαθά

Υποκατάστατα αποτελούν διαφορετικά προϊόντα τα οποία ανταγωνίζονται και διεκδικούν μερίδιο της ίδιας αγοράς. Στην περίπτωση της αγοράς βιβλίου που εξετάζεται εδώ, υποκατάστατα αποτελούν τα ηλεκτρονικά βιβλία (e-books), οι φωτοτυπίες βιβλίων αλλά και η παροχή βιβλίων από Βιβλιοθήκες.

2.5.1.1 Ηλεκτρονικά βιβλία

Εξετάζοντας το ηλεκτρονικό εμπόριο, και με βάση στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας, παρουσιάζεται στο παρακάτω διάγραμμα ο αριθμός των χρηστών του διαδικτύου για τα έτη 2004-2017. Όπως φαίνεται, οι χρήστες του διαδικτύου αυξάνονται σταδιακά ανά έτος, ξεπερνώντας το μισό εκατομμύριο το 2017.

Διάγραμμα 6: Χρήση διαδικτύου στην Κύπρο. Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία, Χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στα Νοικοκυριά, 2017.

Αντίστοιχα, όπως βλέπουμε στο διάγραμμα που ακολουθεί, οι διαδικτυακές πωλήσεις βιβλίων, περιοδικών, εφημερίδων και υλικού ηλεκτρονικής μάθησης παρουσίαζε αυξητική τάση μέχρι το 2013, ενώ από το 2014 παρουσιάζει μείωση, με το 2017 να δείχνει λιγότερες από 20.000 παραγγελίες.

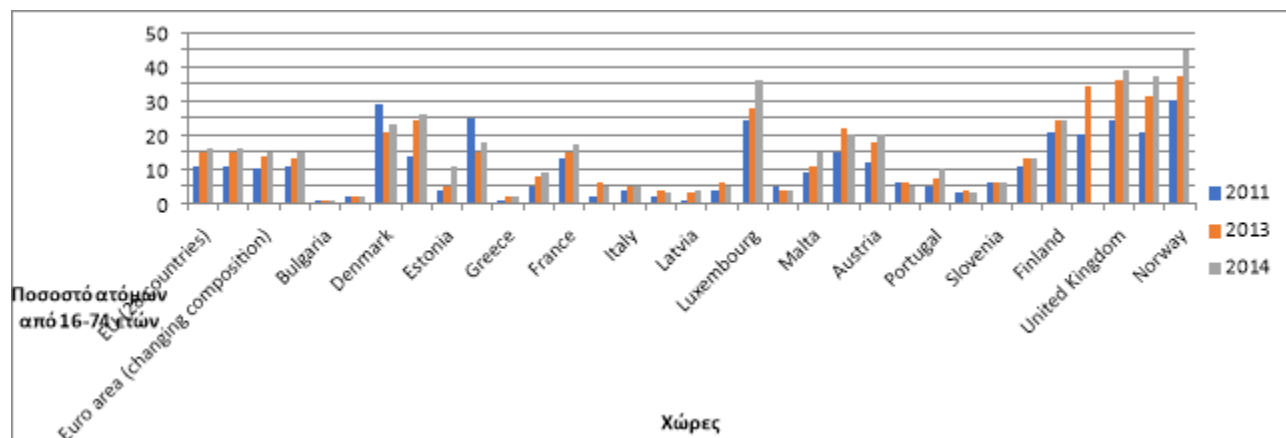
Διάγραμμα 7: Αγορές βιβλίων κλπ. μέσω διαδικτύου. Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία, Χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στα Νοικοκυριά, 2017-2018

Για τα έτη 2012 και 2013, όπου υπήρξε μείωση στις αγορές των βιβλίων και του κύκλου εργασιών των βιβλιοπωλείων, θα μπορούσαμε με ασφάλεια να υποστηρίξουμε ότι αυτή η μείωση μπορεί να προήλθε λόγω της αύξησης των παραγγελιών μέσω διαδικτύου. Όμως, για το 2014 και 2015 τόσο οι πωλήσεις των συμβατικών βιβλιοπωλείων όσο και οι παραγγελίες βιβλίων από το διαδίκτυο μειώθηκαν, επομένως οι αιτίες θα πρέπει να αναζητηθούν σε άλλα κριτήρια, που θα αναλυθούν στη συνέχεια στην ανάλυση PEST.

Επίσης, σύμφωνα με μια άλλη έρευνα της Eurostat, για το ποσοστό των ατόμων ηλικίας 16-74 ετών που αγοράζουν ηλεκτρονικό περιεχόμενο, μεταξύ άλλων και ηλεκτρονικά βιβλία, το ποσοστό αυτό για την Κύπρο είναι αρκετά χαμηλό και ανέρχεται στο 2%, 4% και 3% για τα έτη 2011, 2013 και 2014 αντίστοιχα. Το ηλεκτρονικό περιεχόμενο³ περιέχει και ταινίες, μουσική, video games, άρα το μερίδιο για τα βιβλία είναι ακόμα μικρότερο.

³ Για το τι ακριβώς περιλαμβάνει το ηλεκτρονικό περιεχόμενο, εδώ είναι ο ορισμός «Short Description: Online content: films, music, electronic books, magazines, newspapers, e-learning material, computer software (incl. Computer and video games and software upgrades).

Επομένως, το ηλεκτρονικό βιβλίο δεν αποτελεί απειλή για τα βιβλιοπωλεία στην Κύπρο, καθώς τα ποσοστά αγοράς ηλεκτρονικού περιεχομένου είναι λίγα.

Διάγραμμα 8: Ποσοστό ατόμων που αγοράζουν ηλεκτρονικό περιεχόμενο. Πηγή: Eurostat, Individuals using the internet to buy or order online content, % of individuals aged 16 to 74.

2.5.1.2 Μισθός καταναλωτών

Η οικονομική κατάσταση στην Κύπρο τα τελευταία χρόνια, ο μισθός των καταναλωτών καθώς και οι προσδοκίες τους (Τσουρβάκας 2012: 334) αποτελούν βασικούς παράγοντες για την μειωμένη οικονομική δραστηριότητα των βιβλιοπωλείων, καθώς και τη μειωμένη παραγωγή τίτλων βιβλίων, τα τελευταία χρόνια. Ενδεικτικά, το μέγεθος της συνολικής απασχόλησης μειώθηκε κατά 8,83%, σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο που ήταν 3,73% (Cedefop, 2018).

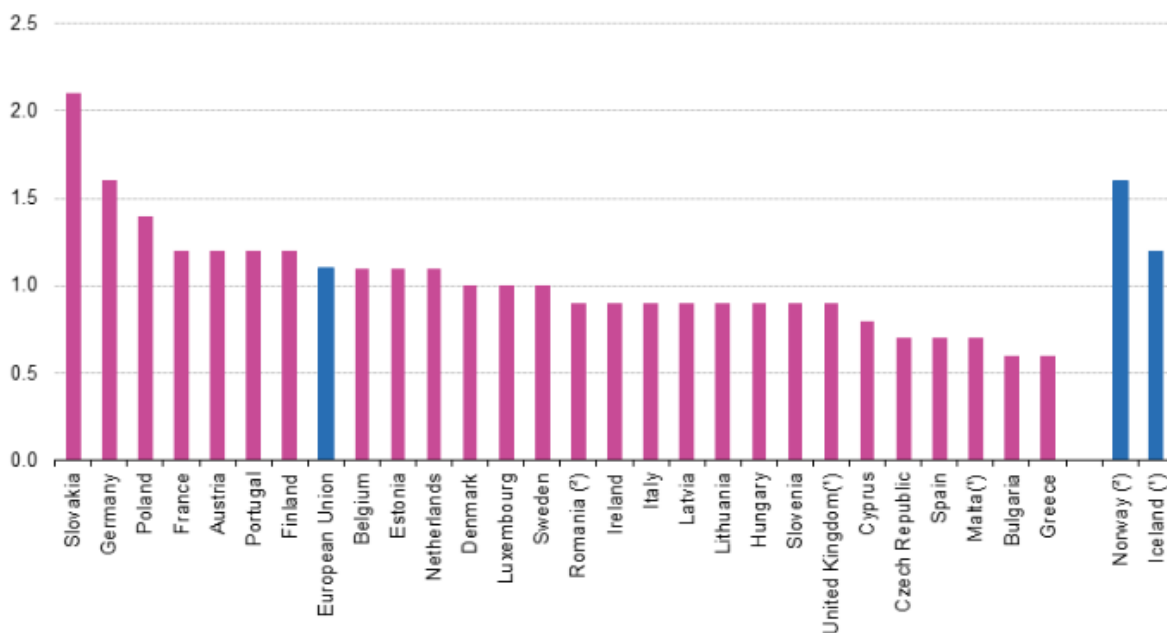

Διάγραμμα 9: Κατά κεφαλήν εισόδημα, έτη 2011-2017. Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία, Εθνικοί Λογαριασμοί 1995-2017

Η ανάπτυξη εισοδήματος μπορεί να συνδυαστεί με την αγορά ειδών όπως το βιβλίο, που δεν είναι πρώτης ανάγκης (π.χ. τροφή) (Barbier 2002: 374). Όπως παρατηρούμε στο διάγραμμα 9, οι μισθοί κατά κεφαλήν στην Κύπρο μειώνονται από το 2011 έως το 2014, με το 2014 να λαμβάνουν την χαμηλότερή τους τιμή. Τα έτη 2015 έως 2017 αυξάνονται. Επομένως, συγκρίνοντας τα δεδομένα αυτά με τα δεδομένα του διαγράμματος 4, οι χαμηλές πωλήσεις βιβλίων ήταν αποτέλεσμα της γενικότερης οικονομικής κρίσης, παρά της στροφής των προτιμήσεων των καταναλωτών στις ηλεκτρονικές υπηρεσίες.

Επίσης, σύμφωνα με έρευνα της Eurostat (World Book Day, 2018) που έγινε για την παγκόσμια ημέρα βιβλίου, στις 23 Απριλίου, για το ποσοστό εξόδων κάθε νοικοκυριού σε εφημερίδες, βιβλία και γραφική ύλη, στην Κύπρο τα νοικοκυριά δαπανούν το 0.8% των ετήσιων εσόδων τους, σε σχέση με το 1,1% που ισχύει για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στην ίδια έρευνα, για την Κύπρο δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για τον χρόνο που αφιερώνει κάποιος στο διάβασμα ενός βιβλίου και για το ποσοστό των ατόμων που διαβάζουν βιβλία.

Share of newspapers, books and stationery in total household expenditure in the EU Member States, 2016 (%)

Διάγραμμα 10: Ποσοστό δαπάνης σε εφημερίδες, βιβλία και γραφική ύλη ανά νοικοκυριό για το 2016. Πηγή: Eurostat, Final consumption expenditure of households by consumption purpose

2.5.1.3 Δανεισμός βιβλίων από Βιβλιοθήκες

Σύμφωνα με τον Δημήτρη Νικολάου (2016: 1), στην Κύπρο λειτουργούν 35 Δημοτικές και 147 Κοινοτικές Βιβλιοθήκες, οι οποίες διοικούνται από τους φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης. Η παροχή βιβλίων σε βιβλιοθήκες απαιτεί την εγγραφή μέλους και το κόστος εγγραφής και η διάρκεια δανεισμού ποικίλει. Στις δημοτικές και δημόσιες βιβλιοθήκες η εγγραφή γίνεται δωρεάν, αλλά ο αριθμός των τίτλων βιβλίων είναι περιορισμένος, ενώ αντίστοιχα, η εγγραφή σε ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες είναι εφικτή και για τους εξωτερικούς χρήστες, ωστόσο απαιτεί μεγαλύτερο ποσό για την εγγραφή. Η εύρεση των στατιστικών στοιχείων δανεισμού και αριθμού μελών έγινε μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας με τους αρμόδιους φορείς και αποστολή των στοιχείων με ηλεκτρονική αλληλογραφία. Έχουν συλλεχθεί στοιχεία από τη Δημοτική Βιβλιοθήκη Λακατάμιας (στη Λευκωσία), τη Δημοτική Βιβλιοθήκη Λεμεσού, τη Δημοτική Βιβλιοθήκη

Λάρνακας, την Κυπριακή Βιβλιοθήκη, Η επικοινωνία με τη Δημοτική Βιβλιοθήκη Πάφου και τη Δημοτική Βιβλιοθήκη Δερύνειας (επαρχία Αμμοχώστου) δεν κατέστη δυνατή. Οι Βιβλιοθήκες που επιλέχθηκαν είναι αυτές με τις περισσότερες δραστηριότητες και οι πιο αντιπροσωπευτικές ανά επαρχία. Από ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες επέλεξα τη Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου, επειδή είναι η μεγαλύτερη Βιβλιοθήκη δημόσιου Πανεπιστημίου και τη Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Λευκωσίας, επειδή είναι η μεγαλύτερη Βιβλιοθήκη ιδιωτικού Πανεπιστημίου. Τα στοιχεία έχουν προκύψει από τηλεφωνικές συνεντεύξεις, εκτός από τα στοιχεία της Βιβλιοθήκης Πανεπιστημίου Κύπρου, που είναι δημοσιευμένα ηλεκτρονικά (Έκθεση Πεπραγμένων, 2016). Λόγω των μη επαρκών αριθμητικών δεδομένων και στοιχείων, δεν είναι εφικτή η ασφαλής εξαγωγή συμπερασμάτων.

2.5.1.3.1 Κυπριακή Βιβλιοθήκη

Ιδρύθηκε με τον περί Κυπριακής Βιβλιοθήκης Νόμο του 1987. Ο αριθμός των μελών μέχρι σήμερα είναι 12.060 άτομα και κάθε χρονιά μειώνεται ο αριθμός εγγραφής νέων μελών. Επίσης, με εξαίρεση την αύξηση των δανεισμών το 2013, μειώνεται και ο αριθμός των βιβλίων που δανείζονται. Η μείωση των νέων μελών, του αριθμού δανεισμών και του αριθμού δανειζόμενων βιβλίων ίσως να συνδέονται με τα έργα ανάπλασης της πλατείας Ελευθερίας (Δήμος Λευκωσίας 2018) που ξεκίνησαν το 2012, καθιστώντας δύσκολη την πρόσβαση στη Βιβλιοθήκη.

Έτος	Νέα μέλη
2012	330
2013	306
2014	247
2015	218
2016	184
2017	170

Πίνακας 9: Νέα μέλη στην Κυπριακή Βιβλιοθήκη ανά χρονιά

Έτος	Δανεισμός
2012	4195
2013	4715
2014	4644
2015	3800
2016	3226
2017	2671

Πίνακας 10: Δανεισμοί στην Κυπριακή Βιβλιοθήκη ανά έτος

Έτος	Βιβλία
2012	9516
2013	10868
2014	9740
2015	8620
2016	7160
2017	6036

Πίνακας 11: Αριθμός δανειζόμενων βιβλίων ανά έτος στην Κυπριακή Βιβλιοθήκη

2.5.1.3.2 Δημοτική Βιβλιοθήκη Λακατάμιας

Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Λακατάμιας λειτουργεί από το 2000. Το αυτοματοποιημένο σύστημα της Βιβλιοθήκης δεν εξάγει δεδομένα για τον αριθμό των δανεισμών, ωστόσο η υπεύθυνη βιβλιοθηκονόμος είπε ότι για το 2017 έχουν δανειστεί περίπου 1000 βιβλία τον μήνα και το καλοκαίρι 1500 βιβλία τον μήνα. Σε αντίθεση με την Κυπριακή Βιβλιοθήκη, ο αριθμός των μελών αυξάνεται. Ο αυξητικός αριθμός των μελών ακολουθεί την αυξανόμενη τάση των τίτλων της συλλογής, αφού η Βιβλιοθήκη ξεκίνησε την κανονική λειτουργία της το 2000 με 2.000 τίτλους και το 2018 φτάνει τους 11.000 τίτλους (Δήμος Λακατάμιας, 2018). Επίσης, έχει επεκτείνει τις υπηρεσίες της με την λειτουργία της λέσχης ανάγνωσης και του παιδικού τμήματος

Έτος	Μέλη
2012	2454
2013	2611
2014	2730
2015	2807
2016	2803
2017	2974

Πίνακας 12: Αριθμός μελών στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Λακατάμιας

2.5.1.3.3 Δημοτική Βιβλιοθήκη Λάρνακας

Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Λάρνακας (Δήμος Λάρνακας, 2018) λειτουργεί από το 1984 ως δανειστική και η συλλογή της υπολογίζεται στα 42.000 βιβλία. Βλέπουμε ότι οι αριθμοί των μελών αυξήθηκαν, ενώ ο αριθμός των δανεισμών παρουσιάζει αύξηση σε σχέση με το 2016, αλλά μείωση σε σχέση με το 2015, χρονιά με τον μεγαλύτερο δανεισμό βιβλίων.

Έτος	Δανεισμός
2013	23.547
2014	30.826
2015	30.994
2016	27.830
2017	28.131

Πίνακας 13: Αριθμός δανεισμών στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Λακατάμιας

Έτος	Αριθμός μελών
2013	5.415
2014	5.800
2015	6.282
2016	6.675
2017	6.992

Πίνακας 14: Αριθμός μελών στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Λακατάμιας

2.5.1.3.4 Δημοτική Βιβλιοθήκη Λεμεσού

Για τη Δημοτική Βιβλιοθήκη Λεμεσού υπάρχουν στοιχεία μόνο για το 2018, καθώς άνοιξε φέτος μετά από επτά χρόνια ανακαίνισης (Δήμος Λεμεσού 2018). Για το 2018 υπάρχουν 4.629 μέλη και 5.507 δανεισμοί.

2.5.1.3.5 Ακαδημαϊκά Ιδρύματα: Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Έτος	Αριθμός μελών	Αριθμός δανεισμών
2012-2013	3.851	19.775
2013-2014	4.800	18.946
2014-2015	6.859	18.233
2015-2016	9.170	17.161
2016-2017	8.328	17.661
2017-2018	9.644	14.080

Πίνακας 15: Αριθμός μελών και δανεισμών 2012-2016 της Βιβλιοθήκης Πανεπιστημίου Λευκωσίας

Το Πανεπιστήμιο Λευκωσίας είναι ένα ιδιωτικό πανεπιστήμιο το οποίο αυξάνει κάθε χρόνο τα προγράμματα σπουδών που προσφέρει, έχοντας καταφέρει να φτάσει τους 11.000 φοιτητές. Αυτή η ανάπτυξη στις δομές αντικατοπτρίζεται και στον αυξανόμενο αριθμό των μελών της Βιβλιοθήκης. Ωστόσο, ο αριθμός των δανεισμών είναι αντιστρόφως ανάλογος.

2.5.1.3.6 Ακαδημαϊκά Ιδρύματα: Πανεπιστήμιο Κύπρου

Έτος	Αριθμός μελών	Αριθμός δανεισμών	Αριθμός ανανεώσεων
2012	11.841	85.198	40.488
2013	12.445	84.987	43.410
2014	11.521	77.753	40.060
2015	11.894	72.373	37.191
2016	12.803	67.883	38.085

Πίνακας 16: Αριθμός μελών, δανεισμών και ανανεώσεων της Βιβλιοθήκης Πανεπιστημίου Κύπρου. Πηγή: Έκθεση Πεπραγμένων Βιβλιοθήκης Πανεπιστημίου Κύπρου για το 2016, σ. 19-20

Στον παραπάνω πίνακα βλέπουμε ότι ενώ ο αριθμός των μελών αυξομειώνεται, ο αριθμός των δανεισμών μειώνεται. Στην περίπτωση των δύο ακαδημαϊκών ιδρυμάτων στη συνδρομή περιλαμβάνεται και η χρήση ηλεκτρονικών πηγών (μεταξύ των οποίων και ηλεκτρονικά βιβλία). Λαμβάνοντας υπόψη ότι στον αριθμό των δανεισμών συνυπολογίζεται και ο αριθμός των ανανεώσεων, συγκρίνοντας τα δύο ακαδημαϊκά

ιδρύματα για το 2016, για το Πανεπιστήμιο Λευκωσίας αντιστοιχούν 2,12 βιβλία στον κάθε φοιτητή, ενώ για το Πανεπιστήμιο Κύπρου αντιστοιχούν 2,34 βιβλία στον κάθε φοιτητή.

2.5.1.4 Φωτοτυπίες και φωτοαντίγραφα βιβλίων

Ένας σημαντικός παράγοντας που πρέπει εδώ να ληφθεί υπόψη είναι ότι στα δημόσια Πανεπιστήμια δεν παρέχονται δωρεάν τα ακαδημαϊκά συγγράμματα. Ο αριθμός των φοιτητών στην Κύπρο είναι αυξητικός τα τελευταία χρόνια, ωστόσο δεν παρατηρείται αντίστοιχη αύξηση του αριθμού αγορών σε βιβλία, ηλεκτρονικά ή συμβατικά. Αυτό συμβαίνει διότι οι φοιτητές περιορίζονται στην ανάγνωση των διδακτικών σημειώσεων ή μέρους βιβλίων που είτε δίνονται από τους καθηγητές είτε τα αγοράζουν οι ίδιοι με τη μορφή φωτοτυπιών. Αυτό το συμπέρασμα έχει καταγραφεί μετά από προσωπικές συνεντεύξεις με φοιτητές του Πανεπιστημίου Λευκωσίας (ιδιωτικό) και του Πανεπιστημίου Κύπρου (δημόσιο). Η φωτοτυπική αναπαραγωγή αποτελεί και νομικό ζήτημα καθώς εμπίπτει στον Ν.59/1976 για την προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων του συγγραφέα, επομένως σε αυτήν την περίπτωση φέρει και η πολιτεία μερίδιο ευθύνης για την εφαρμογή της παραπάνω νομοθεσίας.

2.5.1.5 Προτιμήσεις

Οι απόψεις για τις προτιμήσεις των αναγνωστών θα αναλυθούν σε επόμενο κεφάλαιο που αφορά το αναγνωστικό κοινό.

2.6 Συγκριτικά στοιχεία με την Ευρωπαϊκή Ένωση

Τα πιο κάτω στοιχεία έχουν συλλεχθεί από την υπηρεσία Eurostat της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα διαθέσιμα στοιχεία στην υπηρεσία της Eurostat είναι από το 2008 μέχρι το 2016. Για σκοπούς σύγκρισης των δεδομένων που ισχύουν σε άλλες χώρες της Ευρώπης με

την Κύπρο, γίνεται χρήση μόνο των δεδομένων για το 2015, όπου υπάρχουν συμπληρωμένα στοιχεία για τις περισσότερες χώρες.

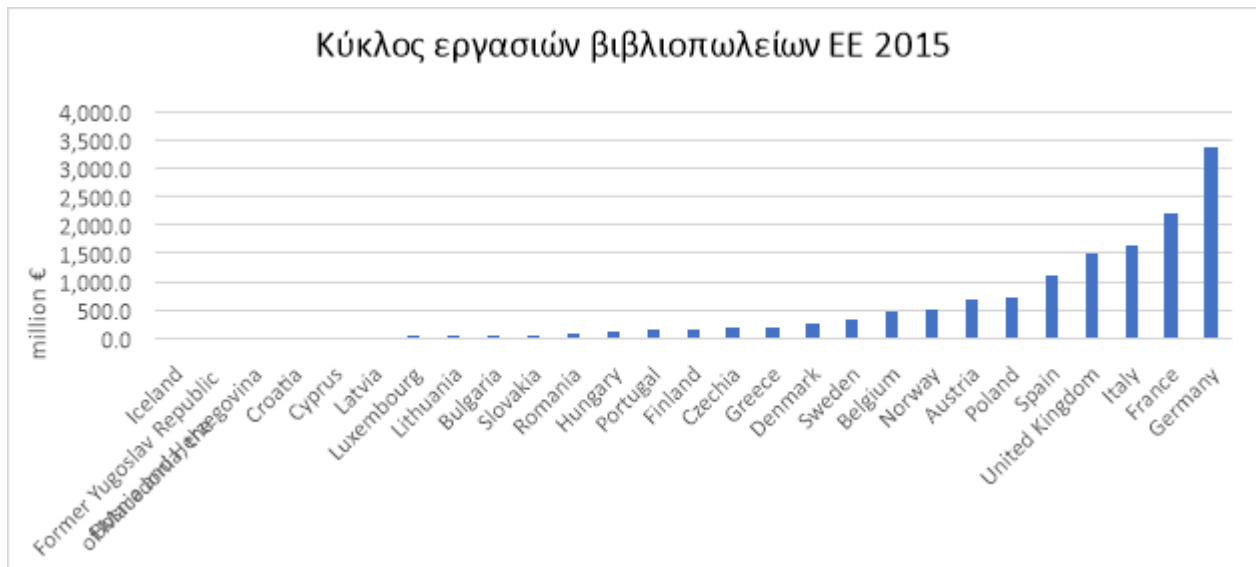
2.6.1 Αριθμός βιβλιοπωλείων στην Ευρωπαϊκή Ένωση και κύκλος εργασιών

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα βιβλιοπωλεία που υπάρχουν στην ΕΕ καθώς και ο κύκλος εργασιών τους. Για σκοπούς σύγκρισης, πιο κάτω παρουσιάζονται τα στοιχεία στην Ευρώπη το 2015, όπου υπήρχαν 26.789 βιβλιοπωλεία, με κύκλο εργασιών €14 δις. Για την Κύπρο οι πωλήσεις των βιβλίων ανέρχονται στα 20,1 εκατομμύρια ευρώ, το οποίο κατανέμεται σε 152 βιβλιοπωλεία, άρα ο μέσος όρος είναι 132.240 ευρώ ανά βιβλιοπωλείο. Ο μέσος όρος πωλήσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση ανέρχεται στις 525.950 ευρώ ανά βιβλιοπωλείο. Ο μέσος όρος των πωλήσεων στην Ελλάδα, που έχει πολύ μεγαλύτερο πληθυσμό από την Κύπρο, είναι 93.000 ευρώ, αποδεικνύοντας ότι ο πληθυσμός δεν είναι το μόνο μέγεθος που επηρεάζει τις πωλήσεις.

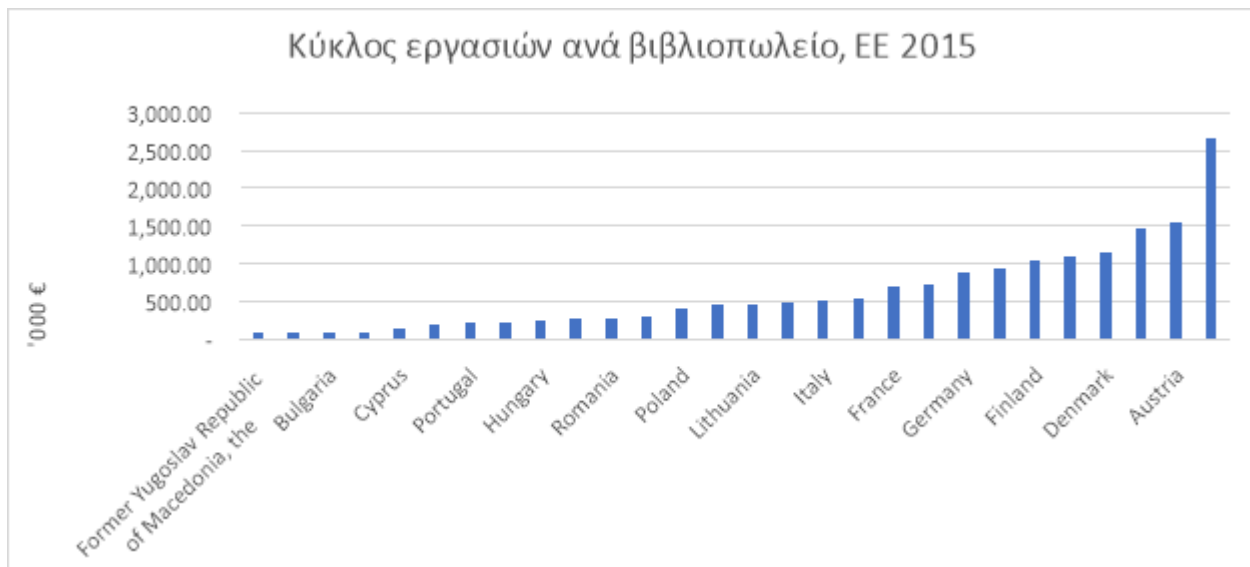
2015	Turnover million€	Number of Bookshops	000€ per bookshop
European Union (current composition)	14.089,7	26.789	525,95
Belgium	484,2	514	942,02
Bulgaria	39,6	453	87,42
Czechia	175,4	751	233,56
Denmark	257,3	223	1.153,81
Germany	3.371,8	3.844	877,16
Greece	189,9	2.042	93,00
Spain	1.105,7	6.015	183,82
France	2.218,2	3.161	701,74
Croatia	17,2	56	307,14
Italy	1.629,3	3.158	515,93
Cyprus	20,1	152	132,24
Latvia	26,4	59	447,46
Lithuania	31,6	67	471,64
Luxembourg	30,7	28	1.096,43
Hungary	113,3	471	240,55
Austria	672,6	436	1.542,66
Poland	703,0	1.758	399,89
Portugal	144,6	658	219,76

Romania	95,9	353	271,67
Slovakia	60,6	122	496,72
Finland	170,1	164	1.037,20
Sweden	317,6	444	715,32
United Kingdom	1.498,4	1.023	1.464,71
Iceland	5,3	20	265,00
Norway	490,3	185	2.650,27
Former Yugoslav Republic of Macedonia, the	6,1	75	81,33
Bosnia and Herzegovina	10,4	121	85,95

Πίνακας 17: Αριθμός βιβλιοπωλείων και κύκλος εργασιών στην Ευρώπη, 2015. Πηγή: Eurostat, Annual enterprise statistics – annual detail NACE 2

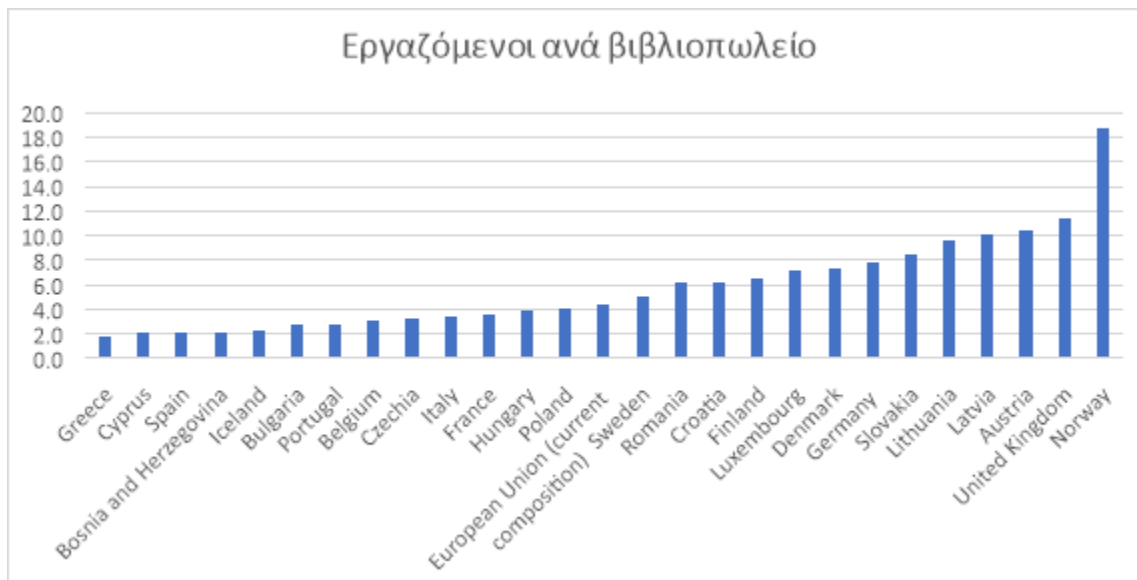
Διάγραμμα 11: Κύκλος εργασιών ανά χώρα, 2015. Πηγή: Eurostat, Annual enterprise statistics – annual detail NACE 2

Διάγραμμα 12: Κύκλος εργασιών ανά βιβλιοπωλείο και ανά χώρα, 2015. Πηγή: Eurostat, Annual enterprise statistics – annual detail NACE 2.

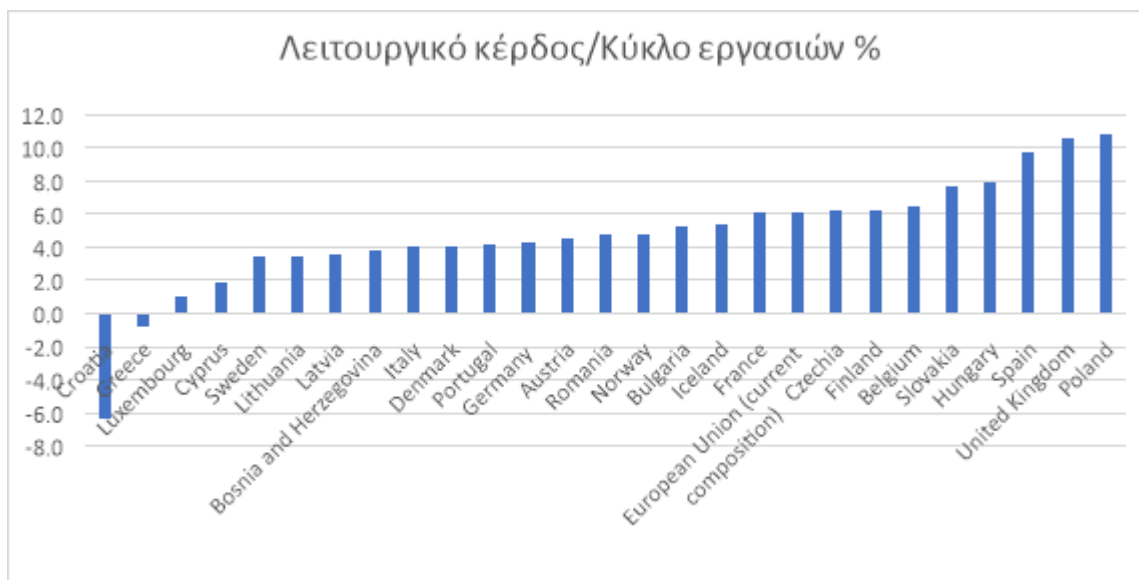
Αναλύοντας τα πιο πάνω διαγράμματα, προκύπτουν οι εξής παρατηρήσεις. Πρώτον, όπως αναμενόταν, ο κύκλος εργασιών στα μεγαλύτερα κράτη είναι μεγαλύτερος, ωστόσο δεν είναι ανάλογο μέγεθος με τον πληθυσμό. Δεύτερον, φαίνεται ότι ο κύκλος εργασιών ανά βιβλιοπωλείο και ανά χώρα το έτος 2015 είναι σημαντικά υψηλότερος στη Νορβηγία. Ενδεικτικά, σημειώνω ότι, με βάση τα στοιχεία απογραφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το έτος 2015, ένα βιβλιοπωλείο στη Νορβηγία αντιστοιχεί σε 27.000 κατοίκους, ενώ στην Κύπρο και στην Ελλάδα το ποσοστό αυτό είναι το μικρότερο, της τάξεως των 5.000 κατοίκων ανά βιβλιοπωλείο. Στον κύκλο εργασιών πρέπει να συνυπολογιστούν και τα κέρδη από τα χαρτικά και τη γραφική ύλη, καθώς στην Κύπρο δεν υπάρχουν αμιγή βιβλιοπωλεία. Βλέποντας το μέγεθος του κύκλου εργασιών και γνωρίζοντας ότι ένα ποσοστό αφορά τη γραφική ύλη και ένα άλλο πολύ μεγάλο ποσοστό οφείλεται στα αγγλικά εκπαιδευτικά βιβλία, συμπεραίνεται ότι το περιθώριο κέρδους για έναν κυπριακό εκδοτικό οίκο, εάν περιορίσει τις πωλήσεις του στην Κύπρο, είναι περιορισμένο.

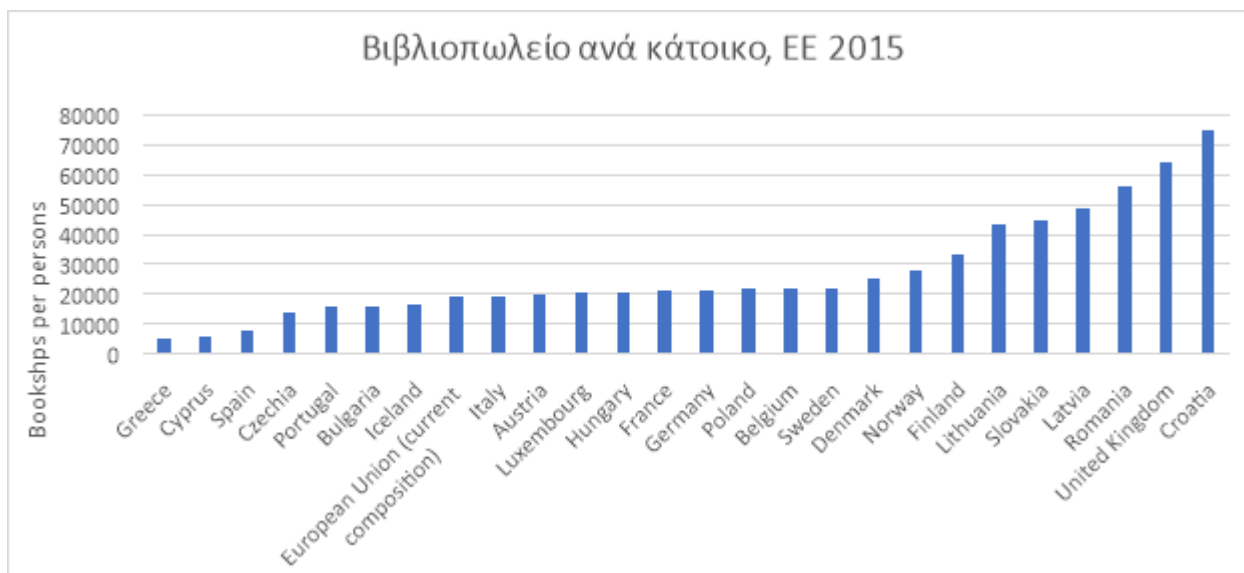
Διάγραμμα 13: Εργαζόμενοι ανά κράτος, ανά βιβλιοπωλείο, το έτος 2015. Πηγή: Eurostat, Annual enterprise statistics – annual detail NACE 2

Το διάγραμμα επιβεβαιώνει τις συνεντεύξεις, σύμφωνα με τις οποίες με εξαίρεση τα ελάχιστα μεσαίου μεγέθους βιβλιοπωλεία, που εργοδοτούν περίπου 17 άτομα, και τις αλυσίδες που απασχολούν περισσότερο προσωπικό, τα περισσότερα βιβλιοπωλεία στην Κύπρο είναι οικογενειακές επιχειρήσεις μικρού μεγέθους, όπου απασχολείται ο ιδιοκτήτης μαζί με κάποιο μέλος της οικογένειας ή/και έναν απασχολούμενο. Επίσης, σε συνέντευξη με τον βιβλιοπώλη Γ σημειώθηκε η έλλειψη καταρτισμένου προσωπικού στον χώρο των βιβλίων.

Διάγραμμα 1: Ποσοστό κέρδους το έτος 2015. Πηγή: Eurostat, Annual enterprise statistics – annual detail NACE 2

Το παραπάνω διάγραμμα αποτυπώνει το ποσοστό κέρδους που παραμένει όταν αφαιρεθούν οι μισθοί του προσωπικού σε σχέση με τον κύκλο εργασιών. Έχει επιλεγεί σαν μέτρο σύγκρισης για να κατανοήσουμε καλύτερα την οικονομική κατάσταση των βιβλιοπωλείων στην Ευρώπη. Με βάση αυτό το μέγεθος, τα βιβλιοπωλεία στην Ευρώπη παρουσιάζουν ποσοστό κέρδους της τάξεως των 6%, ενώ στην Κύπρο το ποσοστό αυτό δεν ξεπερνά το 2%. Με τη διαφορά να είναι σημαντική, συμπεραίνουμε ότι στην Κύπρο, αλλά και στην Κροατία, Ελλάδα και Λουξεμβούργο, όπου τα ποσοστά είναι χαμηλά, η αγορά του βιβλίου δεν είναι από μόνη της αρκετή για να καλύψει το σύνολο των εξόδων, συνεπώς οι συμπληρωματικές πωλήσεις π.χ. χαρτικά και γραφική ύλη, παίζουν επίσης σημαντικό ρόλο. Στην Κύπρο αυτή η άποψη επιβεβαιώθηκε και από τις συνεντεύξεις, όπου πράγματι ένα σημαντικό μέρος των πωλήσεων προέρχεται από την γραφική ύλη.

Διάγραμμα 152: Κατανομή βιβλιοπωλείων, Βιβλιοπωλείο ανά κάτοικο. Πηγές: Eurostat, Annual enterprise statistics – annual detail NACE 2 και Eurostat newsrelease 134/2016

Συνεχίζοντας, με βάση τον αναλυτικό πίνακα που ακολουθεί παρατηρούμε ότι οι κάτοικοι στην Νορβηγία δαπανούν €94/έτος σε αγορές βιβλίων, ο ευρωπαϊκός μέσος όρος είναι €27,6/ έτος, ενώ στην Κύπρο δαπανούν €23,7/έτος. Κάτι που πρέπει να διευκρινιστεί, είναι ότι οι αριθμοί μπορούν να υπολογίζουν μόνο τις πωλήσεις και όχι τον αριθμό των τεκμηρίων που έχουν πουληθεί, πληροφορία που είναι δύσκολο να ελεγχθεί, σύμφωνα και με τη συνέντευξη από τους συγγραφείς. Στην Κύπρο η δαπάνη για βιβλία είναι στα €23,7/έτος και στο Ηνωμένο Βασίλειο η αντίστοιχη δαπάνη είναι €22,9/έτος, ωστόσο οι τιμές στα βιβλία στην Κύπρο είναι πολύ πιο ακριβές σε σχέση με αυτές του Ηνωμένου Βασιλείου, για λόγους που θα αναλυθούν σε επόμενο κεφάλαιο, στην ανάλυση PEST και συγκεκριμένα στο Ε (Economic). Επομένως, ένας αναγνώστης στο Ηνωμένο Βασίλειο με λιγότερα χρήματα μπορεί να αγοράσει περισσότερα βιβλία απ' ότι στην Κύπρο.

2015	Turnover million €	Number of Bookshops	000€ per bookshop	Population 2015	Per person	€ per person
Croatia	17,2	56	307,14	4.190.700	74833	4,1
Romania	95,9	353	271,67	19.760.000	55977	4,9
Bulgaria	39,6	453	87,42	7.153.800	15792	5,5

Latvia	26,4	59	447,46	2.888.600	48959	9,1
Lithuania	31,6	67	471,64	2.888.600	43113	10,9
Slovakia	60,6	122	496,72	5.426.300	44477	11,2
Hungary	113,3	471	240,55	9.830.500	20871	11,5
Portugal	144,6	658	219,76	10.341.300	15716	14,0
Iceland	5,3	20	265,00	332.500	16625	15,9
Czechia	175,4	751	233,56	10.553.800	14052	16,6
Greece	189,9	2.042	93,00	10.793.500	5285	17,6
Poland	703,0	1.758	399,89	37.967.200	21596	18,5
United Kingdom	1.498,4	1.023	1.464,71	65.341.200	63.872	22,9
Cyprus	20,1	152	132,24	848.300	5580	23,7
Spain	1.105,7	6.015	183,82	46.438.400	7720	23,8
Italy	1.629,3	3.158	515,93	60.665.600	19210	26,9
European Union	14.089,7	26.789	525,95	510.056.000	19039	27,6
Finland	170,1	164	1.037,20	5.487.300	33.459	31,0
Sweden	317,6	444	715,32	9.851.000	22186	32,2
France	2.218,2	3.161	701,74	66.661.600	21088	33,3
Germany	3.371,8	3.844	877,16	82.162.000	21374	41,0
Belgium	484,2	514	942,02	11.289.900	21.965	42,9
Denmark	257,3	223	1.153,81	5.707.300	25.593	45,1
Luxembourg	30,7	28	1.096,43	576.200	20.579	53,3
Austria	672,6	436	1.542,66	8.700.500	19.955	77,3
Norway	490,3	185	2.650,27	5.214.000	28.184	94,0

Πίνακας 18: Αναλυτικός πίνακας στοιχείων Ευρώπης, 2015 . Πηγές: Eurostat, Annual enterprise statistics – annual detail NACE 2 και Eurostat newsrelease 134/2016

Κεφάλαιο 3

PEST, SWOT και πέντε δυνάμεις του Porter

3.1 PEST

Για να προκύψει μια πληρέστερη εικόνα σχετικά με την αγορά του βιβλίου στην Κύπρο και καλύτερη κατανόηση των παραπάνω δεδομένων, θα ακολουθήσει η ανάλυση PEST και SWOT. Η ανάλυση PEST (Political, Economical, Social, Technology), συνίσταται στην ανάλυση του πολιτικού, οικονομικού, κοινωνικού και τεχνολογικού περιβάλλοντος και στην αξιολόγηση των επιπτώσεών τους στη διαμόρφωση της αγοράς (Dibb 2006: 93). Η ανάλυση SWOT καταγράφει ποια είναι τα δυνατά σημεία ενός κλάδου (Strengths), τις αδυναμίες (Weaknesses), τις ευκαιρίες (Opportunities) και τις απειλές (Threats) (Harmon 2018).

P- Πολιτικό περιβάλλον

Η αγορά του βιβλίου λειτουργεί μέσα στα πλαίσια των πολιτικών και των νόμων που θεσπίζει η πολιτεία (Τσουρβάκας 2012: 323). Η Κύπρος έχει μια ιδιόμορφη πολιτική κατάσταση, αφού από το 1974 κατέχεται το 1/3 των εδαφών της. Αυτή η κατάσταση έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό το πολιτιστικό τοπίο του τόπου και σίγουρα και τον κλάδο του βιβλίου. Σύμφωνα με την κυρία Κοκκίνου, που ήταν για χρόνια πρόεδρος του Συνδέσμου Εκδοτών Κυπριακού Βιβλίου (ΣΕ.ΚΥ.ΒΙ.), επειδή ο FEP απαιτεί συνδρομή, η Κύπρος σε προηγούμενα έτη ήταν μέλος του FEP, με κρατική στήριξη, διότι υπήρχε η «απειλή» να διαθέσει στοιχεία για την εκδοτική παραγωγή η τουρκοκυπριακή πλευρά. Η πολιτική κατάσταση έχει επηρεάσει την παραγωγή βιβλίων και την κατανάλωση, καθώς

έχουν εκδοθεί και αγοράζονται πολλά βιβλία με θέμα το κυπριακό πρόβλημα, την σύγχρονη κυπριακή ιστορία, τη θέση της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τη σχέση της Κύπρου με άλλες χώρες. Σύμφωνα με τους βιβλιοπώλες, τα βιβλία που αφορούν τις παραπάνω κατηγορίες βρίσκονται σε υψηλή προτίμηση. Ένας πολιτικός παράγοντας που πρόκειται να επηρεάσει τον τομέα της αγοράς του βιβλίου στην Κύπρο είναι το BREXIT, καθώς στα μεγάλα βιβλιοπωλεία το μεγαλύτερο μέρος των βιβλίων τους είναι στα αγγλικά και πολλές παραγγελίες έρχονται από το Ηνωμένο Βασίλειο.

Επίσης, η πολιτεία δίνει προτεραιότητα στην ενίσχυση του κλάδου των υπηρεσιών, όπως π.χ. στις νομικές και χρηματοοικονομικές υπηρεσίες. Σχετικά με το νομικό πλαίσιο, στην Κύπρο δεν θεσπίστηκε ποτέ η ενιαία τιμή βιβλίου, επιτρέποντας με αυτόν τον τρόπο τις συνθήκες ελεύθερου ανταγωνισμού (Μάρκαρης, 2009: 26), με αποτέλεσμα στις αλυσίδες βιβλιοπωλείων να υπάρχει μεγαλύτερο περιθώριο για έκπτωση. Μία αδυναμία που παρατηρείται είναι η απουσία συλλογικών οργάνων, που να προωθεί τα συμφέροντα του κλάδου. Ο ΣΕ.ΚΥ.ΒΙ. δεν λειτουργεί πλέον και ο Σύνδεσμος Βιβλιοπωλών Κύπρου δεν έχει δυναμική παρουσία.

E- Economic environment

Όπως είδαμε και παραπάνω, ο πληθυσμός της Κύπρου είναι μικρός και συνυπολογίζοντας το κριτήριο της γλώσσας (Βαπου, Philips, 2008: 99), υπάρχει μικρός αριθμός αγοραστών, άρα μικρός και αριθμός των αντιτύπων που πωλούνται. Αυτό το γεγονός διατηρεί τις τιμές σε πιο υψηλά επίπεδα, καθώς δεν είναι εύκολο να αναπτυχθούν οικονομίες κλίμακας, ώστε να αυξηθεί η παραγωγή σε αντίτυπα και να μειωθεί το κόστος. Το 2013, το κούρεμα καταθέσεων άνω των 100.000 ευρώ και το κλείσιμο της Λαϊκής Τράπεζας Κύπρου (Κυρανούδη, 2016) συντάραξε την οικονομία και την κοινωνία της Κύπρου, επηρεάζοντας αναπόφευκτα τη βιβλιοπαραγωγή, την αγορά βιβλίων, την εκδοτική δραστηριότητα και τις πωλήσεις. Βέβαια, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 9, το 2017 υπάρχει αύξηση του κατά κεφαλήν εθνικού εισοδήματος, ωστόσο το αποτύπωμα της κρίσης είναι ακόμα νωπό.

Σε ότι αφορά στο ΦΠΑ των βιβλίων στην Κύπρο, αυτό ανέρχεται στο 5%, ποσοστό που για κάποιους βιβλιοπώλες θεωρείται διευκόλυνση και για άλλους θεωρείται μεγάλο ποσοστό,

αφού το Ηνωμένο βασίλειο και η Ιρλανδία έχουν μηδενικό συντελεστή ΦΠΑ. Σχετικά με το ΦΠΑ στις πωλήσεις των ηλεκτρονικών βιβλίων, στο πλαίσιο της ενιαίας ψηφιακής αγοράς, από τις 2 Οκτωβρίου με βάση την τροπολογία (amendment) της οδηγίας 2006/112/EC του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα ισχύει μειωμένο ΦΠΑ και στις ηλεκτρονικές εκδόσεις, με την προϋπόθεση ότι σε αυτές τις χώρες ισχύει ήδη μειωμένο ΦΠΑ στις έντυπες εκδόσεις.

Στην Κύπρο παρέχεται η φοιτητική χορηγία η οποία περιλαμβάνει την επιλογή για αγορά πανεπιστημιακών βιβλίων, για όποιον το επιθυμεί, παρέχοντας μέχρι 300 ευρώ (Φοιτητική Μέριμνα, 2018). Η αίτηση συμπληρώνεται από τον φοιτητή, αξιολογείται και αναλόγως εγκρίνεται ή όχι.

S- Social environment

Όπως αναφέρει και ο Μάρκαρης (2009: 27), εφόσον η σχέση του αναγνώστη με το βιβλίο είναι προσωπική, τα μικρά βιβλιοπωλεία βασίζονται σε αυτήν την προσωπική σχέση ανάμεσα στον υπάλληλο ή στον βιβλιοπώλη και στον πελάτη. Οι βιβλιοπώλες που ερωτήθηκαν υποστηρίζουν ότι ένα από τα δυνατά σημεία των βιβλιοπωλείων τους είναι η επίτευξη καλών διαπροσωπικών σχέσεων, αναπτύσσοντας καλές σχέσεις με το κοινό των βιβλιοπωλείων τους και γνωρίζοντας τις προτιμήσεις και τα ενδιαφέροντά τους.

Σχετικά με την εκπαίδευση, όπως αναλύεται και στον πίνακα 5 λειτουργούν πέντε δημόσια Πανεπιστήμια και 43 ιδιωτικά με αριθμό φοιτητών 14.520 και 25.827 αντίστοιχα. Σύμφωνα με τα στοιχεία, υπάρχει η παρακάτω αντίφαση. Η Κύπρος είναι από τις χώρες με τον μεγαλύτερο αριθμό αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Cedefop, 2018), αλλά και μία από τις χώρες με την χαμηλότερη επίδοση μαθητών στην αξιολόγηση PISA (PISA 2015, 2018). Η αξιολόγηση της PISA δείχνει ότι το επίπεδο των μαθητών 15 ετών στην επιστήμη, στα μαθηματικά και στην ανάγνωση είναι πολύ χαμηλότερο σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες του ΟΟΣΑ.

Ένας επιπλέον παράγοντας που επηρεάζει τον κλάδο του βιβλίου είναι ότι στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες και μητροπόλεις, λόγω των πολύ καλών μέσων μαζικής μεταφοράς, όπως μετρό, σιδηρόδρομοι και λεωφορεία, είναι ευδιάκριτη η αυξημένη αναγνωσιμότητα του επιβατικού κοινού τις ώρες που χρησιμοποιεί αυτά τα μέσα.

Αντίθετα, στην Κύπρο, η παντελής έλλειψη μέσων μεταφοράς δεν βοηθά στην αύξηση του αναγνωστικού κοινού.

T – Technological environment

Το τεχνολογικό περιβάλλον έχει αλλάξει με την εμφάνιση των νέων μέσων όπως των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και των ηλεκτρονικών βιβλίων. Εάν η ανακάλυψη της τυπογραφίας ήταν μια επανάσταση για την εποχή της, τότε μπορούμε να πούμε ότι με την εμφάνιση του ηλεκτρονικού βιβλίου προκύπτει μια άλλη επανάσταση, η άυλη μορφή (Παπαγεωργίου, 2009: 57), επιφέροντας αλλαγές στη δημοσίευση, προώθηση, πώληση, παραγωγή του βιβλίου. Για τους βιβλιοπώλες, όπως φάνηκε παραπάνω, το ηλεκτρονικό βιβλίο δεν θεωρείται απειλή για την αγορά της Κύπρου, καθώς οι αναγνώστες δείχνουν ισχυρή προτίμηση στη χρήση του έντυπου βιβλίου. Αυτό υποστηρίζεται και από τις απαντήσεις των βιβλιοπωλών που πιστεύουν ότι το ηλεκτρονικό βιβλίο δεν αποτελεί ανταγωνιστικό προϊόν. Επίσης, κάποιες θεματικές κατηγορίες βιβλίων είναι καλύτερο να υπάρχουν σε ηλεκτρονικά βιβλία, όπως τα τεχνικά και τα ιατρικά και άλλες θα επικρατήσουν κυρίως στην έντυπη μορφή τους, όπως π.χ. τα παιδικά βιβλία. Σε ότι αφορά τους αναγνώστες, τουλάχιστον από το δείγμα του ερωτηματολογίου που θα ακολουθήσει φαίνεται ότι δεν έχουν επηρεαστεί οι προτιμήσεις τους από το ηλεκτρονικό βιβλίο. Οι αλλαγές όμως στο τεχνολογικό περιβάλλον μπορούν να επηρεάσουν τον τομέα των εκδόσεων και την προώθηση των προϊόντων τους. Στην Κύπρο δεν υπάρχει κάποιος εκδότης που να δημοσιεύει βιβλία σε ηλεκτρονική μορφή, αν και όπως ανέφερε η κυρία Κοκκίνου, το ηλεκτρονικό βιβλίο αποτελεί μονόδρομο και είναι το επόμενο βήμα. Όπως φάνηκε από τα στοιχεία στο διάγραμμα 12, τα περιθώρια κέρδους για έναν εκδοτικό οίκο στην Κύπρο που εκδίδει έργα μόνο στα ελληνικά είναι περιορισμένο. Οι ηλεκτρονικές εκδόσεις μπορούν να προσφέρουν το άνοιγμα σε ευρύτερες αγορές, αυξάνοντας τους ηλεκτρονικούς αναγνώστες (Τσουρβάκας 2012: 329). Επίσης, στην αγορά της Κύπρου τα περισσότερα βιβλιοπωλεία διαθέτουν σελίδα στο Facebook και είναι ελάχιστα αυτά που διαθέτουν ιστοσελίδα. Σύμφωνα με τις συνεντεύξεις, το βιβλιοπωλείο Α που έχει ιστοσελίδα, έχει πωλήσεις κυπριακών και κυπρολογικών βιβλίων και σε αγορές του εξωτερικού. Τα βιβλιοπωλεία Β και Γ δεν έχουν ιστοσελίδα και ο λόγος είναι ο δισταγμός και η επιφυλακτικότητα εξαιτίας των νομικών ζητημάτων που προκύπτουν σχετικά με τις

παραγγελίες και την εξυπηρέτηση των πελατών, καθώς και επειδή θα πρέπει να επιφορτιστεί ένα άτομο του προσωπικού με την συντήρηση της ιστοσελίδας, κάτι που μεταφράζεται ως κόστος για τον ιδιοκτήτη του βιβλιοπωλείου. Με τα νέα μέσα αλλάζει επίσης και ο τρόπος προώθησης. Σε συνέντευξη με τον βιβλιοπώλη Β αναφέρθηκε ότι πρέπει να γίνεται μια προσεκτική χρήση των νέων μέσων, κυρίως σε ό, τι αφορά τα νομικά ζητήματα. Ενδεικτικά, πλέον με τον κανονισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2016/679 που αφορά τα προσωπικά δεδομένα (γνωστό ως GDPR) και σύμφωνα με το σημείο 70, θα πρέπει να υπάρχει αποδοχή από τον παραλήπτη για την αποστολή ενημερωτικού υλικού στα mailing lists, μια ρύθμιση που έχει μειώσει τον αριθμό παραληπτών ενημερωτικού υλικού.

3.2 SWOT Analysis

S- Strengths:

Η Κύπρος είναι μια μικρή χώρα, με μικρό πληθυσμό, επομένως είναι πιο εύκολη η ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων ανάμεσα στους πωλητές και στους πελάτες. Όπως αναφέρει και ο Μάρκαρης (2009: 27), εφόσον η σχέση του αναγνώστη με το βιβλίο είναι προσωπική, τα μικρά βιβλιοπωλεία βασίζονται σε αυτήν την προσωπική σχέση ανάμεσα στον υπάλληλο ή στον βιβλιοπώλη και στον πελάτη. Από τις συνεντεύξεις με τους ιδιοκτήτες των βιβλιοπωλείων εκφράστηκε η άποψη ότι από τα δυνατά τους σημεία είναι η εξυπηρέτηση που παρέχουν στους πελάτες. Οι ιδιοκτήτες έχουν εμπιστοσύνη και εκτίμηση στο προσωπικό τους και γνωρίζουν ότι το προσωπικό, μέσα από τις σχέσεις που αναπτύσσει με τους πελάτες, ξέρει τις προτιμήσεις των πελατών, προτείνει βιβλία, άρα βοηθά στην προώθηση και πώληση των βιβλίων. Επίσης, η Κύπρος είναι ακόμα μια παραδοσιακή αγορά, με την έννοια ότι η χρήση του ηλεκτρονικού βιβλίου και του ηλεκτρονικού βιβλιοπωλείου δεν είναι ακόμα σε ώριμο στάδιο. Επομένως, εάν ένας πελάτης δει το βιβλίο και κρίνει ότι ταιριάζει στις προτιμήσεις του, θα το αγοράσει από το συμβατικό βιβλιοπωλείο και δεν θα προβεί στην αγορά του από ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο.

W- Weaknesses

Υπολογίζοντας τον μικρό πληθυσμό του νησιού, άρα και το μικρό αγοραστικό κοινό, είναι πολύ δύσκολο για ένα βιβλιοπωλείο στην Κύπρο να διατηρεί μεγάλο αριθμό τίτλων. Επίσης, είναι δύσκολο για έναν εκδότη να εκδώσει πολλά αντίτυπα ενός τίτλου, εφόσον δεν υπάρχουν πολλοί αγοραστές. Μια άλλη αδυναμία είναι οι τιμές των βιβλίων στην Κύπρο, που είναι σχετικά υψηλές, λόγω και των υψηλών μεταφορικών που έχουν από χώρες της ΕΕ. Μια ακόμα αδυναμία που παρατηρείται είναι η απουσία οργανωμένων συλλογικών οργάνων, που προασπίζουν τα συμφέροντα του κλάδου. Τέλος, στις αδυναμίες εντάσσεται και η μη επαρκής διαφήμιση και προώθηση μέσω του Τύπου (Τσουρβάκας 2012: 335) και η απουσία ένθετων που αφορούν το βιβλίο σε εφημερίδες και περιοδικά. Η μόνη εκπομπή που ασχολείται αποκλειστικά με το βιβλίο είναι η «Βιβλιοθεραπεία», κάθε Παρασκευή, από τον ραδιοφωνικό σταθμό του ΡΙΚ, δηλαδή το κρατικό κανάλι ραδιοφώνου.

O- Opportunities

Σύμφωνα με μία μελέτη που αναφέρεται από τον Τσουρβάκα (2015: 330), το μέλλον των πολιτιστικών οργανισμών εξαρτάται από το αν μπορέσουν να «ενοποιήσουν το διαδίκτυο στον τρόπο παραγωγής τους». Η αξιοποίηση του διαδικτύου και των νέων μέσων αποτελεί μια ευκαιρία για να επικοινωνήσουν οι επαγγελματίες το προϊόν τους και να αναπτύξουν δραστηριότητες που στοχεύουν σε μια ευρύτερη αγορά.

T-Threats

Μια απειλή για τους βιβλιοπώλες είναι ότι πλέον μερίδιο στην πώληση βιβλίων έχουν και τα σούπερ μάρκετ. Για τους εκδότες θεωρείται «απειλή» η εισαγωγή βιβλίων από την Ελλάδα, καθώς η Κύπρος είναι μεγάλος εισαγωγέας των ελληνικών βιβλίων, όπως φαίνεται και από τα στοιχεία του παρακάτω πίνακα. Μια άποψη που εκφράστηκε από όλους, όσοι συμμετείχαν στις συνεντεύξεις, είναι η απουσία της κρατικής πολιτικής και της κρατικής στήριξης. Οι βιβλιοπώλες αισθάνονται πώς σε ό, τι κάνουν είναι μόνοι τους και ότι δεν έχουν καμία στήριξη από τους αρμόδιους φορείς.

**Εξαγωγές βιβλίων από
Κύπρο**

---

	000 €				
Έτος	2011	2012	2013	2014	2015
Εξαγωγές	5728	4463	13803	10746	298

Πίνακας 18: Αριθμός εξαγωγών βιβλίων από την Κύπρο, 2011-2015. Πηγή: Eurostat (2018) Intra and extra-EU trade in cultural goods by product: Book: Exports

---

Εισαγωγές βιβλίων στην Κύπρο

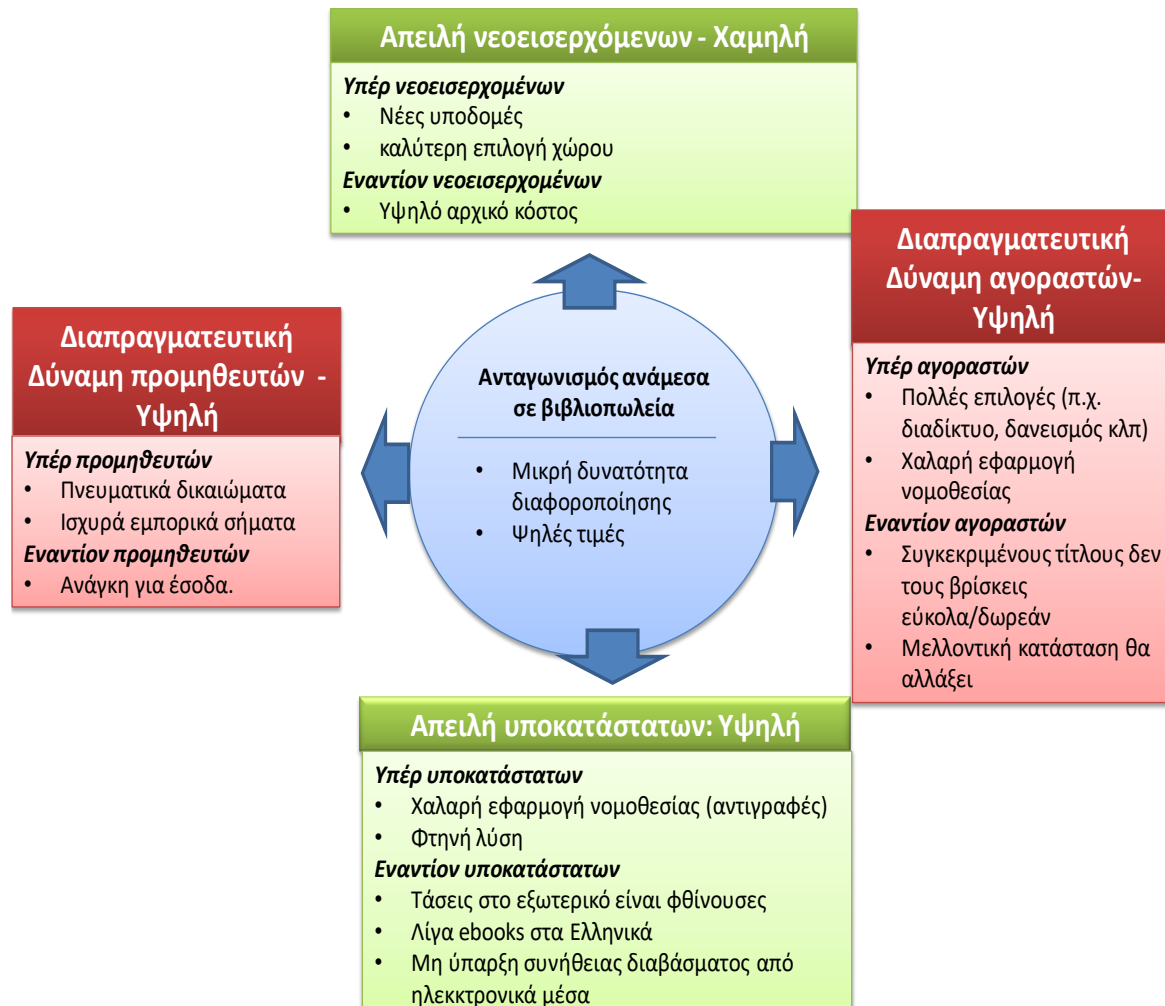
---

	000 €				
Έτος	2011	2012	2013	2014	2015
Εισαγωγές	33730	27803	20671	21147	20565

Πίνακας 19: Αριθμός εισαγωγών βιβλίων στην Κύπρο, 2011-2015. Πηγή: Eurostat (2018) Intra and extra-EU trade in cultural goods by product: Book: Imports

3.3 Πέντε δυνάμεις Porter

Το μοντέλο πέντε δυνάμεων του Porter (Porter 1991: 7) είναι ένα μοντέλο που χρησιμοποιείται ευρέως σήμερα και βοηθά στην ανάλυση και κατανόηση της ανταγωνιστικής θέσης μιας επιχείρησης. Στην περίπτωση μας έχουμε χρησιμοποιήσει το εν λόγω μοντέλο για να αναλύσουμε και κατανοήσουμε το περιβάλλον των βιβλιοπωλείων στην Κύπρο. Οι πέντε δυνάμεις είναι οι εξής: Απειλή νεοεισερχόμενων, διαπραγματευτική δύναμη προμηθευτών, διαπραγματευτική δύναμη αγοραστών, απειλή υποκατάστατων και ανταγωνισμός μεταξύ βιβλιοπωλείων.

Απειλή νεοεισερχομένων – Μικρή

Η απειλή νεοεισερχομένων ανταγωνιστών στην αγορά του βιβλίου στην Κύπρο κρίνεται μικρή λόγω της πολύ μεγάλης επένδυσης που χρειάζεται σε αρχικό κεφάλαιο. Ένα νέο βιβλιοπωλείο θα χρειαστεί μεγάλο αρχικό κεφάλαιο για την διαμόρφωση του χώρου, τα ράφια, τον ταμειακό εξοπλισμό, αλλά κυρίως για την αγορά των πρώτων βιβλίων. Η αγορά των βιβλίων αυτών αν συνδυαστεί με την απειρία στο χώρο των πωλήσεων των βιβλίων μπορεί να έχει πολύ αρνητικές επιπτώσεις στα πρώτα χρόνια λειτουργίας. Επίσης η μη ύπαρξη αγοραστικής ισχύος από ένα νεοεισερχόμενο βιβλιοπωλείο δεν θα βοηθήσει στην συνδιαλλαγή με τους εκδότες, δηλαδή δεν θα υπάρξουν ευκολίες πληρωμής ή πίστωση ή ακόμα και οι ανάλογες εκπτώσεις που πετυχαίνουν τα βιβλιοπωλεία που βρίσκονται χρόνια στην αγορά. Ένα νέο βιβλιοπωλείο όμως έχει την ευχέρεια να επιλέξει καλύτερα την τοποθεσία που θα βρίσκεται, σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο αστικό περιβάλλον, ενώ έτσι θα μπορεί να ανταποκριθεί καλύτερα σε συγκεκριμένες ομάδες ατόμων όπως στους φοιτητές ή εξειδικευμένα θέματα εργασίας, κοντά σε γραφεία κ.ά. Η καλύτερη τοποθέτηση όμως δεν μπορεί να ανατρέψει την οικονομική στενότητα που θα υπάρξει στα αρχικά στάδια, συνεπώς η απειλή των νεοεισερχομένων παραμένει μικρή.

Διαπραγματευτική δύναμη προμηθευτών – Υψηλή

Όπως προέκυψε από τα δεδομένα των συνεντεύξεων, οι προμηθευτές του περιεχομένου των βιβλίων, δηλαδή οι εκδότες και οι συγγραφείς έχουν υψηλή δύναμη στο ισοζύγιο δυνάμεων, αφού κατέχουν το τελικό προϊόν που θα πωληθεί. Οι εκδότες έχουν αναπτύξει δίκτυο διανομής και επίσης ορίζουν την τιμή στους βιβλιοπώλες, γνωρίζοντας το κόστος και συγκρίνοντας με τις τιμές της αγοράς. Οι συγγραφείς, και ιδίως οι συγγραφείς που έχουν εδραιώσει το όνομά τους, έχουν μεγαλύτερη διαπραγματευτική δύναμη κατά τη σύναψη συμβολαίου με τους εκδότες για τα δικαιώματά τους στη διανομή του βιβλίου. Σε διαφορετική περίπτωση, η θέση των συγγραφέων που είναι στην αρχή της συγγραφικής τους πορείας είναι αρκετά δύσκολη, καθώς ένας εκδότης θα πρέπει να αναλάβει ρίσκο για να συνεχίσει με την έκδοση ενός έργου.

Διαπραγματευτική δύναμη αγοραστών - Υψηλή

Η διαπραγματευτική δύναμη των αγοραστών μπορεί να χαρακτηριστεί υψηλή έως μέτρια σε ορισμένες περιπτώσεις. Οι αγοραστές έχουν πολλές επιλογές για να αποκτήσουν ένα βιβλίο. Μπορούν να το δανειστούν από μια Βιβλιοθήκη, να δανειστούν από φίλους και γνωστούς, να βγάλουν φωτοτυπίες, να αγοράσουν ηλεκτρονικό βιβλίο ή να εντοπίσουν στο διαδίκτυο το βιβλίο που χρειάζονται σε χαμηλότερη τιμή ή και δωρεάν. Λόγω της χαλαρής εφαρμογής της νομοθεσίας των πνευματικών δικαιωμάτων, η χρήση αντιγράφων βιβλίων και το παράνομο κατέβασμα είναι, προς το παρόν, πολύ διαδεδομένα, επομένως η δύναμη είναι υπέρ των αγοραστών έναντι των επαγγελματιών του βιβλίου, όπως οι εκδότες, οι βιβλιοπώλες και οι συγγραφείς. Η αγοραστική δύναμη μπορεί να χαρακτηριστεί και έως μέτρια στα επιστημονικά, στα εξειδικευμένα, στα σχολικά και στα βιβλία εκμάθησης γλωσσών.

Απειλή υποκαταστάτων - Υψηλή

Τα υποκατάστατα όπως τα ηλεκτρονικά βιβλία, τα αντίγραφα βιβλίων και οι Βιβλιοθήκες παρουσιάζουν υψηλή δύναμη. Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, λόγω της χαλαρής εφαρμογής της νομοθεσίας των πνευματικών δικαιωμάτων στην Κύπρο, γίνεται μεγάλη χρήση αντιγράφων, τα οποία αποτελούν τη φθηνότερη λύση. Αντίθετα, τα ηλεκτρονικά βιβλία μπορεί μεν να είναι φθηνότερα, αλλά η φθίνουσα πορεία των πωλήσεων τους στο εξωτερικό, η μη ύπαρξη πολλών τίτλων στα Ελληνικά, καθώς και η μη εξοικείωση ανάγνωσης σε ηλεκτρονικά μέσα είναι παράγοντες που δεν καθιστούν τις ηλεκτρονικές πηγές σημαντική απειλή για την αγορά του βιβλίου στην Κύπρο.

Ανταγωνισμός ανάμεσα στα βιβλιοπωλεία - Μικρός

Η μικρή δυνατότητα διαφοροποίησης (differentiation) και οι σχετικά υψηλές τιμές δεν λειτουργούν υποβοηθητικά στην αγορά του βιβλίου. Επίσης, στοιχεία όπως ο μεγάλος αριθμός βιβλιοπωλείων στην Κύπρο σε σχέση με τον πληθυσμό, το μικρό ποσοστό κέρδους σε σχέση με τα έξοδα, που είναι χαμηλότερο από το μέσο όρο της, υποδηλώνουν ότι τα βιβλιοπωλεία στην Κύπρο στηρίζονται όχι μόνο στις πωλήσεις βιβλίου αλλά και σε πωλήσεις άλλων προϊόντων για την βιωσιμότητά τους όπως π.χ. γραφική ύλη.

Κεφάλαιο 4

Ανάλυση αποτελεσμάτων

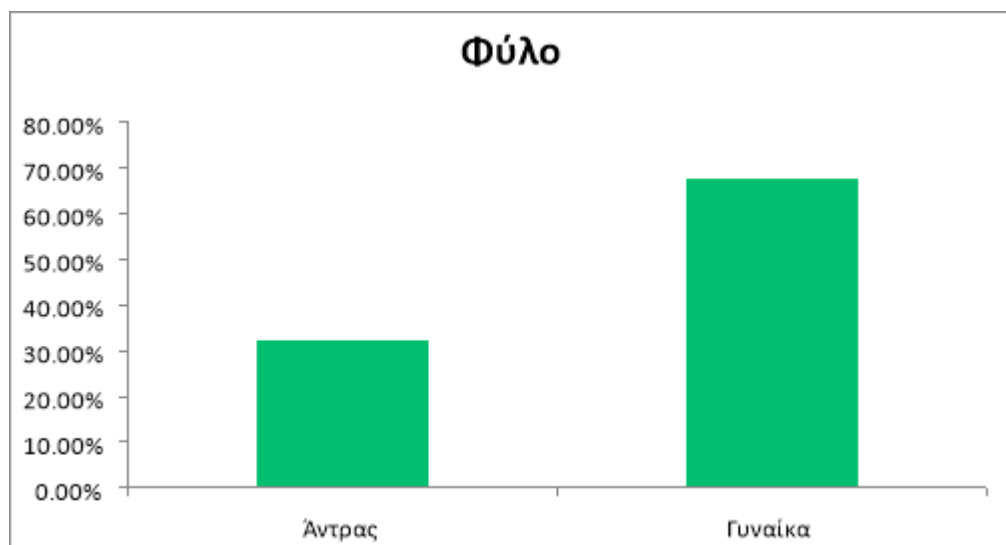
ερωτηματολογίου

Για να γίνει καλύτερα αντιληπτή η αγορά της Κύπρου, οι αγοραστικές συνήθειες, οι προτιμήσεις, καθώς και για να αξιολογηθούν νέες ιδέες και τάσεις, δημιουργήθηκε ερωτηματολόγιο με τον τίτλο της μεταπτυχιακής διατριβής, αποτελείται από είκοσι τρεις ερωτήσεις και περιλαμβάνεται στο παράρτημα της μεταπτυχιακής διατριβής. Το ερωτηματολόγιο ήταν σε ηλεκτρονική μορφή, ετοιμάστηκε στην πλατφόρμα SurveyMonkey και είχε αποσταλεί ηλεκτρονικά από προσωπικό λογαριασμό Facebook και στην ακαδημαϊκή κοινότητα του Πανεπιστημίου Κύπρου μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και Facebook. Λήφθηκαν συνολικά 542 απαντήσεις. Οι απαντήσεις έχουν επεξεργαστεί με το πρόγραμμα Excel. Για καλύτερη επεξεργασία των απαντήσεων επιλέχθηκε η μέθοδος των κλειστών ερωτήσεων, όπου ζητείται από τους ερωτηθέντες να απαντήσουν σε προκαθορισμένες απαντήσεις (NSF, 2002: 49) και για κάποιες ερωτήσεις οι απαντήσεις δίνονται με διαβαθμίσεις σε κλίμακα (NSF, 2002: 49). Ακολουθούν τα ερωτήματα, η καταγραφή των απαντήσεων σε πίνακα και διάγραμμα, ο σχολιασμός των απαντήσεων και τέλος η σύνοψη και τα συμπεράσματα. Στη συνέχεια αναλύονται τα αποτελέσματα των απαντήσεων του ερωτηματολογίου. Οι πρώτες ερωτήσεις αφορούν τα δημογραφικά στοιχεία των ερωτηθέντων.

4.1 Στοιχεία ερωτηματολογίου και ανάλυση

Ερώτημα 1: Φύλο

Η πρώτη ερώτηση αφορά το φύλο των ερωτηθέντων. Το ερωτηματολόγιο έχει απαντηθεί κατά ένα μεγάλο ποσοστό από γυναίκες. Αυτό, ενδεχομένως, οφείλεται στο ότι το μεγαλύτερο μέρος του αναγνωστικού κοινού αποτελείται από γυναίκες. Την ίδια άποψη επιβεβαίωσαν και οι ιδιοκτήτες των βιβλιοπωλείων, οι οποίοι είπαν ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των πελατών τους είναι γυναίκες.

Διάγραμμα 3: Ερώτηση 1 του ερωτηματολογίου

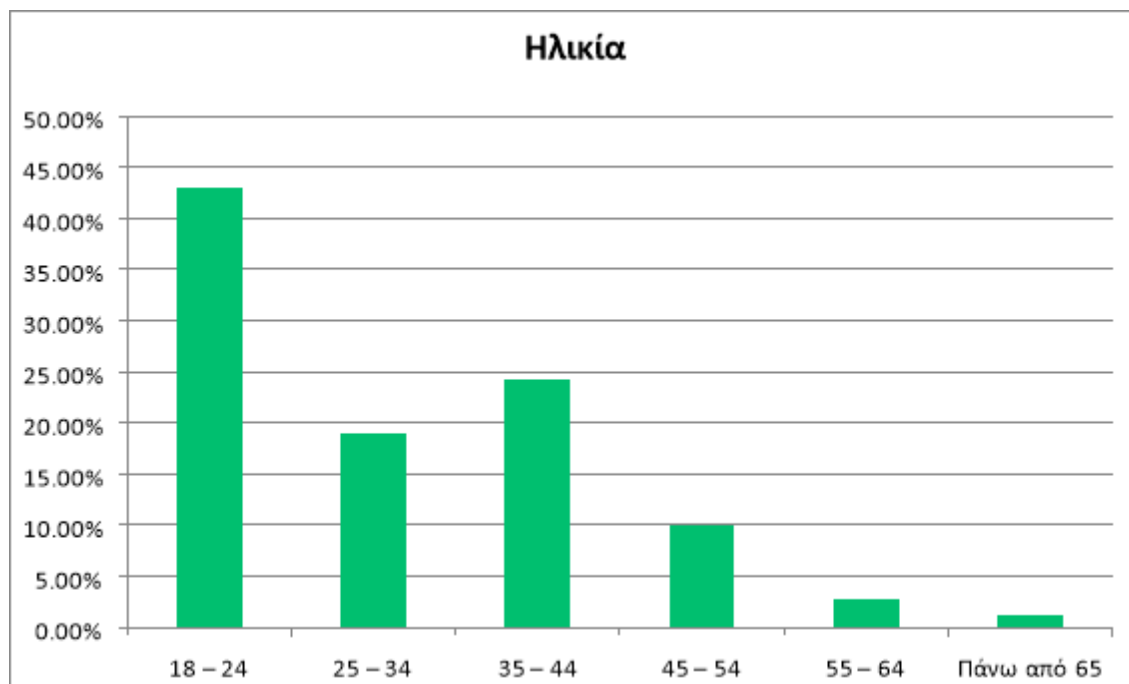
Ερώτημα 2: Ηλικία

Στο δεύτερο ερώτημα ζητήθηκε η ηλικία των συμμετεχόντων στην έρευνα. Το μεγαλύτερο ποσοστό ανήκει στην ηλικία 18-24, ακολουθώντας η ηλικιακή ομάδα 35-44. Οι απαντήσεις είναι ως εξής:

Επιλογές	Απαντήσεις	
18 – 24	43,07%	230
25 – 34	18,91%	101
35 – 44	24,16%	129
45 – 54	9,93%	53
55 – 64	2,81%	15
Πάνω από 65	1,12%	6

Πίνακας 20: Ηλικία συμμετεχόντων

Διάγραμμα 4: Ερώτηση 2 του ερωτηματολογίου

Ερώτημα 3: Έχετε παιδιά κάτω των 18 ετών

Η ερώτηση αυτή δομήθηκε με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην εξεταστεί η οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, αλλά το εάν έχουν ανήλικα παιδιά, άρα να διαφανεί από τις απαντήσεις κατά πόσο η ύπαρξη παιδιών επηρεάζει τις αγοραστικές συνήθειες στα βιβλία και με ποιο τρόπο. Το μεγαλύτερο ποσοστό απάντησε αρνητικά, ως εξής:

Διάγραμμα 18: Ερώτημα 3 του ερωτηματολογίου

Ερώτημα 4: Επίπεδο εκπαίδευσης

Το τέταρτο ερώτημα είχε τεθεί για να διευκρινιστεί το επίπεδο εκπαίδευσης των συμμετεχόντων. Το μεγαλύτερο ποσοστό είναι φοιτητές και κάτοχοι πτυχίου, ακολουθούν οι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου, υπάρχει ένα ποσοστό με σπουδές διδακτορικού επιπέδου, ενώ το πιο χαμηλό ποσοστό είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

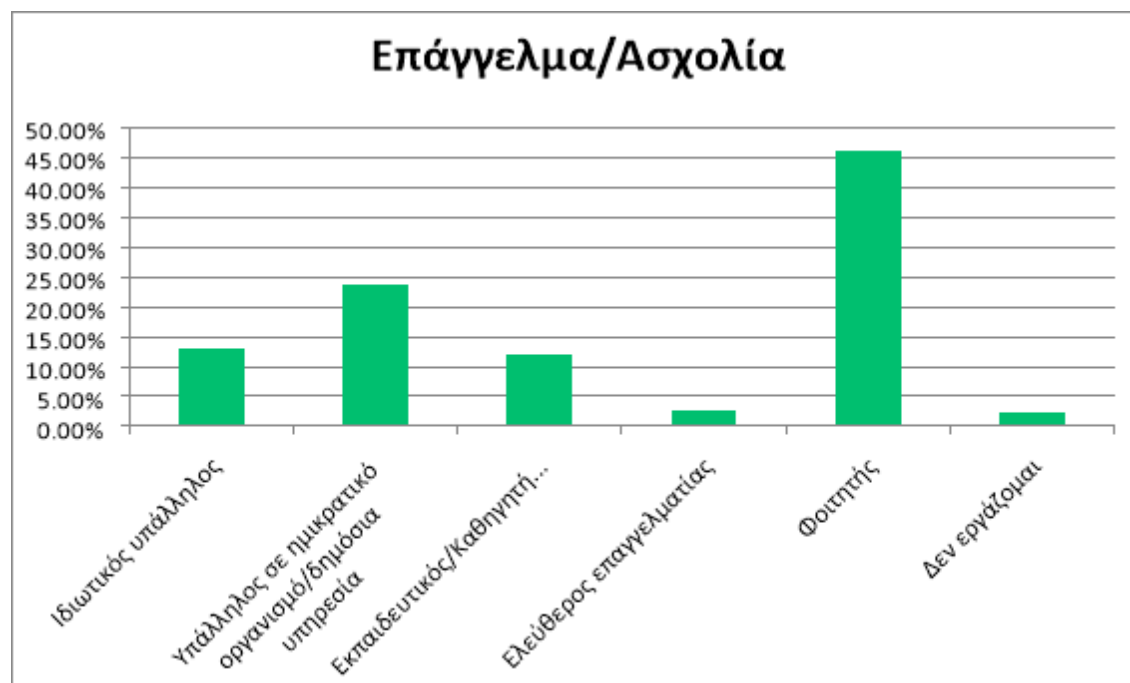
Διάγραμμα 195: Ερώτημα 4 του ερωτηματολογίου

Ερώτημα 5: Επάγγελμα/ ασχολία

Το ερώτημα 5 τέθηκε για να διερευνήσει το επάγγελμα των συμμετεχόντων. Σημειώνεται ότι σημαντικό ποσοστό των συμμετεχόντων στο ερωτηματολόγιο είναι φοιτητές και ακολουθούν οι υπάλληλοι σε ημικρατικό οργανισμό ή στον δημόσιο τομέα. Το πιο μικρό ποσοστό ήταν άνεργοι.

Επιλογές	Απαντήσεις	
Ιδιωτικός υπάλληλος	13,13%	70
Υπάλληλος σε ημικρατικό οργανισμό/δημόσια υπηρεσία	23,83%	127
Εκπαιδευτικός/Καθηγητής	12,01%	64
Ελεύθερος επαγγελματίας	2,63%	14
Φοιτητής	46,15%	246
Δεν εργάζομαι	2,25%	12

Πίνακας 21: Ερώτημα 5 του ερωτηματολογίου

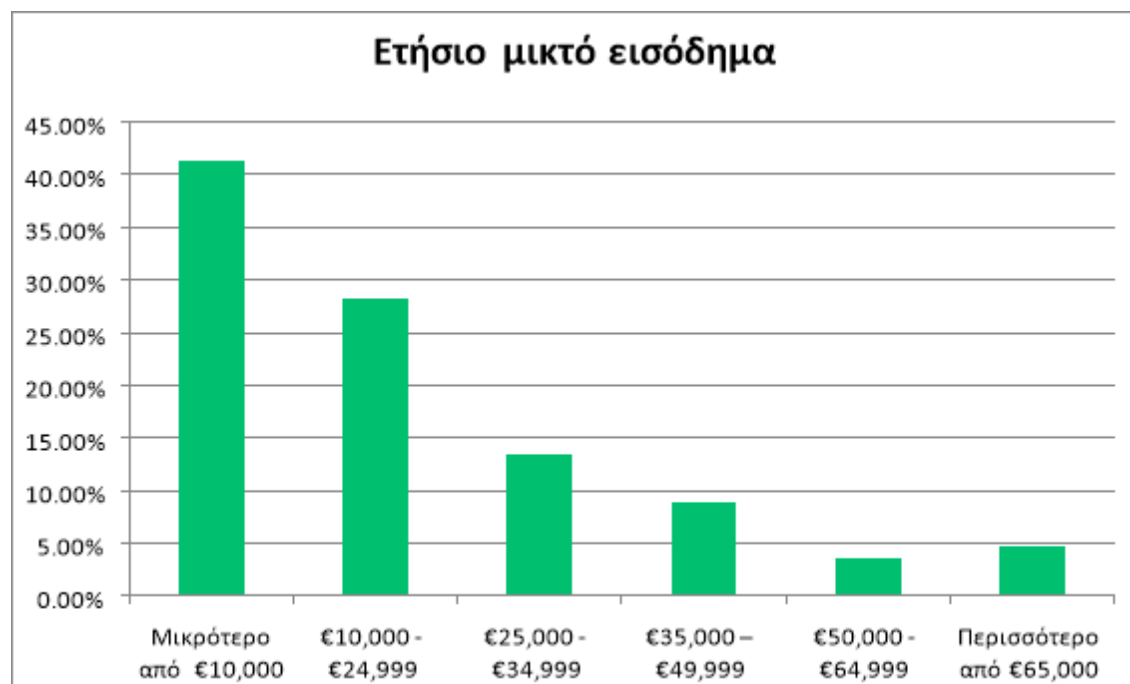
Διάγραμμα 20: Ερώτημα 5 του ερωτηματολογίου

Ερώτημα 6: Ετήσιο μικό εισόδημα

Το ερώτημα 6 διερευνά το μικό εισόδημα των συμμετεχόντων. Τα ποσοστά είναι ως εξής:

Επιλογές	Απαντήσεις	
Μικρότερο από €10,000	41,26%	196
€10,000 - €24,999	28,21%	134
€25,000 - €34,999	13,47%	64
€35,000 - €49,999	8,84%	42
€50,000 - €64,999	3,58%	17
Περισσότερο από €65,000	4,63%	22

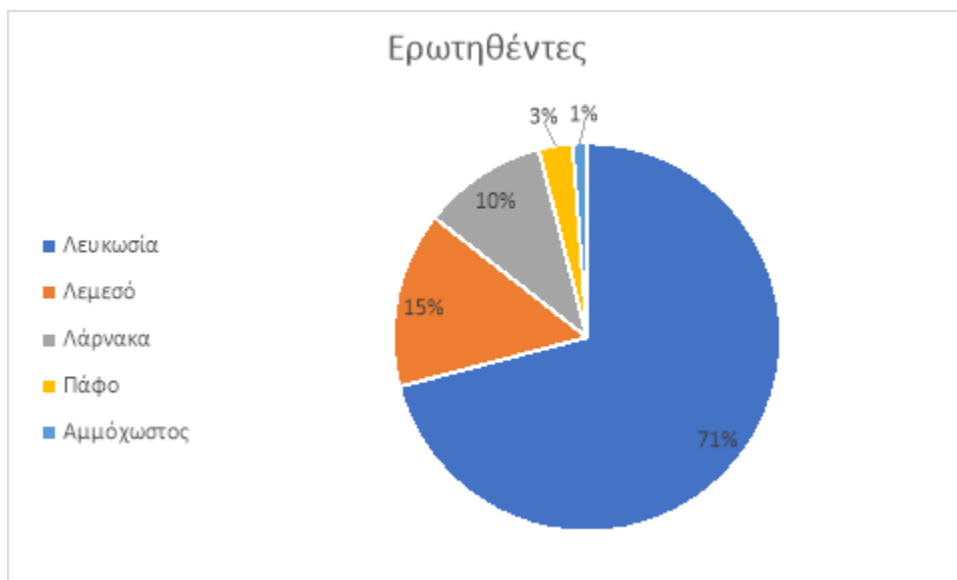
Πίνακας 22: Ερώτημα 6 του ερωτηματολογίου

Διάγραμμα 21: Ερώτημα 6 του ερωτηματολογίου

Ερώτημα 7: Τόπος κατοικίας

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (71%) δήλωσε ότι κατοικεί στη Λευκωσία και ακολουθεί ένα ποσοστό 15% που κατοικεί στη Λεμεσό.

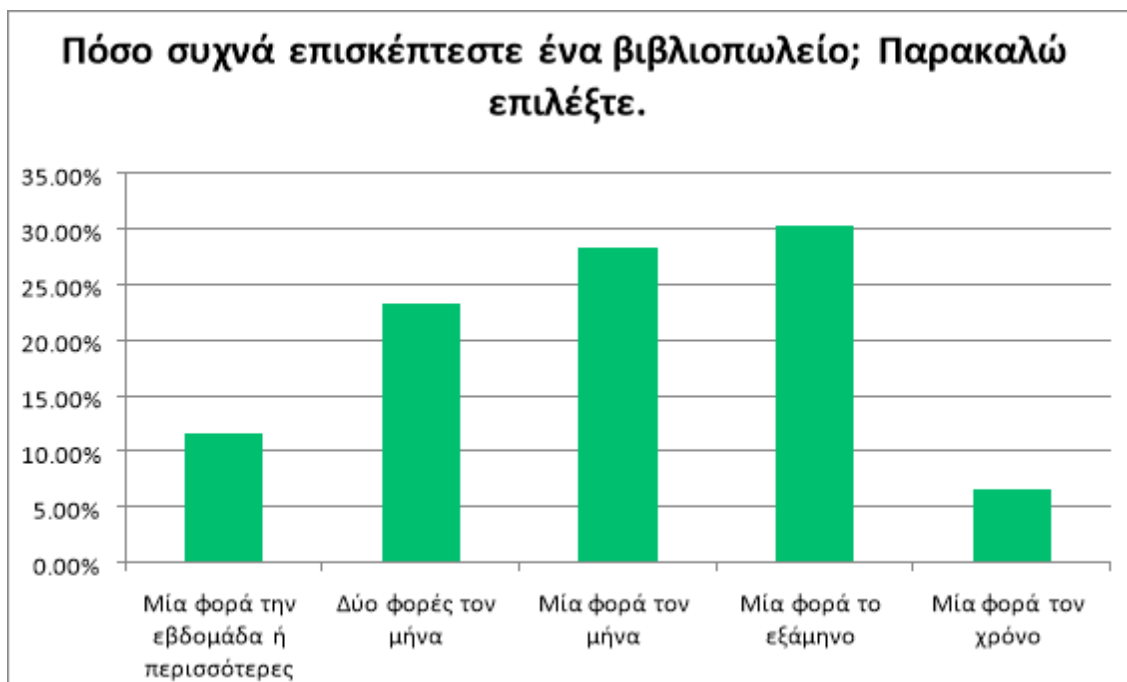
Διάγραμμα 22: Τόπος κατοικίας ερωτηθέντων

Ερώτημα 8: Πόσο συχνά επισκέπτεστε ένα βιβλιοπωλείο;

Στο ερώτημα 8 διερευνάται η επισκεψιμότητα σε βιβλιοπωλεία. Η πλειοψηφία δήλωσε μια φορά το εξάμηνο, ενώ το μικρότερο ποσοστό δήλωσε μία φορά τον χρόνο.

Επιλογές	Απαντήσεις	
Μία φορά την εβδομάδα ή περισσότερες	11,53%	49
Δύο φορές τον μήνα	23,29%	99
Μία φορά τον μήνα	28,24%	120
Μία φορά το εξάμηνο	30,35%	129
Μία φορά τον χρόνο	6,59%	28

Πίνακας 23: Επισκεψιμότητα σε βιβλιοπωλεία

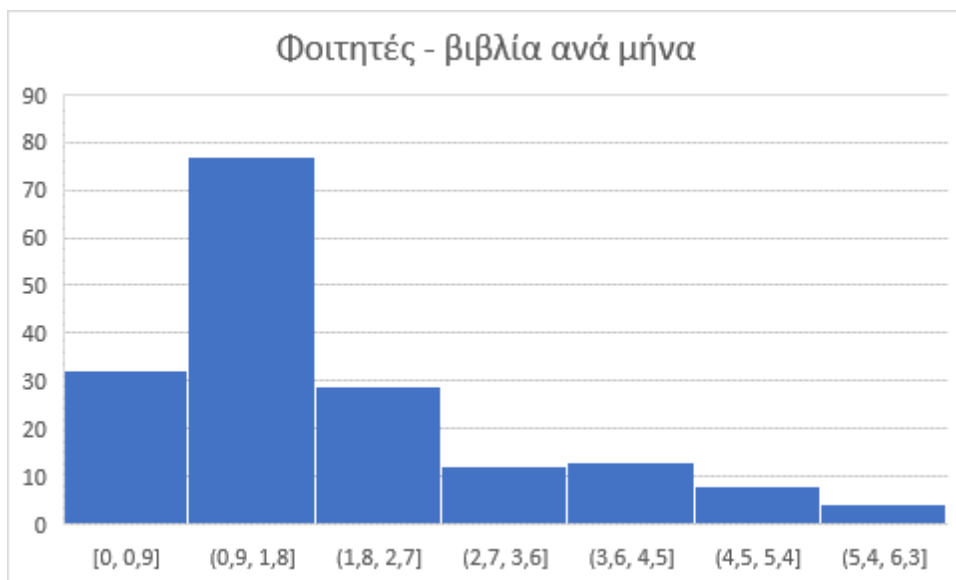

Διάγραμμα 23: Επισκεψιμότητα σε βιβλιοπωλείο

Ερώτημα 9: Πόσα βιβλία διαβάζετε κατά μέσο όρο το μήνα; Παρακαλώ σημειώστε:

A. Φοιτητές

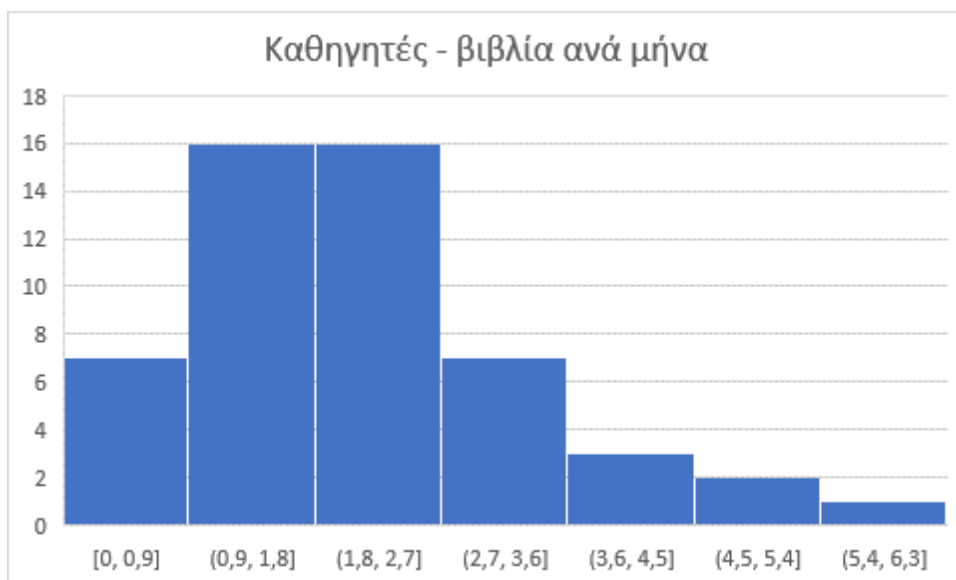
Οι απαντήσεις των φοιτητών ήταν ότι διαβάζουν από 0 έως 6 βιβλία τον μήνα. Ωστόσο, στο ερωτηματολόγιο δεν διευκρινίζεται εάν είναι βιβλία για τις σπουδές τους ή για προσωπική χρήση. Ο μέσος όρος που προκύπτει από τα δεδομένα που έχουν συλλεχθεί και παρουσιάζονται στο πιο κάτω διάγραμμα, δείχνει ότι οι περισσότεροι φοιτητές διαβάζουν ένα με δύο βιβλία ανά μήνα.

Διάγραμμα 24: Αριθμός βιβλίων που διαβάζουν οι φοιτητές ανά μήνα

B. Καθηγητές-Εκπαιδευτικοί

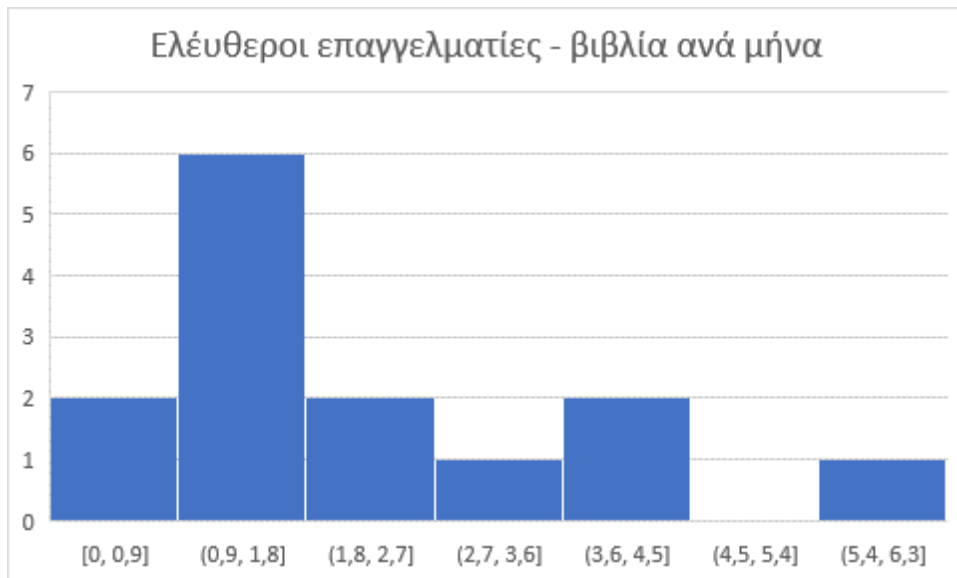
Αντίστοιχα, στους εκπαιδευτικούς και στους καθηγητές το εύρος των απαντήσεων ήταν από 0 έως 5 βιβλία τον μήνα, με τον μέσο όρο να δείχνει ότι διαβάζουν από ένα έως τρία βιβλία ανά μήνα.

Διάγραμμα 256: Αριθμός βιβλίων που διαβάζουν οι εκπαιδευτικοί και οι καθηγητές ανά μήνα

Γ. Ελεύθεροι επαγγελματίες

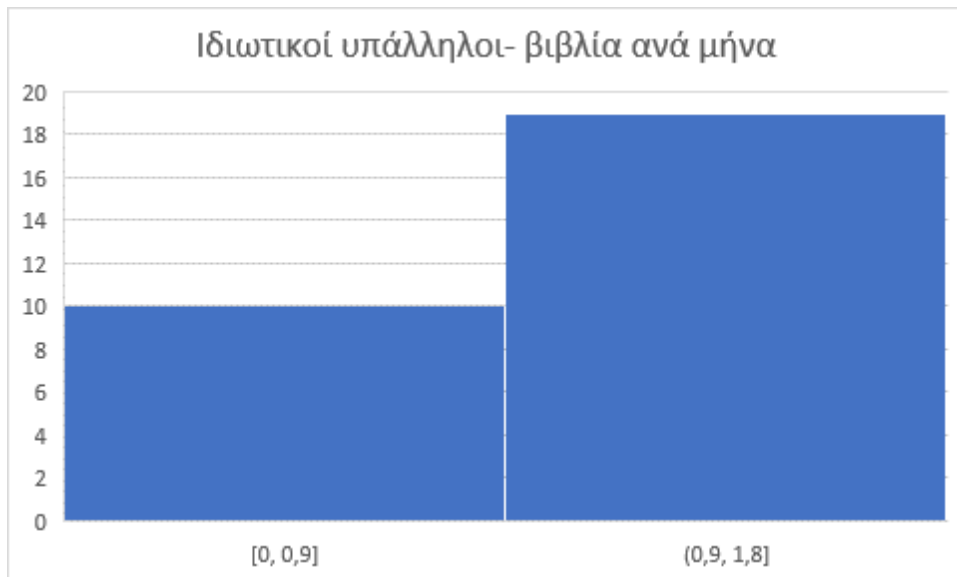
Τα ποσοστά των ελεύθερων επαγγελματιών είναι σημαντικά μικρότερα με τους πλείστους να διαβάζουν ένα βιβλίο ανά μήνα, ποσοστό που πιθανότατα οφείλεται στην έλλειψη ελεύθερου χρόνου.

Διάγραμμα 26: Αριθμός βιβλίων που διαβάζουν οι ελεύθεροι επαγγελματίες ανά μήνα

Δ. Ιδιωτικοί υπάλληλοι

Τα στοιχεία που έχουν συλλεχθεί για τους ιδιωτικούς υπαλλήλους δείχνουν αντίστοιχα ότι διαβάζουν από ένα μέχρι δύο βιβλία ανά μήνα.

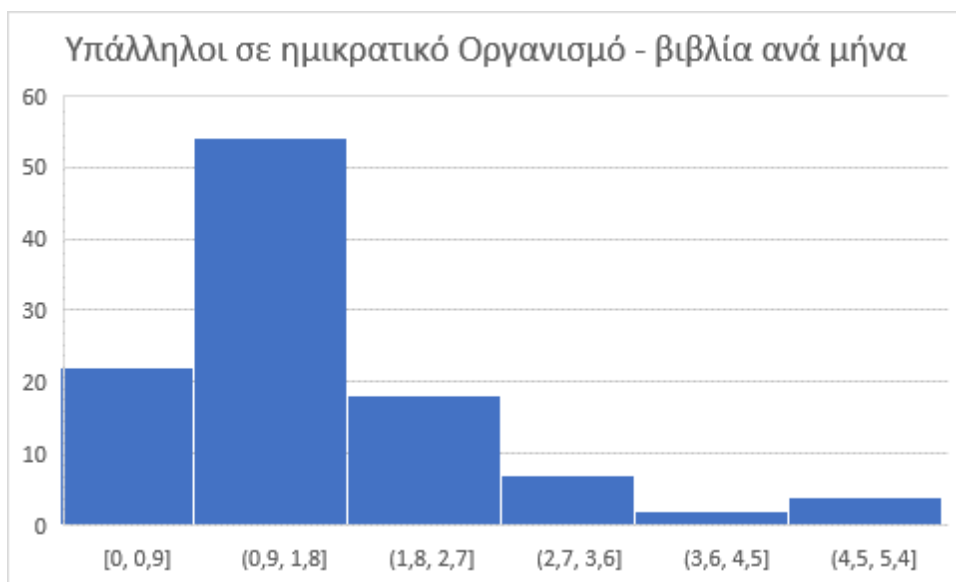

Διάγραμμα 27: Αριθμός βιβλίων που διαβάζουν οι ιδιωτικοί υπάλληλοι.

Ε. Υπάλληλοι σε ημικρατικό οργανισμό

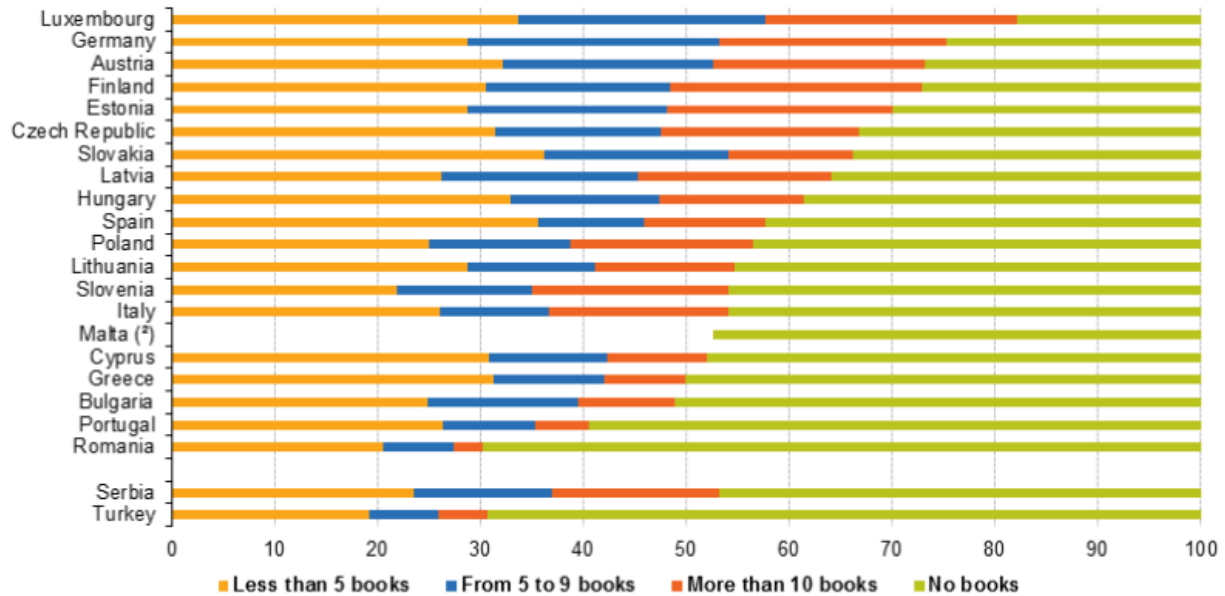
Οι περισσότεροι από τους υπαλλήλους σε ημικρατικούς οργανισμούς έχουν δηλώσει ότι διαβάζουν από ένα έως δύο βιβλία. Τα ποσοστά είναι παρόμοια με αυτά των υπαλλήλων του ιδιωτικού τομέα, παρόλο που οι υπάλληλοι σε ημικρατικούς οργανισμούς έχουν σταθερό ωράριο και περισσότερο ελεύθερο χρόνο. Φαίνεται, επομένως, όπως υποστηρίζει και ο Hjorth-Andersen (2000: 32) ότι ο διαθέσιμος ελεύθερος χρόνος δεν αποτελεί ένδειξη για την αύξηση της ανάγνωσης.

Διάγραμμα 28: Αριθμός βιβλίων που διαβάζουν υπάλληλοι ημικρατικών οργανισμών

Τα παραπάνω στοιχεία έχουν ομοιότητα με τα αποτελέσματα έρευνας της Eurostat (Culture Statistics, 2016: 118) που είχε γίνει το 2011, σχετικά με το πόσα βιβλία διαβάζουν οι πολίτες κάθε χώρας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα στοιχεία απεικονίζονται στο παρακάτω διάγραμμα, δείχνοντας ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των Κύπριων πολιτών δεν διαβάζουν κανένα βιβλίο και ακολουθεί το ποσοστό που διαβάζει λιγότερο από 5 βιβλία τον χρόνο⁴.

⁴ Στην ίδια έρευνα (Cultural Statistics, 2016) υπάρχουν και λεπτομερέστεροι δείκτες, όπως π.χ. για το ποσοστό των ατόμων που έχουν διαβάσει βιβλία ανάλογα με την ηλικία, το φύλο και το εκπαιδευτικό επίπεδο.

Διάγραμμα 29: Αριθμός των βιβλίων που διαβάστηκαν το 2011. Πηγή: Eurostat, Culture Statistics, 2016: 118.

Ερώτημα 10: Πως μαθαίνετε για τις νέες κυκλοφορίες βιβλίων;

Το ερώτημα αυτό έχει να κάνει με τον τρόπο που ενημερώνεται το κοινό για τις νέες κυκλοφορίες βιβλίων, επομένως διερευνά ποια μορφή προώθησης (promotion) είναι πιο αποτελεσματική. Το διαδίκτυο αποτελεί το κυριότερο μέσο ενημέρωσης και στη συνέχεια η ενημέρωση από οικογενειακά πρόσωπα και φίλους. Και τα δύο αποτελέσματα ήταν αναμενόμενα, αν σκεφτεί κανείς το αυξανόμενο ποσοστό χρήσης του διαδικτύου και το γεγονός ότι οι απόψεις για ένα βιβλίο διαδίδονται πολύ εύκολα από στόμα σε στόμα (Canoy, Ours van και Ploeg van den 2006: 736). Το ότι το μεγαλύτερο ποσοστό ενημερώνεται από το διαδίκτυο, θα μπορούσε να ενταχθεί στα Opportunities της ανάλυσης SWOT, ως μια ευκαιρία για περαιτέρω ανάπτυξη του διαδικτυακού μάρκετινγκ.

Επιλογές	Απαντήσεις	
Από εκδηλώσεις βιβλιοπωλείων	15,46%	64
Από βιβλιοπαρουσιάσεις	9,66%	40
Από οικογενειακά πρόσωπα/φίλους/γνωστούς	35,02%	145
Από το διαδίκτυο	85,51%	354
Από έντυπες εφημερίδες/έντυπα περιοδικά	16,43%	68

Πίνακας 24: Ερώτημα 10

Διάγραμμα 30: Ερώτημα 10.

Ερώτημα 11: Προτιμάτε τη χρήση ηλεκτρονικού ή έντυπου βιβλίου;

Στην ερώτηση σχετικά με την προτίμηση σε μορφή βιβλίου, όπως φαίνεται και στον πιο κάτω πίνακα και στο διάγραμμα, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό απάντησε ότι προτιμά το έντυπο βιβλίο. Συνδυάζοντας τις παρακάτω απαντήσεις με τα στατιστικά στοιχεία και με τις απαντήσεις των βιβλιοπωλών, συμπεραίνεται ότι το ηλεκτρονικό βιβλίο δεν αποτελεί μεγάλη απειλή για τις πωλήσεις των έντυπων βιβλίων.

Επιλογές	Απαντήσεις	
Έντυπου βιβλίου	76,96%	324
Ηλεκτρονικού βιβλίου	4,51%	19
Δεν με ενδιαφέρει το μέσο, αλλά το ίδιο το περιεχόμενο	18,53%	78

Πίνακας 25: Ερώτημα 11

Διάγραμμα 31: Ερώτημα 11

Ερώτημα 12: Προτιμάτε να αποκτήστε το βιβλίο που θέλετε:

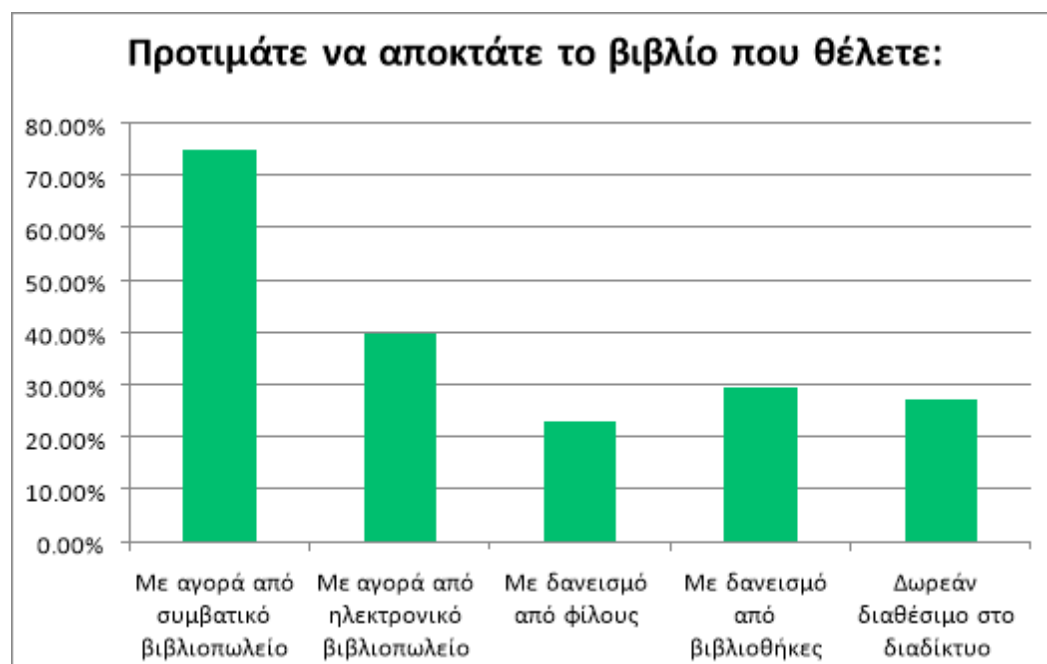
Στην ερώτηση της προτίμησης του τρόπου αγοράς/απόκτησης ενός βιβλίου, ένα σημαντικό ποσοστό απάντησε ότι προτιμά να αγοράζει από ένα συμβατικό βιβλιοπωλείο, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι το ένα τρίτο των ερωτηθέντων απάντησε ότι επιλέγει την αγορά από ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο αλλά και τον δανεισμό από βιβλιοθήκη⁵. Στην Κύπρο είναι ελάχιστα τα βιβλιοπωλεία που έχουν ιστοσελίδα και ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο. Από τους βιβλιοπώλες που συνομίλησα, ο ένας έχει πολύ καλά οργανωμένη ιστοσελίδα, και μάλιστα λόγω της συλλογής του βιβλιοπωλείου του, που είναι καθαρά κυπρολογική, διεύρυνε τις πωλήσεις του και σε χώρες του εξωτερικού. Οι άλλοι δύο βιβλιοπώλες, είναι

⁵ Ο όρος «συμβατικό» βιβλιοπωλείο είναι από το άρθρο «Ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο» της Μαρίας Φραντζή (2002: 1).

επιφυλακτικοί στην ανάπτυξη ιστοσελίδας είτε λόγω νομικών θεμάτων είτε λόγω του κόστους που χρειάζεται μια ιστοσελίδα για τη συντήρησή της.

Επιλογές	Απαντήσεις	
Με αγορά από συμβατικό βιβλιοπωλείο	75,00%	318
Με αγορά από ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο	39,62%	168
Με δανεισμό από φίλους	22,88%	97
Με δανεισμό από βιβλιοθήκες	29,48%	125
Δωρεάν διαθέσιμο στο διαδίκτυο	27,12%	115

Πίνακας 26: Ερώτημα 12

Διάγραμμα 32: Ερώτημα 12

Ερώτημα 13: Σε περίπτωση που επιλέξατε και το ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο, παρακαλώ βάλτε στη σειρά προτεραιότητας.

Στο ερώτημα αυτό διερευνήθηκαν οι λόγοι προτίμησης των ηλεκτρονικών βιβλιοπωλείων. Η τελευταία στήλη «B» αποτελεί τον βαθμό του κριτηρίου που υπολογίζεται με βάση τον σταθμισμένο μέσο όρο, δηλαδή το άθροισμα των γινομένων του βαθμού σημαντικότητας (από 1-6) με τον αριθμό των ατόμων κάθε βαθμού διά τον αριθμό των ατόμων που έχουν απαντήσει σε κάθε κριτήριο. Ο βαθμός κριτηρίου έχει υπολογιστεί αυτόματα από την πλατφόρμα ερωτηματολογίου Surveymonkey και είναι σημαντικό γιατί αποτελεί μέτρο

σύγκρισης για τα κριτήρια που έχουν τεθεί. Τα αποτελέσματα της έρευνας έχουν δείξει ότι η ευκολία στην πλοήγηση ιστοσελίδας, οι χαμηλές τιμές και η ποικιλία τίτλων είναι από τους πιο σημαντικούς λόγους στην επιλογή ηλεκτρονικού βιβλιοπωλείου. Συγκρίνοντας τις απαντήσεις με τις συνεντεύξεις των βιβλιοπωλών, τόσο οι τιμές των βιβλίων όσο και η ποικιλία σε τίτλους είναι από τα χαρακτηριστικά που είναι δύσκολο να αλλάξουν. Αυτό οφείλεται στο υψηλό κόστος των μεταφορικών και στο μικρό μέγεθος των βιβλιοπωλείων που δεν επιτρέπει την ύπαρξη πολλών τίτλων.

	Ουσιώδης λόγος		Αρκετά σημαντικός		Πολύ σημαντικός		Μέτρια σημαντικός		Ελάχιστα σημαντικός		Καθόλου σημαντικός		B.
Εύκολη πλοήγηση στην ιστοσελίδα	38,08%	91	17,99%	43	14,23%	34	11,72%	28	13,81%	33	4,18%	10	4,42
Αισθητικά άρτια ιστοσελίδα	5,74%	14	25,82%	63	7,38%	18	11,89%	29	15,57%	38	33,61%	82	2,93
Χαμηλές τιμές	23,20%	58	20,80%	52	35,60%	89	12,40%	31	4,80%	12	3,20%	8	4,36
Ευκολία στη μεταφορά	4,47%	11	10,98%	27	16,26%	40	40,24%	99	17,48%	43	10,57%	26	3,13
Ταχύτητα στην παραλαβή	6,67%	17	9,80%	25	16,47%	42	16,08%	41	41,57%	106	9,41%	24	2,96
Μεγαλύτερη ποικιλία τίτλων βιβλίων	24,52%	64	14,56%	38	11,11%	29	8,43%	22	6,90%	18	34,48%	90	3,38

Πίνακας 27: Ερώτημα 12

Διάγραμμα 33: Ερώτηση 13

Ερώτημα 14: Για ποιους λόγους προτιμάτε κάποιο συγκεκριμένο συμβατικό βιβλιοπωλείο;

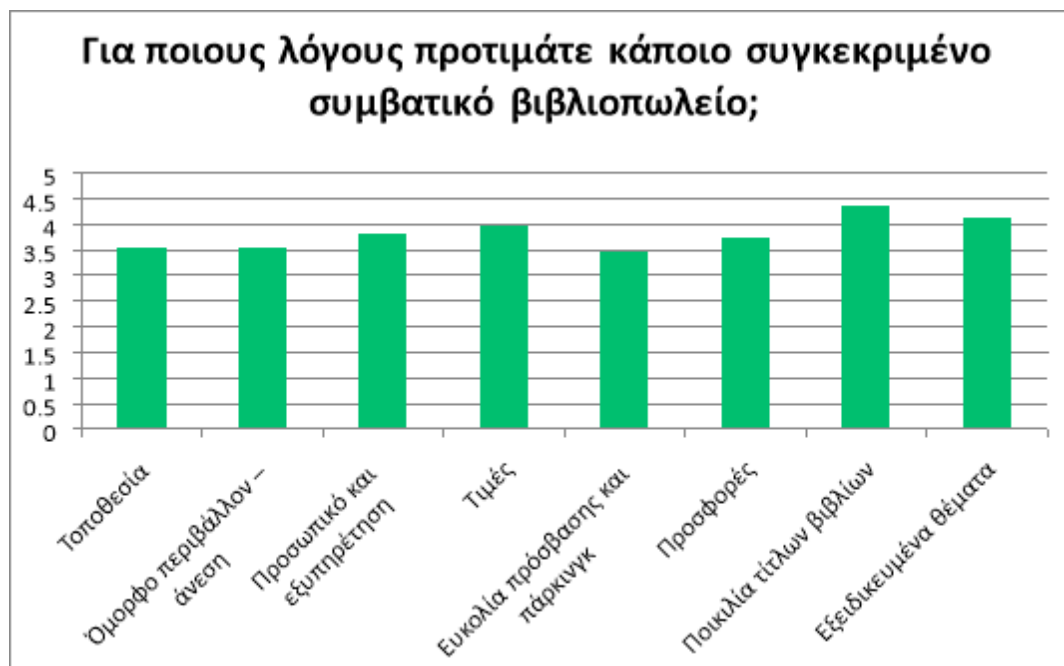
Το παρακάτω ερώτημα απευθύνθηκε προκειμένου να διαφανούν οι παράγοντες της ζήτησης που επηρεάζουν την επισκεψιμότητα σε ένα βιβλιοπωλείο (Τσουρβάκας 2012: 334-335). Η διαμόρφωση του ερωτήματος στηρίχθηκε εν μέρει στη θεωρία του marketing mix (Dibb 2006: 20-22). Στην ερώτηση γιατί οι ερωτηθέντες προτιμούν συγκεκριμένο βιβλιοπωλείο, την μεγαλύτερη βαθμολογία συγκέντρωσε η προτίμηση της ποικιλίας των τίτλων, οι εξειδικευμένοι τίτλοι βιβλίων και οι τιμές, άρα τα στοιχεία product και price του marketing mix. Η τοποθεσία (place), η εξυπηρέτηση, η ευκολία πρόσβασης αποτελούν αρκετά σημαντικούς λόγους για την επιλογή ενός βιβλιοπωλείου. Σύμφωνα με τους βιβλιοπώλες, η εξυπηρέτηση είναι από τα δυνατά τους σημεία, καθώς λόγω του μικρού μεγέθους της αγοράς, είναι εύκολο να γνωρίζουν τους πελάτες, να αποκτούν προσωπικές σχέσεις και να γνωρίζουν τι αρέσει στους πελάτες και να το προτείνουν. Επίσης, ως δεύτερος αρκετά σημαντικός λόγος για μια επίσκεψη σε βιβλιοπωλείο θεωρείται το όμορφο περιβάλλον και η άνεση. Σε αυτό το ερώτημα ζητήθηκε η γνώμη για το περιβάλλον του χώρου και για την άνεση, καθώς το βιβλίο αποτελεί ένα προϊόν εμπειρίας (experience good κατά τους Canoy, Ours van και Ploeg van den, 2006: 736 και Τσουρβάκα 2012: 27),

επομένως η αισθητική έχει ένα σημαντικό ρόλο και για το αγοραστικό-αναγνωστικό κοινό. Σύμφωνα με τον Kotler (1974: 48), το απτό προϊόν είναι μόνο ένα μέρος της αγοραστικής διαδικασίας και η διαμόρφωση ενός ατμοσφαιρικού χώρου είναι ένας τρόπος μάρκετινγκ, όπως η διαμόρφωση των τιμών και οι καλές διαπροσωπικές σχέσεις (Kotler, 1974: 50). Αυτή η διάσταση έγινε αντιληπτή από τον ιδιοκτήτη του βιβλιοπωλείου Β, ο οποίος μετά το κλείσιμο τμημάτων λόγω της οικονομικής κρίσης, διαμόρφωσε τον ελεύθερο χώρο που προέκυψε σε σαλόνι, όπου οι πελάτες μπορούν να διαβάζουν τα βιβλία που τους ενδιαφέρουν.

	Καθόλου σημαντικός		Ελάχιστα σημαντικός		Μέτρια σημαντικός		Αρκετά σημαντικός		Ουσιώδης λόγος		B.
	%	Α	%	Α	%	Α	%	Α	%	Α	
Τοποθεσία	8,58%	35	9,31%	38	22,55%	92	38,48%	157	21,08%	86	3,54
Όμορφο περιβάλλον – άνεση	7,84%	32	7,84%	32	24,02%	98	40,69%	166	19,61%	80	3,56
Προσωπικό και εξυπηρέτηση	3,46%	14	5,68%	23	20,74%	84	44,44%	180	25,68%	104	3,83
Τιμές	3,18%	13	5,13%	21	17,60%	72	38,39%	157	35,70%	146	3,98
Ευκολία πρόσβασης και πάρκινγκ	8,35%	34	11,55%	47	23,59%	96	37,59%	153	18,92%	77	3,47
Προσφορές	3,66%	15	7,32%	30	24,63%	101	38,78%	159	25,61%	105	3,75
Ποικιλία τίτλων βιβλίων	0,49%	2	2,95%	12	7,37%	30	37,10%	151	52,09%	212	4,37
Εξειδικευμένα θέματα	2,72%	11	3,47%	14	16,83%	68	34,41%	139	42,57%	172	4,11

Πίνακας 28: Ερώτημα 13

Διάγραμμα 34: Ερώτηση 14

Ερώτημα 15: Κατά την επίσκεψή σας σε βιβλιοπωλείο (συμβατικό ή ηλεκτρονικό), πόσα χρήματα ξοδεύετε, για εσάς ή/και την οικογένειά σας στην αγορά βιβλίων;

Το ερώτημα αυτό έχει τεθεί για να κατανοήσουμε πως αντιλαμβάνονται οι ερωτηθέντες το κόστος ανά επίσκεψη, με σκοπό την αγορά, σε ένα βιβλιοπωλείο. Η συντριπτική πλειοψηφία απάντησε €21-40 ανά επίσκεψη.

Επιλογές	Απαντήσεις	
Λιγότερα από €20	22,06%	92
€21-40	47,00%	196
€41-60	17,75%	74
€61-80	6,47%	27
Περισσότερα από €80	6,71%	28

Πίνακας 29: Ερώτημα 14

Διάγραμμα 35: Ερώτηση 15

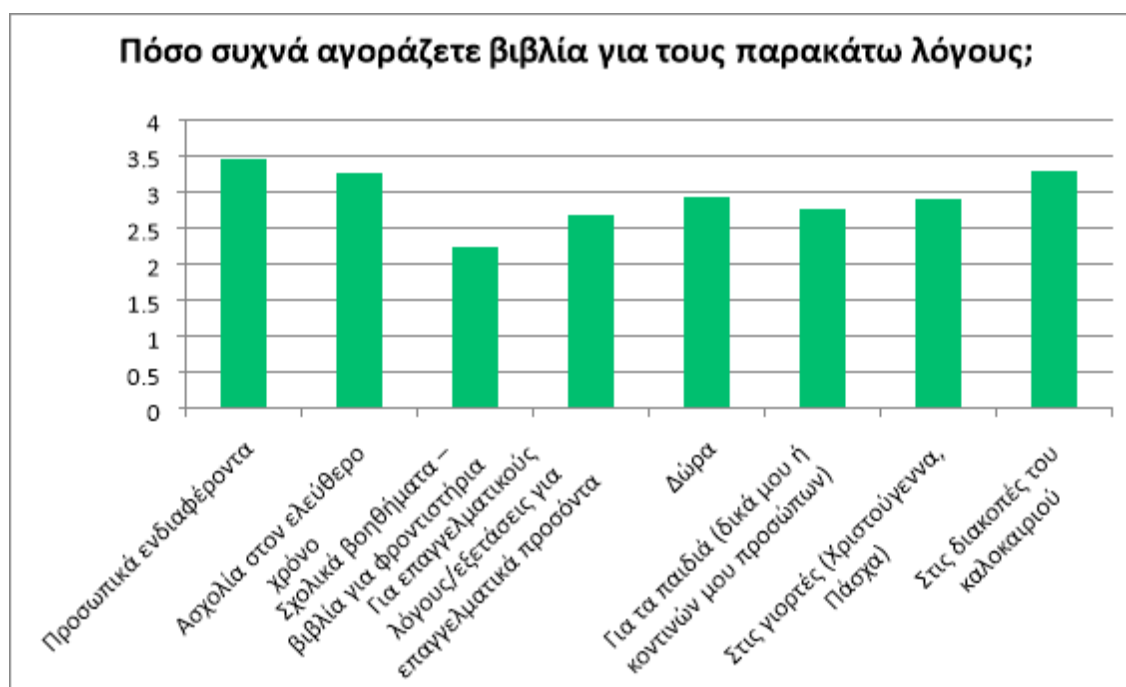
Ερώτημα 16: Πόσο συχνά αγοράζετε βιβλία για τους παρακάτω λόγους;

Στο ερώτημα αυτό εξετάστηκαν οι λόγοι για την αγορά των βιβλίων. Προσωπικά ενδιαφέροντα, ασχολία στον ελεύθερο χρόνο, δώρα, βιβλία για παιδιά και βιβλία για τις διακοπές του καλοκαιριού ήταν οι δημοφιλέστερες απαντήσεις. Η εποχικότητα στις πωλήσεις είναι ένα χαρακτηριστικό που επισημάνθηκε και από τους βιβλιοπώλες, καθώς οι πωλήσεις παρουσιάζουν αυξήσεις την περίοδο των γιορτών των Χριστουγέννων, το καλοκαίρι και πριν την έναρξη των σχολείων, ενώ από τον Φεβρουάριο έως τον Μάιο οι πωλήσεις είναι χαμηλότερες.

Επιλογές	Καθόλου		Σπάνια		Συχνά		Αρκετά συχνά		Πάντα		B.
Προσωπικά ενδιαφέροντα	2,39%	10	21,77%	91	24,88%	104	29,43%	123	21,53%	90	3,46
Ασχολία στον ελεύθερο χρόνο	6,71%	28	23,02%	96	26,14%	109	26,62%	111	17,51%	73	3,25
Σχολικά βοηθήματα - βιβλία για φροντιστήρια	34,88%	143	32,20%	132	13,66%	56	13,41%	55	5,85%	24	2,23
Για επαγγελματικούς λόγους/εξετάσεις για επαγγελματικά	19,13%	79	32,20%	133	18,64%	77	22,03%	91	7,99%	33	2,68

προσόντα											
Δώρα	8,37%	35	29,90%	125	28,23%	118	27,99%	117	5,50%	23	2,92
Για τα παιδιά (δικά μου ή κοντινών μου προσώπων)	20,00%	82	23,17%	95	25,37%	104	23,41%	96	8,05%	33	2,76
Στις γιορτές (Χριστούγεννα, Πάσχα)	15,29%	63	24,27%	100	25,49%	105	25,49%	105	9,47%	39	2,9
Στις διακοπές του καλοκαιριού	11,11%	46	17,87%	74	24,64%	102	23,67%	98	22,71%	94	3,29

Πίνακας 30: Ερώτημα 15

Διάγραμμα 36: Ερώτηση 16

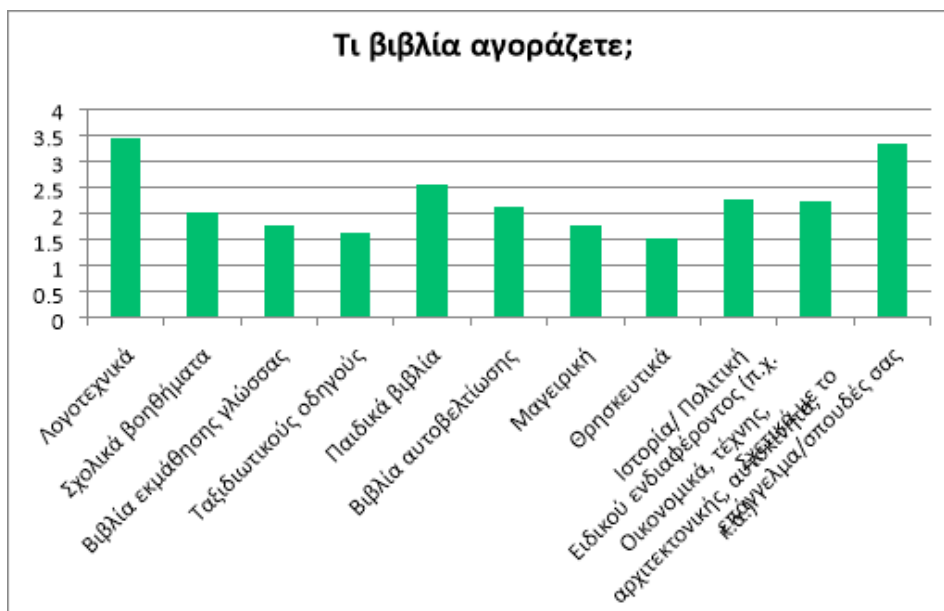
Ερώτηση 17: Τι από τα παρακάτω αγοράζετε από τα βιβλιοπωλεία και με τι συχνότητα;

Στην ερώτηση αυτή εξετάστηκε η αγοραστική συχνότητα και το αναγνωστικό ενδιαφέρον –ή διαφορετικά οι προτιμήσεις- των ερωτηθέντων, ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τη ζήτηση (Τσουρβάκας 2012: 334). Τα λογοτεχνικά βιβλία, τα βιβλία σχετικά με το επάγγελμα καθώς και τα παιδικά είχαν τις περισσότερες απαντήσεις, όπως φαίνεται και στο διάγραμμα πιο κάτω. Το χαμηλότερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα θρησκευτικά βιβλία, οι ταξιδιωτικοί οδηγοί, η μαγειρική και τα βιβλία εκμάθησης γλώσσας. Σύμφωνα με

τον βιβλιοπώλη Α το αναγνωστικό κοινό διαβάζει λογοτεχνία, αλλά ελάχιστα ποίηση. Ο βιβλιοπώλης Β τόνισε ότι οι γυναίκες διαβάζουν κυρίως λογοτεχνία, βιβλία αυτοβοήθειας και επιλέγουν και τα βιβλία των παιδιών τους, ενώ οι άντρες επιλέγουν κυρίως βιβλία για τη δουλειά τους, την ιστορία και την πολιτική. Δεδομένου ότι το ερωτηματολόγιο απαντήθηκε από ενήλικες, εκ των οποίων το μεγαλύτερο ποσοστό δεν έχει παιδιά, τα βιβλία εκμάθησης γλώσσας, τα οποία σύμφωνα με τον βιβλιοπώλη Γ, αποτελούν πολύ σημαντικό μερίδιο των πωλήσεων των βιβλίων, φάνηκαν να είναι αυτά που παρουσιάζουν πολύ χαμηλό ενδιαφέρον στις πωλήσεις.

Επιλογές	Καθόλου		Σπάνια		Συχνά		Αρκετά συχνά		Πάντα		B.
	%	Αριθμ.	%	Αριθμ.	%	Αριθμ.	%	Αριθμ.	%	Αριθμ.	
Λογοτεχνικά	8,85%	37	16,99%	71	17,94%	75	32,54%	136	23,68%	99	3,45
Σχολικά βοηθήματα	44,44%	176	29,29%	116	10,10%	40	11,62%	46	4,55%	18	2,03
Βιβλία εκμάθησης γλώσσας	49,36%	194	33,08%	130	11,45%	45	4,07%	16	2,04%	8	1,76
Ταξιδιωτικούς οδηγούς	56,50%	226	29,00%	116	9,50%	38	3,75%	15	1,25%	5	1,64
Παιδικά βιβλία	32,59%	132	20,49%	83	17,78%	72	17,28%	70	11,85%	48	2,55
Βιβλία αυτοβελτίωσης	41,79%	168	26,87%	108	12,69%	51	13,93%	56	4,73%	19	2,13
Μαγειρική	51,36%	207	29,78%	120	11,66%	47	5,21%	21	1,99%	8	1,77
Θρησκευτικά	71,43%	285	14,79%	59	6,27%	25	4,51%	18	3,01%	12	1,53
Ιστορία/ Πολιτική	36,27%	148	27,94%	114	14,46%	59	14,22%	58	7,11%	29	2,28
Ειδικού ενδιαφέροντος (π.χ. Οικονομικά, τέχνης, αρχιτεκτονικής, αυτοκίνητα, κ.α.)	37,56%	151	28,36%	114	13,93%	56	13,43%	54	6,72%	27	2,23
Σχετικά με το επάγγελμα/σπουδές σας	10,95%	45	17,76%	73	20,92%	86	28,95%	119	21,41%	88	3,32

Πίνακας 31: Ερώτημα 17

Διάγραμμα 37: Ερώτηση 17

Ερώτημα 18: Εκτός από βιβλία, τι από τα παρακάτω αγοράζετε από τα βιβλιοπωλεία και με τι συχνότητα;

Επειδή τα βιβλιοπωλεία είναι και σημεία πώλησης άλλων ειδών, εδώ εξετάστηκε τι αγοράζουν οι ερωτηθέντες από τα βιβλιοπωλεία εκτός από βιβλία. Το μεγαλύτερο ποσοστό αγοράζει γραφική ύλη καθώς και σχολικά. Οι απαντήσεις είναι ανάλογες και με την απάντηση ενός βιβλιοπώλη ότι το 1/3 των πωλήσεων καλύπτονται από τη γραφική ύλη και τα σχολικά είδη. Εντυπωσιακό είναι ότι το μεγαλύτερο ποσοστό δεν αγοράζει καθόλου εφημερίδες ή/και περιοδικά από τα βιβλιοπωλεία.

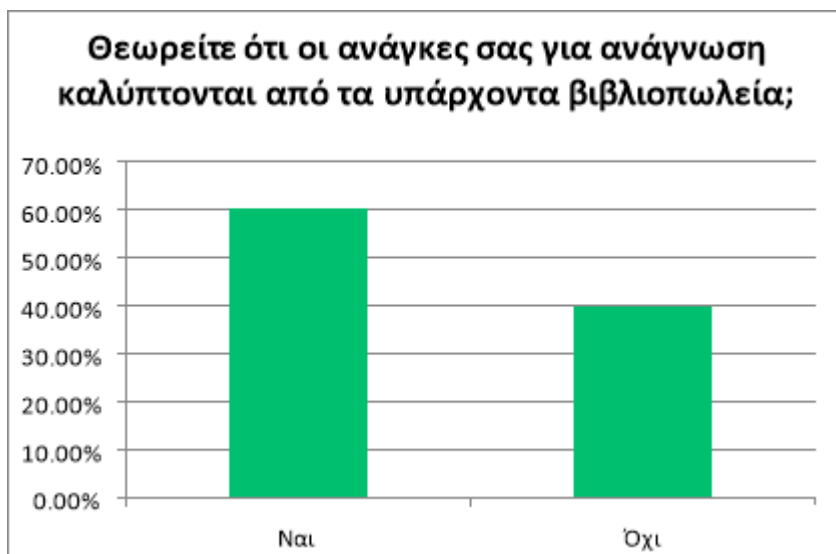
Επιλογές	Καθόλου		Σπάνια		Συχνά		Αρκετά συχνά		Πάντα		B.
	%	Α	%	Α	%	Α	%	Α	%	Α	
Γραφική ύλη	5,28%	22	16,31%	68	29,98%	125	30,46%	127	17,99%	75	3,4
Σχολικά είδη και τσάντες	23,41%	96	28,54%	117	24,15%	99	16,10%	66	7,80%	32	2,56
Εφημερίδες/ Περιοδικά	63,12%	255	24,50%	99	6,19%	25	5,20%	21	0,99%	4	1,56
Παιχνίδια	54,46%	220	29,70%	120	10,40%	42	4,95%	20	0,50%	2	1,67
Είδη για κατασκευές και χόμπι (π.χ. ζωγραφική)	30,39%	124	35,78%	146	17,40%	71	12,99%	53	3,43%	14	2,23

Διάγραμμα 38: Ερώτηση 18

Ερώτημα 19: Θεωρείτε ότι οι ανάγκες σας για ανάγνωση καλύπτονται από τα υπάρχοντα βιβλιοπωλεία;

Οι πλείστοι ερωτηθέντες απάντησαν ότι οι αγοραστικές τους ανάγκες καλύπτονται από τα υπάρχοντα βιβλιοπωλεία. Ένα σημαντικό ποσοστό όμως απάντησε αρνητικά. Δεδομένου ότι το μεγαλύτερο ποσοστό απαντήσεων προέρχεται από φοιτητές, οι οποίοι καλύπτουν τις ανάγκες τους για ανάγνωση με φωτοτυπίες σημειώσεων ή δανεισμό από Βιβλιοθήκες, αυτή η απάντηση δεν είναι αντιπροσωπευτική. Η γνώμη των δύο συγγραφέων από τους οποίους πήρα συνέντευξη είναι αρνητική, λέγοντας ότι στην Κύπρο δεν υπάρχει κάποιο βιβλιοπωλείο που να καλύπτει τις ανάγκες τους.

Διάγραμμα 39: Ερώτηση 19

Ερώτημα 20: Τι πιστεύετε ότι θα αύξανε την επισκεψιμότητά σας σε ένα βιβλιοπωλείο;

Στο ερώτημα αυτό εξετάστηκε η γνώμη των ερωτηθέντων στο τι θα αύξανε την επισκεψιμότητά τους σε ένα βιβλιοπωλείο. Σε αυτή την ερώτηση οι πιο προσιτές τιμές είχαν το μεγαλύτερο ποσοστό απαντήσεων, καθώς και οι περισσότεροι τίτλοι βιβλίων. Αυτό που ήθελα να διαφανεί είναι ποιο στοιχείο του marketing mix (Dibb 2006: 20-22) θα μπορούσε να επηρεάσει περισσότερο την αύξηση της επισκεψιμότητας. Με κλίμακα απαντήσεων από το 1 έως το 9, οι πιο προσιτές τιμές και οι περισσότεροι τίτλοι βιβλίων, επομένως τα στοιχεία price και product, θα μπορούσαν να αυξήσουν την επισκεψιμότητα του κοινού σε ένα βιβλιοπωλείο.

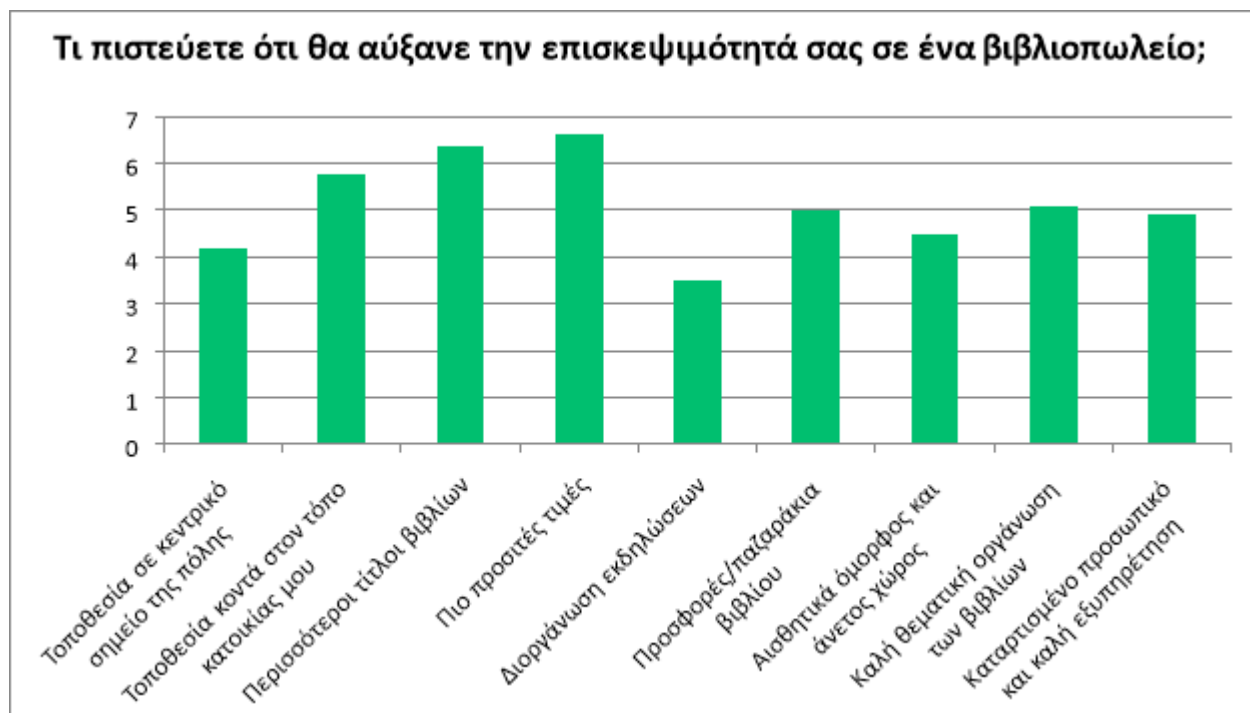
Επιλογές	1		2		3		4		5		6	
Τοποθεσία σε κεντρικό σημείο της πόλης	11,58%	41	6,21%	22	5,93%	21	8,19%	29	7,91%	28	11,58%	41
Τοποθεσία κοντά στον τόπο κατοικίας μου	18,91%	66	18,34%	64	11,17%	39	6,88%	24	12,03%	42	7,45%	26
Περισσότεροι τίτλοι βιβλίων	24,72%	87	15,63%	55	17,05%	60	11,36%	40	7,39%	26	7,95%	28
Πιο προσιτές τιμές	23,43%	82	19,71%	69	16,00%	56	15,71%	55	6,29%	22	6,57%	23
Διοργάνωση εκδηλώσεων	3,79%	14	3,79%	14	5,42%	20	8,40%	31	11,38%	42	10,84%	40

Προσφορές/παζαράκια βιβλίου	4,92%	18	12,84%	47	13,39%	49	12,84%	47	13,93%	51	13,39%	49
Αισθητικά όμορφος και άνετος χώρος	4,64%	17	5,74%	21	10,11%	37	9,29%	34	14,48%	53	15,85%	58
Καλή θεματική οργάνωση των βιβλίων	6,33%	24	12,66%	48	12,40%	47	14,78%	56	12,93%	49	9,76%	37
Καταρτισμένο προσωπικό και καλή εξυπηρέτηση	10,34%	42	10,34%	42	10,59%	43	12,07%	49	13,30%	54	11,82%	48

Επιλογές	7		8		9		B.
Τοποθεσία σε κεντρικό σημείο της πόλης	11,30%	40	15,25%	54	22,03%	78	4,17
Τοποθεσία κοντά στον τόπο κατοικίας μου	7,74%	27	9,46%	33	8,02%	28	5,77
Περισσότεροι τίτλοι βιβλίων	5,68%	20	6,82%	24	3,41%	12	6,38
Πιο προσιτές τιμές	6,57%	23	2,57%	9	3,14%	11	6,61
Διοργάνωση εκδηλώσεων	13,28%	49	15,99%	59	27,10%	100	3,52
Προσφορές/παζαράκια βιβλίου	9,56%	35	10,93%	40	8,20%	30	5
Αισθητικά όμορφος και άνετος χώρος	23,50%	86	9,84%	36	6,56%	24	4,47
Καλή θεματική οργάνωση των βιβλίων	9,76%	37	18,47%	70	2,90%	11	5,07
Καταρτισμένο προσωπικό και καλή εξυπηρέτηση	9,36%	38	6,16%	25	16,01%	65	4,93

Πίνακας 33: Ερώτημα 20

Διάγραμμα 40: Ερώτηση 20

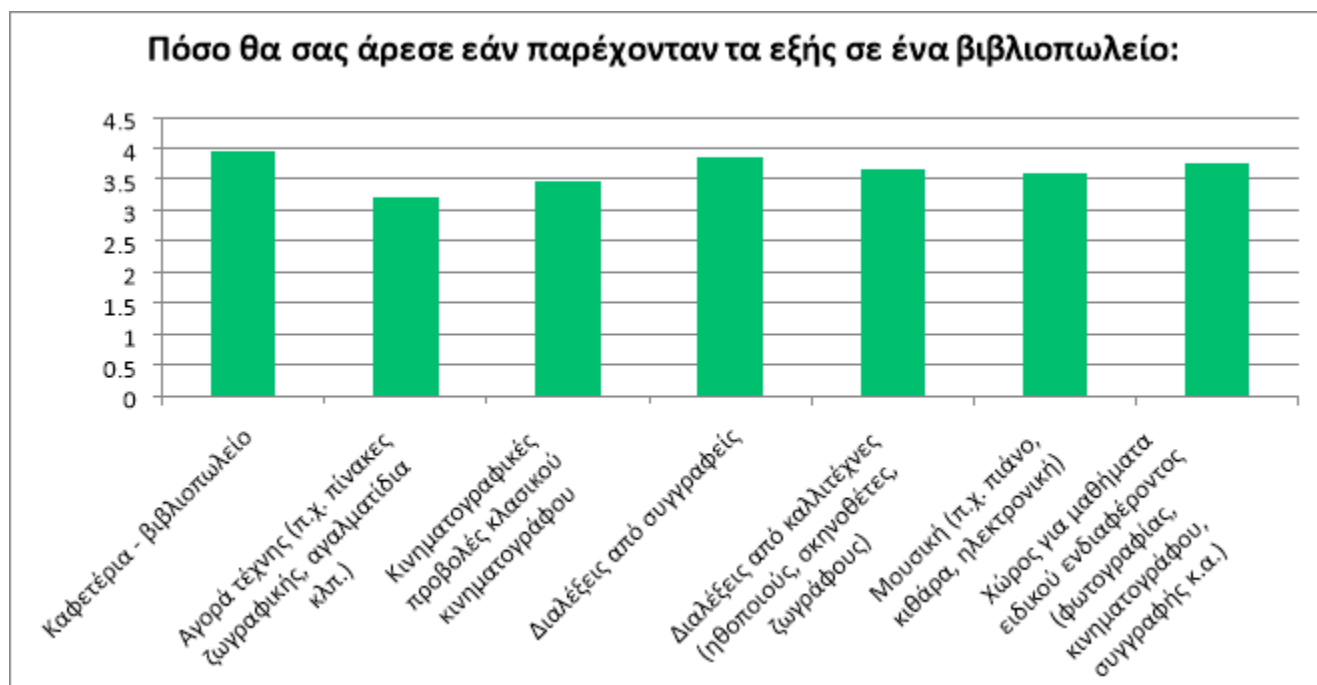
Ερώτημα 21: Πόσο θα σας άρεσε εάν παρέχονταν τα εξής σε ένα βιβλιοπωλείο;

Εδώ εξετάζεται η άποψη των ερωτηθέντων ως προς την επέκταση των υποδομών και την ανάπτυξη δραστηριοτήτων στα βιβλιοπωλεία. Η πλειοψηφία απάντησε θετικά στην ιδέα της καφετέριας-βιβλιοπωλείου, ενώ θετική απήχηση είχαν και οι ιδέες για τις διαλέξεις από συγγραφείς καθώς και για μαθήματα ειδικού ενδιαφέροντος. Η ανάπτυξη δραστηριοτήτων και υποδομών θα μπορούσε να προστεθεί στο σημείο Opportunities της ανάλυσης SWOT.

Επιλογές	Δεν θα μου άρεσε καθόλου		Δεν θα το προτιμούσα		Δεν θα με ενοχλούσε		Θα μου άρεσε		Θα μου άρεσε πολύ		B.
	%	Α	%	Α	%	Α	%	Α	%	Α	
Καφετέρια-βιβλιοπωλείο	2,42%	10	6,78%	28	21,07%	87	32,20%	133	37,53%	155	3,96
Αγορά τέχνης (π.χ. πίνακες ζωγραφικής, αγαλματίδια κλπ.)	6,31%	26	15,53%	64	41,75%	172	24,27%	100	12,14%	50	3,2
Κινηματογραφικές προβολές κλασικού	6,28%	26	11,59%	48	30,43%	126	32,61%	135	19,08%	79	3,47

κινηματογράφου											
Διαλέξεις από συγγραφείς	1,46%	6	4,85%	20	24,51%	101	43,93%	181	25,24%	104	3,87
Διαλέξεις από καλλιτέχνες (ηθοποιούς, σκηνοθέτες, ζωγράφους)	3,63%	15	7,26%	30	29,54%	122	37,53%	155	22,03%	91	3,67
Μουσική (π.χ. πιάνο, κιθάρα, ηλεκτρονική)	4,62%	19	11,92%	49	26,52%	109	34,79%	143	22,14%	91	3,58
Χώρος για μαθήματα ειδικού ενδιαφέροντος (φωτογραφίας, κινηματογράφου, συγγραφής κ.α.)	4,38%	18	6,57%	27	26,03%	107	34,06%	140	28,95%	119	3,77

Πίνακας 34: Ερώτημα 21

Διάγραμμα 41: Ερώτηση 21

Ερώτηση 22: Θεωρείτε ότι τα βιβλία στην Κύπρο είναι ακριβά;

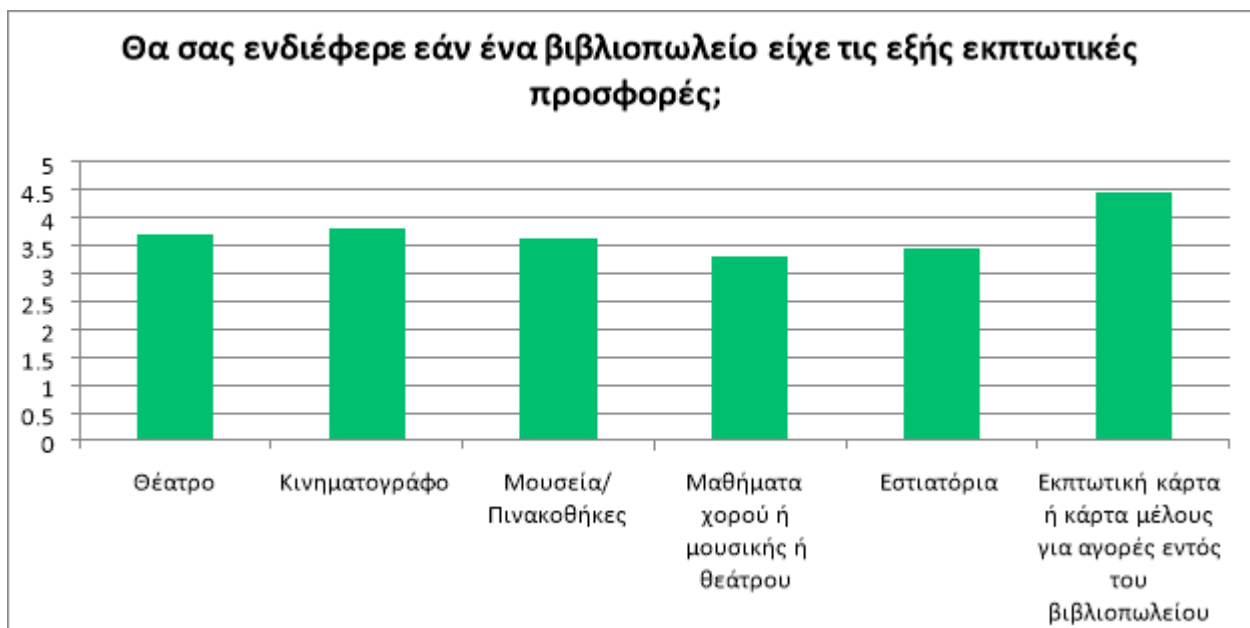
Στην ερώτηση σχετικά με το εάν οι ερωτηθέντες θεωρούν τα βιβλία ακριβά, μεγάλη πλειοψηφία απάντησε, όπως θα αναμέναμε, θετικά. Η Κύπρος, ως νησί στο ανατολικό άκρο της Μεσογείου, με μικρές ποσότητες πωλήσεων έχει αντίστοιχα μεγάλο κόστος μεταφορικών, κάτι που επηρεάζει την τελική τιμή του βιβλίου.

Διάγραμμα 42: Ερώτηση 22

Ερώτηση 23: Θα σας ενδιέφερε εάν ένα βιβλιοπωλείο είχε τις εξής εκπτωτικές προσφορές;

Σε αυτή την ερώτηση εξετάστηκαν οι απόψεις των ερωτηθέντων ως προς τις πιο κάτω εκπτωτικές προσφορές. Η πλειοψηφία απάντησε ότι θα τους ενδιέφερε η εκπτωτική κάρτα ή κάρτα μέλους για αγορές εντός του βιβλιοπωλείου. Άλλες σημαντικές απαντήσεις ήταν εκπτωτικές προσφορές σε θέατρο και σε κινηματογράφο. Από τους βιβλιοπώλες που συνάντησα μόνο ένα βιβλιοπωλείο είχε εκπτωτική πολιτική, ενώ τα άλλα δύο κάνουν εκπτώσεις σε τακτικούς πελάτες. Η έκπτωση στο βιβλίο εξαρτάται όμως και από την έκπτωση που θα έχει ο βιβλιοπώλης από τον εκδότη και το είδος του βιβλίου (π.χ. στα εξειδικευμένα βιβλία, όπως της ιατρικής, δεν μπορεί να γίνει κάποια έκπτωση).

Διάγραμμα 43: Ερώτηση 23

4.2 Σύνοψη απαντήσεων και συμπεράσματα ερωτηματολογίου

Με βάση το ερωτηματολόγιο έχουν καταγραφεί τα εξής ευρήματα: Η επισκεψιμότητα σε βιβλιοπωλεία ανέρχεται σε μια φορά το εξάμηνο κατά 30%, μια φορά τον μήνα κατά 28% και δύο φορές τον μήνα ή περισσότερες κατά 35% και κατά την επίσκεψη συνήθως ξοδεύουν €21-40. Ο αριθμός των βιβλίων που διαβάζει κάποιος τον μήνα ποικίλει ανά ομάδα και κυμαίνεται για τους φοιτητές από ένα-δύο βιβλία, για τους καθηγητές από ένα μέχρι τρία, για τους ελεύθερους επαγγελματίες ένα, για τους ιδιωτικούς υπαλλήλους και για τους υπαλλήλους ημικρατικών οργανισμών ένα έως δύο βιβλία ανά μήνα. Η ενημέρωση για τις νέες κυκλοφορίες γίνεται συντριπτικά μέσω διαδικτύου, ενώ προτιμάται η αγορά έντυπου βιβλίου. Η ποικιλία στους τίτλους βιβλίων και οι τιμές είναι ο πιο σημαντικός λόγος στην επιλογή βιβλιοπωλείου και στην αύξηση επισκεψιμότητας. Επίσης, σημαντικοί λόγοι είναι τα εξειδικευμένα θέματα και οι τιμές. Σημαντικά κριτήρια για την αγορά είναι η εποχικότητα και τα προσωπικά ενδιαφέροντα. Στις αγοραστικές προτιμήσεις προηγείται η λογοτεχνία και ακολουθούν βιβλία σχετικά με το επάγγελμα και τα παιδικά. Η γραφική ύλη και τα σχολικά είδη καλύπτουν ένα σημαντικό μέρος των πωλήσεων. Τέλος, επειδή

είναι δύσκολο να μειωθούν σημαντικά οι τιμές στα βιβλία και να αναπτυχθεί το εύρος των τίτλων, η επισκεψιμότητα θα μπορούσε να αυξηθεί με παροχή εκπαιδευτικής κάρτας και με επέκταση των δραστηριοτήτων των βιβλιοπωλείων, όπως με ένα βιβλιοπωλείο-καφέ, διαλέξεις από συγγραφείς και διαμόρφωση χώρου για μαθήματα ειδικού ενδιαφέροντος.

Εισηγήσεις	Ευκολίας εφαρμογής	Επίδραση
1. Μείωση τιμών βιβλίων	Μικρή	Μεγάλη
2. Μεγαλύτερη ποικιλία τίτλων	Μεσαία	Μεγάλη
3. Καφετέρια	Μεγάλη	Μεγάλη
4. Διαλέξεις από συγγραφείς	Μεσαία	Μεσαία
5. Μαθήματα ειδικού ενδιαφέροντος	Μεσαία	Μεσαία
6. Εκπαιδευτική κάρτα	Μεγάλη	Μεγάλη
7. Κουπόνια σε θέατρο	Μεσαία	Μικρή
8. Κουπόνια σε κινηματογράφο	Μεσαία	Μεγάλη

Πίνακας 35: Ανάλυση Ευκολίας εφαρμογής – επίδραση στις πωλήσεις

Κεφάλαιο 5

Ο ρόλος του κράτους και η δημόσια πολιτική για το βιβλίο στην Κύπρο

Στην Κύπρο ο αρμόδιος φορέας για την άσκηση πολιτικής για το βιβλίο είναι οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού και συγκεκριμένα ο Τομέας Γραμμάτων, που περιλαμβάνει μεταξύ άλλων και τον κλάδο Βιβλίου-Λογοτεχνίας, και ο Κλάδος Βιβλιοθηκών. Σύμφωνα με το *Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe*, η πολιτιστική πολιτική της Κύπρου ακολουθεί το μοντέλο του «αρχιτέκτονα», όπου το κράτος μέσω του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού ασκεί πολιτικές για την πολιτιστική ανάπτυξη. Παραφράζοντας την Μυρσίνη Ζορμπά (1995: 11), τίθεται το ερώτημα, το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού με ποιον τρόπο και σε ποιον βαθμό καλύπτει βασικούς τομείς που σχετίζονται με την ανάγνωση και το βιβλίο. Σύμφωνα με τη Ζορμπά, οι πολιτικές για το βιβλίο θα έπρεπε να καλύπτουν τους τομείς της εκπαίδευσης, τον αναλφαβητισμό, τις βιβλιοθήκες, την στατιστική των οικονομικών δεδομένων, το νομικό πλαίσιο και τη χάραξη και άσκηση πολιτιστικής πολιτικής στα πλαίσια της οικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης (1995: 11).

Για να διερευνηθούν, ως ένα μικρό βαθμό κάποια από τα παραπάνω ζητήματα, καθώς και η μορφή στήριξης της κρατικής πολιτικής, απεστάλη μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, μετά από τηλεφωνική επικοινωνία με αρμόδια λειτουργό των Πολιτιστικών Υπηρεσιών, μία λίστα με ερωτήσεις προς τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες, η οποία βρίσκεται μαζί με τις επίσημες απαντήσεις στο παράρτημα της μεταπτυχιακής διατριβής. Δεδομένης της ανάλυσης που θα μπορούσε να αναπτυχθεί, εδώ θα γίνει μόνο μια σύντομη αναφορά στα χαρακτηριστικά της δημόσιας πολιτικής, όπως προκύπτουν μέσα από τις απαντήσεις.

Σχετικά με τις προτεραιότητες που τίθενται στον χώρο των βιβλίων, αυτές εκφράζονται με τη μορφή επιχορηγούμενων στόχων. Η χρηματοδότηση για τα παραπάνω παρέχεται από το Υπουργείο Παιδείας, όπως όλες οι δραστηριότητες που σχετίζονται με τον πολιτισμό. Ένας θεσμός που ενισχύει τη συγγραφή είναι τα Κρατικά Βραβεία Λογοτεχνίας. Επίσης, υπάρχει το πρόγραμμα *Πολιτισμός 2015-2020*, το οποίο προνοεί με σχέδια για τη στήριξη και ενίσχυση των συγγραφέων. Πρόκειται για τα σχέδια *Στήριξη Λογοτεχνικών Δραστηριοτήτων*, *Επιχορήγηση Μεταφράσεων Έργων Κυπρίων Λογοτεχνών από την Ελληνική σε Ξένες Γλώσσες* και *Επιχορήγηση Μετάφρασης Λογοτεχνικών Έργων Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων*. Ενισχύονται με αυτόν τον τρόπο οι λογοτεχνικές δράσεις, οι μεταφράσεις λογοτεχνικών έργων σε ξένες γλώσσες, η μετάφραση έργων Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων στην αντίστροφη γλώσσα και με αυτόν τον τρόπο στηρίζεται έμμεσα και ο χώρος των εκδόσεων. Μέχρι στιγμής έχουν εκδοθεί 79 έργα Κύπριων συγγραφέων σε ξένες γλώσσες με χρηματοδότηση από τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες. Μια διαπίστωση που προκύπτει είναι ότι το πρόγραμμα «Πολιτισμός» αποτελεί όντως μια μορφή ενίσχυσης, ωστόσο δεν προνοεί άλλες δράσεις, όπως επιχορήγηση αποκλειστικά για συγγραφή και για τη στήριξη νεοεμφανιζόμενων συγγραφέων. Επίσης, το πρόγραμμα ενισχύει τη λογοτεχνία, αποκλείοντας όμως τη στήριξη σε άλλες κατηγορίες, μη βοηθώντας την ανάπτυξη θεματικής ποικιλομορφίας στις εκδόσεις.

Το σχέδιο *Αγορά Εκδόσεων για τον Εμπλουτισμό Κυπριακών και Ξένων Βιβλιοθηκών* επίσης ενισχύει με έμμεσο τρόπο τις κυπριακές εκδόσεις. Καταρχάς, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο σημείο, το κάθε εμπλεκόμενο μέρος στην αγορά του βιβλίου έχει τη δική του οπτική. Επομένως, από την πλευρά των εκδοτών υπάρχει η αίσθηση ότι δεν υπάρχει στήριξη εκ μέρους του κράτους, ωστόσο οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες θεωρούν ότι τους στηρίζουν με έμμεσα μέτρα, καθώς δεν είναι σκοπός τους να στηρίξουν απευθείας εμπορικές επιχειρήσεις. Ένα σημείο που δείχνει την έλλειψη επικοινωνίας ανάμεσα στους φορείς των εκδοτών και τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες είναι ότι το *Σχέδιο ενίσχυσης της προώθησης και προβολής των κυπριακών εκδόσεων σε διεθνείς εκθέσεις βιβλίου στο εξωτερικό* προνοεί για τη συμμετοχή φορέων των εκδοτών σε εκθέσεις βιβλίων, ωστόσο ο κύριος φορέας των εκδοτών, ο Σύνδεσμος Εκδοτών Κυπριακού Βιβλίου, δεν λειτουργεί από το 2016.

Επιπλέον, οι δράσεις που χορηγούνται δεν απευθύνονται στον ιδιωτικό τομέα και στη στήριξη των επιχειρήσεων που ασχολούνται με την οικονομική διάσταση πολιτιστικών αγαθών, όπως τα βιβλιοπωλεία. Θα μπορούσε, όπως υπάρχει το *Σχέδιο Χρηματοδότησης Πολιτιστικών Φορέων για Κάλυψη Λειτουργικών Δαπανών*, που απευθύνεται σε φορείς και προνοεί την χορηγία για την απασχόληση ενός ατόμου, με παρόμοιο τρόπο να υπάρξει ένα σχέδιο από το οποίο θα ενισχυόταν η απασχόληση και η επιμόρφωση προσωπικού στον κλάδο του βιβλίου. Επίσης, σχετικά με την εφαρμογή της ενιαίας τιμής βιβλίου, οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες θεωρούν ότι δεν είναι αρμοδιότητα τους το θέμα των τιμών των βιβλίων.

Από τις απαντήσεις προκύπτει ότι στο παρόν στάδιο δεν υπάρχουν μετρήσιμοι στόχοι, χαρακτηριστικό που καταγράφεται και στο *Compendium* μαζί με το κενό στην ύπαρξη πολιτιστικών πρακτικών και στρατηγικής και απουσία στατιστικών στοιχείων που αφορούν τον πολιτισμό. Για το βιβλίο δεν υπάρχει αποτυπωμένη κάποια πολιτική ή στρατηγική σε μακροπρόθεσμο χρονικό πλάνο, παρόλο που σύμφωνα με την κυρία Κοκκίνου και τον βιβλιοπώλη Β είχε κατατεθεί πολιτική για το βιβλίο εκ μέρους του Συνδέσμου Εκδοτών Κυπριακού Βιβλίου και του Συνδέσμου Βιβλιοπωλών Κύπρου, προνοώντας για όλα τα σημεία που αφορούν τον κλάδο.

Κεφάλαιο 6

Συμπεράσματα και Προτάσεις

Η εν λόγω μελέτη κατέδειξε τα χαρακτηριστικά στην αγορά του βιβλίου στην Κύπρο και παρουσιάζει τη δυσκολία στη βιωσιμότητα του κλάδου, από την παραγωγική διαδικασία, τους συγγραφείς και τους εκδότες, μέχρι την πώληση στα βιβλιοπωλεία.

6.1. Συμπεράσματα

Αρχικά, ως προς τα διαθέσιμα στοιχεία, στην Κύπρο υπάρχει έλλειψη μελετών και εξειδικευμένων στατιστικών στοιχείων για το βιβλίο και επίσης, υπάρχει ανεπάρκεια καταγραφής των στοιχείων από πωλήσεις βιβλίων εκτός βιβλιοπωλείων, όπως π.χ. από παρουσιάσεις βιβλίων. Ως προς τους αναγνώστες, όπως αναφέρθηκε, σύμφωνα με στοιχεία του Culture Statistics για το 2011, το μεγαλύτερο ποσοστό των Κυπρίων δεν διάβασε κανένα βιβλίο και ακολουθεί το ποσοστό των ατόμων που έχουν διαβάσει μέχρι 5 βιβλία τον χρόνο. Το 2015 η δαπάνη στα βιβλία αντιστοιχούσε για κάθε Κύπριο πολίτη σε 23,7 ευρώ/έτος, τη στιγμή που ο ευρωπαϊκός μέσος όρος ανέρχεται στα 27,6 ευρώ/έτος και στη Νορβηγία το ποσό της δαπάνης ανέρχεται στα 94 ευρώ/έτος. Η οικονομική κρίση του 2013 επηρέασε όλα τα στάδια από τη βιβλιοπαραγωγή μέχρι τις πωλήσεις. Κύριοι αγοραστές βιβλίων είναι οι γυναίκες και ψηλά στις προτιμήσεις βρίσκεται η λογοτεχνία, τα παιδικά βιβλία, ενώ οι άντρες επιλέγουν συνήθως βιβλία σχετικά με την επαγγελματική δραστηριότητα και βιβλία σχετικά με την ιστορία και πολιτική της Κύπρου. Οι φοιτητές περιορίζονται κυρίως σε δανεισμούς από τις Βιβλιοθήκες ακαδημαϊκών ιδρυμάτων και στη δημιουργία φωτοαντιγράφων από βιβλία.

Η προώθηση των προϊόντων και των υπηρεσιών των εκδοτών και των βιβλιοπωλών γίνεται κυρίως μέσω Facebook και είναι ελάχιστοι αυτοί που χρησιμοποιούν ιστοσελίδα.

Απουσιάζει μια συντονισμένη προώθηση στον Τύπο. Παράγοντες που επηρεάζουν την επισκεψιμότητα σε ένα συμβατικό και ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο είναι οι τιμές και η ποικιλία σε τίτλους. Οι τιμές είναι δύσκολο να μειωθούν, καθώς είναι ψηλό το μεταφορικό κόστος και ο αριθμός των αντιτύπων είναι μικρός. Η ποικιλία σε τίτλους επίσης είναι σχετικά δύσκολο να αναπτυχθεί, λόγω του μικρού μεγέθους των βιβλιοπωλείων.

Ένα βασικό χαρακτηριστικό είναι το μικρό μέγεθος των βιβλιοπωλείων και των εκδοτικών οίκων, που είναι κατά κύριο λόγο οικογενειακές επιχειρήσεις. Η αγορά είναι ακόμα παραδοσιακή από την πλευρά των μικρών ακόμα επιχειρήσεων, αλλά και λόγω της σταθερής προτίμησης των αναγνωστών στο έντυπο βιβλίο. Το ηλεκτρονικό βιβλίο δεν αποτελεί ανταγωνιστή των βιβλιοπωλείων, η εμφάνιση των ηλεκτρονικών βιβλιοπωλείων υπάρχει σε μικρό βαθμό και η διάθεση ηλεκτρονικών βιβλίων από τους Κύπριους εκδότες είναι ακόμα ανύπαρκτη. Ένα άλλο βασικό χαρακτηριστικό είναι ο μεγάλος αριθμός εισαγωγών βιβλίων, κυρίως από την Ελλάδα και την Αγγλία, και ο χαμηλός αριθμός εξαγωγών. Επίσης, υπάρχουν Κύπριοι συγγραφείς, οι οποίοι για να κάνουν το έργο τους πιο γνωστό εκδίδουν βιβλία τους στην Ελλάδα.

Στα βιβλιοπωλεία, επειδή τα έσοδα από τις πωλήσεις βιβλίων δεν είναι υψηλά, είναι σημαντικές οι συμπληρωματικές πωλήσεις γραφικής ύλης και σχολικών ειδών. Μεγάλο μέρος των εσόδων των βιβλιοπωλείων προκύπτει από τη γραφική ύλη, τα σχολικά είδη και τα ξενόγλωσσα εκπαιδευτικά βιβλία. Οι πωλήσεις επηρεάζονται από την εποχικότητα, αφού μεγάλο μέρος των πωλήσεων γίνεται πριν την έναρξη του σχολικού έτους και κατά την περίοδο των διακοπών, ενώ η περίοδος από Φεβρουάριο μέχρι Μάιο παρουσιάζει μειωμένες πωλήσεις. Ως προς τις θέσεις εργασίας που υπάρχουν στον κλάδο του βιβλίου, οι ειδικότητες που σχετίζονται με τις εκδόσεις των βιβλίων απουσιάζουν, ενώ υπάρχει έλλειψη σε καταρτισμένο προσωπικό για εργασία σε βιβλιοπωλεία.

Η κρατική στήριξη προς τις εμπορικές επιχειρήσεις που ασχολούνται με το βιβλίο (βιβλιοπωλεία και εκδότες) γίνεται με έμμεσο τρόπο. Μια μορφή στήριξης είναι το μειωμένο ΦΠΑ, ωστόσο δεν υπάρχει καμία εμπλοκή των Πολιτιστικών Υπηρεσιών στο θέμα ρύθμισης τιμών, τουλάχιστον με τη μορφή της εφαρμογής της ενιαίας τιμής βιβλίου. Απουσιάζει μια διατυπωμένη πολιτική και μια μακροπρόθεσμη στρατηγική στον χώρο του

βιβλίου. Οι στόχοι των Πολιτιστικών Υπηρεσιών στον χώρο του βιβλίου και της συγγραφικής παραγωγής εκφράζονται κυρίως μέσα από επιχορηγούμενες δράσεις, που αφορούν κυρίως τη συγγραφή και μετάφραση λογοτεχνικών βιβλίων. Τέλος, απουσιάζουν συλλογικά όργανα που να συντονίζουν δράσεις και να βρίσκονται σε επικοινωνία με τους αρμόδιους κρατικούς φορείς για επίτευξη πολιτικών στον κλάδο του βιβλίου. Τέλος, τα συγκρίσιμα μεγέθη με την Ευρωπαϊκή Ένωση και η επισκόπηση πρακτικών σε άλλες χώρες δεικνύουν την ανάγκη εξεύρεσης λύσεων για να καταστεί ο κλάδος βιώσιμος και λειτουργικός. Οι εισηγήσεις, οι οποίες έχουν καταγραφεί τμηματικά στο περιεχόμενο αυτής της μελέτης, συνοψίζονται για τον κάθε τομέα σε αυτό το σημείο.

6.1 Προτάσεις ως προς τους εκδότες και βιβλιοπώλες

Το ερωτηματολόγιο κατέδειξε ότι μικρές αλλαγές στους χώρους των βιβλιοπωλείων καθώς και στις προσφερόμενες υπηρεσίες, με σχετικά μικρό κόστος και εύκολη εφαρμογή, παρουσιάζουν μεγάλη απήχηση στο αγοραστικό κοινό. Η μεγαλύτερη πρόκληση για τα βιβλιοπωλεία είναι η προσέλκυση των φοιτητών, οι οποίοι χρησιμοποιούν άλλα μέσα για την κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών τους. Επίσης, μια πρόκληση για τα βιβλιοπωλεία και τους εκδότες θα ήταν η αξιοποίηση των νέων μέσων μαζικής επικοινωνίας για διεύρυνση της αγοράς –ακόμα και εκτός Κύπρου- και καλύτερη προώθηση της ταυτότητάς τους και των υπηρεσιών τους στο αγοραστικό κοινό. Οι εκδότες θα μπορούσαν με ανάπτυξη συνεργασιών να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους εκτός Κύπρου. Σημαντική θα ήταν μια συντονισμένη συνεργασία των ιδιωτικών φορέων που εμπλέκονται, δηλαδή των βιβλιοπωλών και των εκδοτών, η οποία θα οδηγούσε σε καλύτερη εκπροσώπηση του κλάδου και θα βοηθούσε στην αύξηση των πωλήσεων των βιβλίων.

6.2 Προτάσεις ως προς την κρατική πολιτική

Σε επίπεδο κρατικής πολιτικής θα ήταν ωφέλιμη η συντονισμένη προσπάθεια φορέων για τη δημιουργία βάσεων δεδομένων που θα διαχειρίζονται βιβλιογραφικά και στατιστικά στοιχεία για τη διεξαγωγή μελετών που θα αφορούν το βιβλίο και την ανάγνωση, με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη και εφαρμογής πολιτικής και στρατηγικής σε μακροχρόνιο

πλάνο. Επίσης, θα μπορούσε να επιχορηγηθεί η μετάφραση έργων Κύπριων συγγραφέων, όχι μόνο λογοτεχνών, στα αγγλικά ή και σε κάποια άλλη γλώσσα, και από εκεί να προωθηθούν τα έργα αυτά σε μεγαλύτερους εκδότες του εξωτερικού. Αυτή η πρακτική εφαρμόστηκε από το Ισραήλ (Μάρκαρης, 2009: 28) και προωθήθηκαν έργα Ισραηλινών συγγραφέων σε αγορές του εξωτερικού. Μια άλλη πρόταση, όπως φάνηκε στον πίνακα με τον αριθμό των βιβλιοπωλείων ανά επαρχία με τη χαμηλότερη συγκέντρωση να παρατηρείται στις επαρχίες, συνεπώς θα μπορούσαν να δοθούν κίνητρα για ενίσχυση της παρουσίας βιβλιοπωλείων στις επαρχίες. Επίσης, μια καλή πρακτική θα ήταν η μερική χρηματοδότηση των επιχειρήσεων για επιμόρφωση και ανάπτυξη δεξιοτήτων του προσωπικού. Ωφέλιμη θα ήταν και η περαιτέρω μείωση ή κατάργηση του ΦΠΑ στα βιβλία, η συζήτηση για την εφαρμογή της ενιαίας τιμής και η θέσπιση κινήτρων για αύξηση των εξαγωγών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

A. Ερωτηματολόγιο

Ακολουθεί το ερωτηματολόγιο που στάλθηκε ηλεκτρονικά μέσω της πλατφόρμας SurveyMonkey για τους σκοπούς της μεταπτυχιακής διατριβής.

Έρευνα αγοράς για το βιβλίο στην Κύπρο

Το ερωτηματολόγιο που ακολουθεί συντάχθηκε στο πλαίσιο συγγραφής της μεταπτυχιακής διατριβής με θέμα «Η αγορά του βιβλίου στην Κύπρο: Παρούσα κατάσταση, προκλήσεις και προοπτικές» που εκπονείται στο τμήμα Πολιτιστικής Πολιτικής και Ανάπτυξης του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου. Στόχος είναι να καταγραφούν οι απόψεις των ατόμων που διαμένουν στην Κύπρο σχετικά με τις αγοραστικές συνήθειες και τις προτιμήσεις τους ως προς την αγορά του βιβλίου και τα βιβλιοπωλεία. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου αναμένεται να διαρκέσει περίπου δέκα λεπτά. Οι απαντήσεις σας θα είναι απόρρητες, θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για τους σκοπούς της εργασίας και θα προστατευτεί η ανωνυμία σας.

Η γνώμη σας θα ήταν ιδιαίτερα βοηθητική για τη διεξαγωγή της έρευνας και για αυτό σας ευχαριστώ εκ των προτέρων.

Δημογραφικά στοιχεία

1. Το φύλο σας: Άντρας   Γυναίκα
2. Ηλικία: 18 – 24   25 – 34   35 – 44   45 – 54   55 – 64   Πάνω από 65

3. Έχετε παιδιά (κάτω των 18ετών); Ναι Όχι

4. Ποιο είναι το επίπεδο της εκπαίδευσής σας;

Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Πτυχίο

Μεταπτυχιακό

Διδακτορικό

Μεταδιδακτορικό

5. Επάγγελμα/ ασχολία

Ιδιωτικός υπάλληλος

Υπάλληλος σε ημικρατικό Οργανισμό

Εκπαιδευτικός/ καθηγητής

Ελεύθερος επαγγελματίας

Φοιτητής

Δεν εργάζομαι

6. Ετήσιο μεικτό εισόδημα

Μικρότερο από €10,000

€10,000 - €24,999

€25,000 - €34,999

€35,000 - €49,999

€50,000 - €64,999

Περισσότερο από €65,000

7. Τόπος κατοικίας: .....

Ερωτήσεις για τα βιβλία και τα βιβλιοπωλεία

8. Πόσο συχνά επισκέπτεστε ένα βιβλιοπωλείο; Παρακαλώ επιλέξτε.

Μία φορά την εβδομάδα ή περισσότερες

Δύο φορές τον μήνα

Μία φορά τον μήνα

Μία φορά το εξάμηνο

Μία φορά τον χρόνο

9. Πόσα βιβλία διαβάζεται κατά μέσο όρο το μήνα; Παρακαλώ σημειώστε:.....

10. Πως μαθαίνεται για τις νέες κυκλοφορίες βιβλίων;

- Από εκδηλώσεις βιβλιοπωλείων
- Από βιβλιοπαρουσιάσεις
- Από οικογενειακά πρόσωπα/ γνωστούς
- Από το διαδίκτυο
- Από έντυπες εφημερίδες/ έντυπα περιοδικά

11. Προτιμάτε τη χρήση:

- Έντυπου βιβλίου
- Ηλεκτρονικού βιβλίου
- Δεν με ενδιαφέρει το μέσο, αλλά το ίδιο το περιεχόμενο

12. Προτιμάτε να αποκτάτε το βιβλίο που θέλετε:

- Με αγορά από συμβατικό βιβλιοπωλείο
- Με αγορά από ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο
- Με δανεισμό από φίλους
- Με δανεισμό από βιβλιοθήκες
- Ό,τι βρίσκετε δωρεάν διαθέσιμο στο διαδίκτυο

13. Σε περίπτωση που επιλέξατε και το ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο, παρακαλώ αριθμήστε από το 1-5, με σειρά προτεραιότητας, τους λόγους για τους οποίους το επιλέξατε:

- ... Εύκολη πλοήγηση στην ιστοσελίδα
- ... Αισθητικά άρτια ιστοσελίδα
- ... Χαμηλές τιμές
- ... Ευκολία στη μεταφορά
- ... Ταχύτητα στην παραλαβή

14. Για ποιους λόγους προτιμάται κάποιο συγκεκριμένο βιβλιοπωλείο;

Παρακαλώ βαθμολογήστε ως εξής: 1= καθόλου σημαντικός λόγος, 2=ελάχιστα σημαντικός, 3=μέτρια σημαντικός, 4=αρκετά σημαντικός, 5=ουσιώδης λόγος.

Λόγος επιλογής βιβλιοπωλείου	1	2	3	4	5
-------------------------------------	---	---	---	---	---

Τοποθεσία

Όμορφο περιβάλλον – άνεση

Προσωπικό και εξυπηρέτηση

Τιμές

Ευκολία πρόσβασης

και πάρκινγκ

Προσφορές

Ποικιλία τίτλων
βιβλίων

Εξειδικευμένα θέματα

Άλλοι λόγοι, παρακαλώ διευκρινίστε: .....

15. Κατά την επίσκεψή σας σε βιβλιοπωλείο (συμβατικό ή ηλεκτρονικό), πόσα χρήματα ξοδεύετε, για εσάς ή/και την οικογένειά σας, στην αγορά βιβλίων:

- Λιγότερα από €20
- €21-40
- €41-60
- €61-80
- Περισσότερα από €80

16. Πόσο συχνά αγοράζετε βιβλία για τους παρακάτω λόγους.

Παρακαλώ βαθμολογήστε ως εξής: 1=καθόλου, 2=σπάνια, 3=συχνά, 4=αρκετά συχνά, 5=πάντα.

Λόγος αγοράς βιβλίου	1	2	3	4	5
---------------------------------	---	---	---	---	---

Προσωπικά
ενδιαφέροντα

Ασχολία στον ελεύθερο
χρόνο

Σχολικά βοηθήματα –
βιβλία για
φροντιστήρια

Για επαγγελματικούς
λόγους/εξετάσεις για
επαγγελματικά
προσόντα

Δώρα

Για τα παιδιά (δικά μου
ή κοντινών μου
προσώπων)

Στις γιορτές
(Χριστούγεννα, Πάσχα)

Στις διακοπές του
καλοκαιριού

17. Τι βιβλία αγοράζετε:

Παρακαλώ βαθμολογήστε ως εξής: 1=καθόλου, 2=σπάνια, 3=συχνά, 4=αρκετά συχνά, 5=πάντα.

Τύπος βιβλίου	1	2	3	4	5
----------------------	---	---	---	---	---

Λογοτεχνικά

Σχολικά βοηθήματα

Βιβλία εκμάθησης
γλώσσας

Ταξιδιωτικούς οδηγούς

Παιδικά βιβλία

Βιβλία αυτοβελτίωσης

Μαγειρική

Θρησκευτικά

Ιστορία/ Πολιτική

Ειδικού ενδιαφέροντος
(π.χ. Οικονομικά,
τέχνης, αρχιτεκτονικής,
αυτοκίνητα, κ.α.)

Σχετικά με το
επάγγελμά σας

Άλλα, παρακαλώ διευκρινίστε: .....

18. Εκτός από βιβλία, τι από τα παρακάτω αγοράζετε από τα βιβλιοπωλεία και με τι
συχνότητα;

Παρακαλώ βαθμολογήστε ως εξής: 1=ποτέ, 2=σπάνια, 3=συχνά, 4=αρκετά συχνά, 5=πάντα.

Συχνότητα	1	2	3	4	5
------------------	---	---	---	---	---

Χαρτική ύλη

Σχολικά είδη και
τσάντες

Εφημερίδες/ Περιοδικά

Παιχνίδια

Είδη για κατασκευές
και χόμπι (π.χ.
ζωγραφική κ.α.)

19. Θεωρείτε ότι οι ανάγκες σας για ανάγνωση καλύπτονται από τα υπάρχοντα βιβλιοπωλεία;

- Ναι
- Όχι

20. Τι πιστεύετε ότι θα αύξανε την επισκεψιμότητά σας σε ένα βιβλιοπωλείο; Παρακαλώ
επιλέξτε χωρίς σειρά προτεραιότητας.

- Τοποθεσία σε κεντρικό σημείο της πόλης
- Τοποθεσία κοντά στον τόπο κατοικίας μου
- Περισσότεροι τίτλοι βιβλίων
- Πιο προσιτές τιμές
- Διοργάνωση εκδηλώσεων
- Προσφορές/παζαράκια βιβλίου
- Αισθητικά όμορφος χώρος
- Καλή θεματική οργάνωση των βιβλίων
- Καταρτισμένο προσωπικό και καλή εξυπηρέτηση

21. Πόσο θα σας άρεσε εάν παρέχονταν τα εξής σε ένα βιβλιοπωλείο:

Παρακαλώ βαθμολογήστε ως εξής: 1=δεν θα μου άρεσε καθόλου, 2= δεν θα το προτιμούσα , 3=δεν
θα με ενοχλούσε, 4=θα μου άρεσε, 5=θα μου άρεσε πολύ

Πόσο θα σας άρεσε	1	2	3	4	5
--------------------------	---	---	---	---	---

Καφετέρια -
βιβλιοπωλείο

Αγορά τέχνης (π.χ.
πίνακες ζωγραφικής,
αγαλματίδια κλπ.)

Κινηματογραφικές
προβολές κλασικού
κινηματογράφου

Διαλέξεις από
συγγραφείς

Διαλέξεις από
καλλιτέχνες
(ηθοποιούς,
σκηνοθέτες,

ζωγράφους)

Μουσική (π.χ. πιάνο,
κιθάρα, ηλεκτρονική)

Χώρος για μαθήματα
ειδικού ενδιαφέροντος
(φωτογραφίας,
κινηματογράφου,
συγγραφής κ.α.)

Άλλες ιδέες, παρακαλώ αναφέρετε: .....

22. Θεωρείτε ότι τα βιβλία στην Κύπρο είναι ακριβά;

Ναι

Όχι

23. Θα σας ενδιέφερε εάν ένα βιβλιοπωλείο είχε τις εξής εκπαιδευτικές προσφορές;

Παρακαλώ βαθμολογήστε ως εξής: 1=δεν θα με ενδιέφερε καθόλου, 2=μάλλον όχι, 3=δεν θα με
ενοχλούσε, 4=θα μου άρεσε, 5=θα μου άρεσε πολύ.

Πόσο θα σας ενδιέφερε	1	2	3	4	5
----------------------------------	---	---	---	---	---

Θέατρο

Κινηματογράφο

Μουσεία/ Πινακοθήκες

Μαθήματα χορού ή
μουσικής ή θεάτρου

Εστιατόρια

Εκπαιδευτική κάρτα ή
κάρτα μέλους για
αγορές εντός του
βιβλιοπωλείου

Κάτι άλλο για το οποίο θα σας ενδιέφερε να έχετε έκπτωση. Παρακαλώ προτείνετε:

.....

....

Σας ευχαριστώ πολύ!

B. Ερωτήσεις προς τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες και αντίστοιχες απαντήσεις

Οι παρακάτω ερωτήσεις στάλθηκαν μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου μετά από τηλεφωνική επικοινωνία με αρμόδια λειτουργό των Πολιτιστικών Υπηρεσιών.

1. Ποιος είναι ο σκοπός του Κλάδου Βιβλίου/Λογοτεχνίας των Πολιτιστικών Υπηρεσιών;

Οι σκοποί του Κλάδου Βιβλίου/Λογοτεχνίας των Πολιτιστικών Υπηρεσιών είναι η ανάδειξη και προβολή του βιβλίου και της λογοτεχνίας, η ανάπτυξη της λογοτεχνικής δημιουργικότητας και η προώθηση της κινητικότητας των λογοτεχνών και των μελετητών της λογοτεχνίας.

2. Ποιες είναι οι προτεραιότητες στον χώρο της πολιτικής του βιβλίου;

Οι προτεραιότητες εκφράζονται υπό τη μορφή στόχων, οι οποίοι καταγράφονται σε όλα τα επιμέρους σχέδια/προγράμματα που αφορούν τους τομείς στους οποίους οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες αναπτύσσουν χορηγική δραστηριότητα, περιλαμβανομένου του τομέα της λογοτεχνίας.

3. Ποιες δράσεις οργανώνετε για την προώθηση της ανάγνωσης;

Η προώθηση της ανάγνωσης στηρίζεται κυρίως μέσα από την επιχορήγηση δραστηριοτήτων διάφορων φορέων που οργανώνουν δράσεις που προωθούν τη φιλαναγνωσία. Επίσης η προβολή των έργων που τυγχάνουν βράβευσης μέσω του θεσμού των Κρατικών Βραβείων Λογοτεχνίας εμπίπτει στο πλαίσιο της προώθησης λογοτεχνικών βιβλίων της ετήσιας τοπικής παραγωγής προς ανάγνωση από το κοινό.

4. Χρηματοδοτείτε δράσεις για την προώθηση του κυπριακού βιβλίου τόσο εντός όσο και εκτός Κύπρου (όπως π.χ. εκθέσεις βιβλίου, χρηματοδότηση κυπριακού περίπτερου σε ξένες εκθέσεις βιβλίων); Αν ναι, μπορείτε να αναφέρετε κάποιες;

Για την προώθηση του κυπριακού λογοτεχνικού βιβλίου στο εξωτερικό, οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες διαθέτουν το *Σχέδιο Επιχορήγησης Μεταφράσεων Έργων Κυπρίων Λογοτεχνών από την Ελληνική σε Ξένες Γλώσσες* και το *Σχέδιο ενίσχυσης της προώθησης και προβολής των Κυπριακών Εκδόσεων σε Διεθνείς εκθέσεις βιβλίου στο εξωτερικό*, τα οποία μπορείτε

να αναγνώσετε στην ιστοσελίδα μας. Μπορείτε, επίσης, να αναγνώσετε το *Σχέδιο Στήριξη Λογοτεχνικών Δραστηριοτήτων*, το οποίο εντάσσεται στα σχέδια που αποτελούν το πρόγραμμα «ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ 2015-2020», μέσω του οποίου οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες στηρίζουν οικονομικά δεκάδες, πλέον, λογοτέχνες για συμμετοχή τους σε δραστηριότητες στο εξωτερικό, όπως είναι οι παρουσιάσεις των βιβλίων τους σε φεστιβάλ και εκθέσεις βιβλίου, η συμμετοχή σε συζητήσεις, σε συνέδρια, σε τελετές βράβευσης, σε προγράμματα φιλοξενίας και άλλες σχετικές δραστηριότητες. Οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες στηρίζουν επίσης την προβολή της λογοτεχνίας της Κύπρου σε εκθέσεις βιβλίου στο εξωτερικό, αποστέλλοντας μεταφρασμένα βιβλία σε γλώσσες ενδιαφέροντος (τα οποία έχουν μεταφραστεί μέσω του σχετικού σχεδίου επιχορήγησης μετάφρασης) και άλλο υλικό το οποίο κρίνεται σχετικό με κάθε έκθεση, ενώ ανταποκρίνονται και σε αιτήματα οργανισμών και άλλων φορέων στο εξωτερικό για συλλογικές εκδόσεις που περιλαμβάνουν έργα Κυπρίων λογοτεχνών. Οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες συντονίζουν, επίσης, την κυπριακή συμμετοχή στο Φεστιβάλ Πρώτου Μυθιστορήματος στη Βουδαπέστη κάθε χρόνο, καθώς και τη συμμετοχή σε δραστηριότητες του ευρωπαϊκού δικτύου EUNIC για προώθηση της λογοτεχνίας σε διάφορες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες. Το *Σχέδιο ενίσχυσης της προώθησης και προβολής των Κυπριακών Εκδόσεων σε Διεθνείς εκθέσεις βιβλίου στο εξωτερικό* αξιοποιείται στο παρόν στάδιο από τον Κυπριακό Σύνδεσμο Παιδικού Νεανικού Βιβλίου, ο οποίος εκπροσωπεί την Κύπρο στη Διεθνή Έκθεση Παιδικού Βιβλίου της Μπολόνια. Το Σχέδιο, αν και έχει διαμορφωθεί μετά από διαβούλευση και σε συνεργασία με τον Σύνδεσμο Εκδοτών Κυπριακού Βιβλίου, δεν έχει τύχει αξιοποίησης από τον ίδιο. Σημειώνεται ότι οι επιλέξιμες δαπάνες του Σχεδίου (σημείο Η), βάσει των προνοιών του, καλύπτονται μέχρι και σε ποσοστό 100% (σημείο Θ). Για την εντός Κύπρου προώθηση των λογοτεχνικών βιβλίων οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες εφαρμόζουν το *Σχέδιο Επιχορήγησης Μετάφρασης Λογοτεχνικών Έργων Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων* (με στόχο τη βαθύτερη αλληλογνωριμία των δύο κοινοτήτων της Κύπρου μέσω της λογοτεχνίας). Επίσης, μέσω του *Σχεδίου Στήριξη Λογοτεχνικών Δραστηριοτήτων*, οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες στηρίζουν οικονομικά, ως κύριοι χορηγοί, πολυάριθμες δραστηριότητες λογοτεχνικών σωματείων και άλλων φορέων για την προβολή και ανάπτυξη της λογοτεχνίας, όπως είναι τα φεστιβάλ λογοτεχνίας, λογοτεχνικά συνέδρια, παρουσιάσεις βιβλίων, δημόσιες συζητήσεις για τη λογοτεχνία κ.ά.

Μπορείτε να δείτε όλα τα προγράμματα/σχέδια των Πολιτιστικών Υπηρεσιών που σχετίζονται με τη στήριξη της λογοτεχνίας στον σύνδεσμο http://www.moec.gov.cy/politistikies_ypiresies/programmata.html, ενώ ο κανονισμός για τα Κρατικά Βραβεία Λογοτεχνίας βρίσκεται στον σύνδεσμο http://www.moec.gov.cy/politistikies_ypiresies/thesmoi_diorganoseis.html.

5. Ποιο είναι το αποτέλεσμα των δράσεων που επιχορηγήσατε στο παρελθόν;

Στο πλαίσιο του Σχεδίου Επιχορήγησης Μεταφράσεων Έργων Κυπρίων Λογοτεχνών από την Ελληνική σε Ξένες Γλώσσες έχουν εκδοθεί συνολικά 79 βιβλία Κυπρίων συγγραφέων σε διάφορες γλώσσες (αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά, σερβικά, αλβανικά, βουλγάρικα, ρουμάνικα, γερμανικά, ισπανικά, αραβικά κ.ά.). Μέσα από τη συμμετοχή του Κυπριακού Συνδέσμου Παιδικού Νεανικού Βιβλίου στη Διεθνή Έκθεση Παιδικού Βιβλίου της Μπολόνια έχει εκδηλωθεί ενδιαφέρον από εκδότες για την έκδοση βιβλίων Κυπρίων συγγραφέων σε ξένες γλώσσες.

6. Υπάρχουν συγκεκριμένοι μετρήσιμοι στόχοι στον Κλάδο Βιβλίου/Λογοτεχνίας;

Δεν υπάρχουν στο παρόν στάδιο μετρήσιμοι στόχοι στον Κλάδο του Βιβλίου/Λογοτεχνίας.

7. Θεωρείτε αναγκαία την συμβολή του κράτους, ώστε να υποστηρίζεται η δημιουργικότητα των συγγραφέων και η βιωσιμότητα των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον χώρο του βιβλίου (εκδοτικοί οίκοι, βιβλιοπωλεία);

Όπως διαφαίνεται από την πολιτική τους, οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες θεωρούν ότι το Κράτος συμβάλλει στην ανάπτυξη υγιούς συναγωνισμού μεταξύ των συγγραφέων και στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας, κινητικότητας και ανάδειξης του έργου του καθενός από αυτούς με οικονομική στήριξη. Περαιτέρω, δεν θεωρούν ότι αποτελεί ρόλο τους η άμεση στήριξη οποιασδήποτε εμπορικής επιχείρησης, παρά μόνο έμμεσα και εφόσον κάτι τέτοιο κριθεί απαραίτητο, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι τους σε σχέση με την προώθηση και την ανάδειξη του βιβλίου και τη στήριξη της δημιουργικότητας των συγγραφέων.

8. Στηρίζετε, και αν ναι με ποιο τρόπο, την εμπορική διάσταση του βιβλίου (εκδότες και βιβλιοπωλεία);

Οι εκδότες, μετά τη διακοπή της επίσημης συμμετοχής τους στις διεθνείς εκθέσεις βιβλίου στο εξωτερικό, δεν αιτούνται. Τυγχάνουν, βέβαια, έμμεσης υποστήριξης μέσω των προαναφερθέντων δράσεων των Πολιτιστικών Υπηρεσιών (βλ. σημείο 4 πιο πάνω), ενώ είναι δικαιούχοι και των δύο προαναφερθέντων σχεδίων επιχορήγησης μετάφρασης. Τα βιβλιοπωλεία και οι εκδοτικοί οίκοι στηρίζονται επίσης μέσω διάφορων διαδικασιών αγοράς βιβλίων με προσφορές, μεταξύ των οποίων και το μέτρο *Αγορά Εκδόσεων για τον Εμπλουτισμό Κυπριακών και Ξένων Βιβλιοθηκών*, το οποίο μπορείτε να αναγνώσετε στην ιστοσελίδα μας.

9. Έχει υπάρξει η ιδέα για την εφαρμογή της ενιαίας τιμής βιβλίου, όπως έχει ισχύσει σε άλλες χώρες;

Οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες δεν έχουν αρμοδιότητα στο θέμα των τιμών πώλησης των βιβλίων.

10. Συνεργάζεστε με άλλα Υπουργεία ή φορείς για προώθηση οικονομικών διευκολύνσεων στον τομέα του βιβλίου, όπως πχ. η μειωμένη φορολογία στις εισαγωγές/εξαγωγές, μηδενικό Φ.Π.Α. στην λιανική πώληση βιβλίων;

Οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες πάντα στηρίζουν αιτήματα φορέων που αφορούν σε οικονομικές διευκολύνσεις και συνεργάζονται για θέματα που αφορούν τις αρμοδιότητές τους με υπηρεσίες άλλων Υπουργείων, όταν χρειάζεται.

Βιβλιογραφία

Αυδίκος, Β. (2014) *Οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες στην Ελλάδα*, Αθήνα: Επίκεντρο

Βαρλάμος, Γ. (2001) 'Λίγα λόγια για το πώς τυπώνεται ένα βιβλίο' στο Δρόσος, Β., Κυρίδης, Α. και Σουλιώτης, Μ. (επιμ.) *Ένα βιβλίο για το βιβλίο*, Αθήνα: Τυπωθήτω

Βιβλιοθεραπεία (2018) [ραδιοφωνική εκπομπή] Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου, Πρόγραμμα Πρώτου, Παρασκευή, 20.30

Γαλανάκη, Ρ. (2009) 'Ο συγγραφέας και ο ιδιόρρυθμος κύκλος του βιβλίου' στο *Ο κύκλος του βιβλίου: ο συγγραφέας, ο επιμελητής-τυπογράφος, ο εκδότης, ο κριτικός, ο αναγνώστης (3 και 4 Απριλίου 2009)*, Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας

Γιακόβλεβιτς, Α.Μ. (2006) *Ιστορική ανασκόπηση της τυπογραφίας στην Κύπρο : από τη χειρόγραφη παράδοση μέχρι τη μηχανοποιημένη παραγωγή*, Λευκωσία: Ι. Γ. Κασουλίδης

Δήμος Λευκωσίας (2018) *Ανάπλαση Πλατείας Ελευθερίας* [online] Διαθέσιμο στο: <<http://www.nicosia.org.cy/el-GR/municipality/projects/under-construction/eleftherias-square/>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Δήμος Λακατάμιας (2018) *Δημοτική Βιβλιοθήκη Λακατάμιας* [online] Διαθέσιμο στο: <<https://www.lakatamia.org.cy/dimotiki-vivliothiki>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Δήμος Λάρνακας (2018) *Δημοτική Βιβλιοθήκη Λάρνακας* [online] Διαθέσιμο στο: <<http://www.larnaka.org.cy/el/page/library#.XBY5U2gzblU>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Δήμος Λεμεσού (2018) Δημοτική Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη [online] Διαθέσιμο στο: <<https://www.limassolmunicipal.com.cy/el/library>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Δρόσος, Β., Κυρίδης, Α. και Σουλιώτης, Μ. (επιμ.) (2001) *Ένα βιβλίο για το βιβλίο*, Αθήνα: Τυπωθήτω

Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου (2016) *Μελέτη για την χαρτογράφηση της πολιτιστικής-δημιουργικής βιομηχανίας στην Ελλάδα, πρώτο παραδοτέο 2016* [pdf].

Διαθέσιμο στο <<http://ep.culture.gr/el/Documents/%CE%9F%CE%94%CE%97%CE%93%CE%9F%CE%99-%99-%95%CE%93%CE%9A%CE%A5%CE%9A%CE%9B%CE%99%CE%9F%CE%99/%CE%9C%CE%95%CE%9B%CE%95%CE%A4%CE%95%CE%A3/Xartografisi.Full.1.pdf>>

[Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Καραμπάτσου-Παχάκη, Κ. κ.ά. (2000) *Ο πολιτισμός ως κλάδος οικονομικής δραστηριότητας* [pdf]. Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών. Διαθέσιμο στο <<file:///C:/Users/user/Desktop/KEPE Reports 32.pdf>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Κόνσολα, Ν. (2006) Πολιτιστική ανάπτυξη και πολιτική, Αθήνα: Παπαζήσης

Κυπριακή Βιβλιοθήκη (2013) *Δελτίο Κυπριακής Βιβλιογραφίας 2012* [pdf] Λευκωσία: Κυπριακή Βιβλιοθήκη. Διαθέσιμο στο <[http://www.cypruslibrary.gov.cy/moec/cl/cl.nsf/All/D239E53621411876C225824300332B6F/\\$file/Bibliography%202012corrected.pdf?OpenElement](http://www.cypruslibrary.gov.cy/moec/cl/cl.nsf/All/D239E53621411876C225824300332B6F/$file/Bibliography%202012corrected.pdf?OpenElement)> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Κυπριακή Βιβλιοθήκη (2014) *Δελτίο Κυπριακής Βιβλιογραφίας 2013* [pdf] Λευκωσία: Κυπριακή Βιβλιοθήκη. Διαθέσιμο στο <[http://www.cypruslibrary.gov.cy/moec/cl/cl.nsf/All/5D8DFC0D86F1B309C22582430033306D/\\$file/Bibliography%202013.pdf?OpenElement](http://www.cypruslibrary.gov.cy/moec/cl/cl.nsf/All/5D8DFC0D86F1B309C22582430033306D/$file/Bibliography%202013.pdf?OpenElement)> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Κυπριακή Βιβλιοθήκη (2015) *Δελτίο Κυπριακής Βιβλιογραφίας 2014* [pdf] Λευκωσία: Κυπριακή Βιβλιοθήκη. Διαθέσιμο στο

[http://www.cypruslibrary.gov.cy/moec/cl/cl.nsf/All/5990E47E2E383326C225824300333452/\\$file/Bibliography%202014.pdf?OpenElement](http://www.cypruslibrary.gov.cy/moec/cl/cl.nsf/All/5990E47E2E383326C225824300333452/$file/Bibliography%202014.pdf?OpenElement) [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Κυπριακή Βιβλιοθήκη (2016). *Δελτίο Κυπριακής Βιβλιογραφίας 2015* [pdf] Λευκωσία: Κυπριακή Βιβλιοθήκη. Διαθέσιμο στο

[http://www.cypruslibrary.gov.cy/moec/cl/cl.nsf/All/4B76E500CFA75FB1C2258243003338D6/\\$file/Bibliography%202015.pdf?OpenElement](http://www.cypruslibrary.gov.cy/moec/cl/cl.nsf/All/4B76E500CFA75FB1C2258243003338D6/$file/Bibliography%202015.pdf?OpenElement) [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Κυπριακή Βιβλιοθήκη (2017) *Δελτίο Κυπριακής Βιβλιογραφίας 2016* [pdf] Λευκωσία: Κυπριακή Βιβλιοθήκη. Διαθέσιμο στο [http://www.cypruslibrary.gov.cy/moec/cl/cl.nsf/All/06D1B95244CD0E38C22582520032D7FE/\\$file/Bibliography%202016.pdf?OpenElement](http://www.cypruslibrary.gov.cy/moec/cl/cl.nsf/All/06D1B95244CD0E38C22582520032D7FE/$file/Bibliography%202016.pdf?OpenElement) [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Κυρανούδη, Δ. (2016) Απόφαση σταθμός για το κούρεμα των κυπριακών καταθέσεων. *DW*, [online] 20 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο:

<https://www.dw.com/el/%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%86%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%B8%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CE%BF%CF%8D%CF%81%CE%B5%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%BA%CF%85%CF%80%CF%81%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8E%CE%BD-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%B8%CE%AD%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD/a-19564207> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Μάρκαρης, Π. (2009) 'Μια διαφορετική αλυσίδα' στο *Ο κύκλος του βιβλίου: ο συγγραφέας, ο επιμελητής-τυπογράφος, ο εκδότης, ο κριτικός, ο αναγνώστης* (3 και 4 Απριλίου 2009), Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας

Νικολάου, Δ. (2016) *Ο θεσμός των Δημοτικών και Κοινοτικών Βιβλιοθηκών στην Κύπρο* [pdf]. Διαθέσιμο στο <https://lekkythos.library.ucy.ac.cy/bitstream/handle/10797/15321/3imedid003.pdf?sequence=1> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου (2018) *Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων*. [online] Διαθέσιμο στο: <http://www.pi.ac.cy/pi/index.php?option=com_content&view=article&id=79&Itemid=271&lang=el> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Πανεπιστήμιο Κύπρου, Βιβλιοθήκη, 2017. *Έκθεση Πεπραγμένων Βιβλιοθήκης Πανεπιστημίου Κύπρου για το 2016* [pdf]. Διαθέσιμο στο <http://library.ucy.ac.cy/per-page-files/library/annual-reports/dirreport_2016_el.pdf> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Παπαγεωργίου, Ν. (2009) 'Κι οι εκδότες τι χρειάζονται σ' έναν μικρόψυχο καιρό;' στο *Ο κύκλος του βιβλίου: ο συγγραφέας, ο επιμελητής-τυπογράφος, ο εκδότης, ο κριτικός, ο αναγνώστης (3 και 4 Απριλίου 2009)*, Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας

Σοφοκλέους, Α. (1996) *Η συμβολή των πρώτων κυπριακών εφημερίδων (1878-1883) στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Ελλήνων της Κύπρου*, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο. Διαθέσιμη στο <<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/3383#page/1/mode/2up>> (Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018)

Στατιστική Υπηρεσία (2017) *Εργασία: Μητρώο Επιχειρήσεων: Αριθμός Επιχειρήσεων κατά κλάδο Οικονομικής Δραστηριότητας NACE (Αναθ. 2) και Μέγεθος 2016*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο <[http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/8A220DD4941EDCA9C225803500304320/\\$file/ENTERPRISES_NACE2_SIZE-2016-16117.pdf?OpenElement](http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/8A220DD4941EDCA9C225803500304320/$file/ENTERPRISES_NACE2_SIZE-2016-16117.pdf?OpenElement)> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2016) *Εργασία: Μητρώο Επιχειρήσεων: Αριθμός Επιχειρήσεων κατά κλάδο Οικονομικής Δραστηριότητας NACE (Αναθ. 2) και Μέγεθος 2015*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο <<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/752DB09937607C16C22581DA00>>

[375E31/\\$file/ENTERPRISES_NACE2_SIZE-2015-210916.pdf?OpenElement](http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/98EDF3D207E19DACC2257F070036EE2B/$file/ENTERPRISES_NACE2_SIZE-2015-210916.pdf?OpenElement)> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2015) *Εργασία: Μητρώο Επιχειρήσεων: Αριθμός Επιχειρήσεων κατά κλάδο Οικονομικής Δραστηριότητας NACE (Αναθ. 2) και Μέγεθος 2014*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο <[http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/98EDF3D207E19DACC2257F070036EE2B/\\$file/ENTERPRISES_NACE2_SIZE-2014-241115.pdf?OpenElement](http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/98EDF3D207E19DACC2257F070036EE2B/$file/ENTERPRISES_NACE2_SIZE-2014-241115.pdf?OpenElement)> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2014) *Εργασία: Μητρώο Επιχειρήσεων: Αριθμός Επιχειρήσεων κατά κλάδο Οικονομικής Δραστηριότητας NACE (Αναθ. 2) και Μέγεθος 2013*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο <[http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/50130941CC7F6243C2257DB000333608/\\$file/ENTERPRISES_NACE2_SIZE-2013-161214.pdf?OpenElement](http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/50130941CC7F6243C2257DB000333608/$file/ENTERPRISES_NACE2_SIZE-2013-161214.pdf?OpenElement)> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2013) *Εργασία: Μητρώο Επιχειρήσεων: Αριθμός Επιχειρήσεων κατά κλάδο Οικονομικής Δραστηριότητας NACE (Αναθ. 2) και Μέγεθος 2012*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο <[http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/41BC65F47B6EC920C2257C690033B70A/\\$file/ENTERPRISES_NACE2_SIZE-2012-230114.pdf?OpenElement](http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/41BC65F47B6EC920C2257C690033B70A/$file/ENTERPRISES_NACE2_SIZE-2012-230114.pdf?OpenElement)> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2018) *Υπηρεσίες: Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο: Στατιστικές χονδρικού και λιανικού εμπορίου 2015*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο <[http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/05A2116A9A9C6497C22577FA002B69EE/\\$file/WHOLESALE_AND_RETAIL-2015-060718.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/05A2116A9A9C6497C22577FA002B69EE/$file/WHOLESALE_AND_RETAIL-2015-060718.pdf?OpenElement)> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2017) *Υπηρεσίες: Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο: Στατιστικές χονδρικού και λιανικού εμπορίου 2014*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο

[http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/619CA5F030EB66CFC22582C20030292A/\\$file/WHOLESALE AND RETAIL-2014-080617.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/619CA5F030EB66CFC22582C20030292A/$file/WHOLESALE AND RETAIL-2014-080617.pdf?OpenElement) [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2016) *Υπηρεσίες: Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο: Στατιστικές χονδρικού και λιανικού εμπορίου 2013*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο

[http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/8B067ED74F0BFE9BC2258139003175ED/\\$file/WHOLESALE AND RETAIL-2013-090316.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/8B067ED74F0BFE9BC2258139003175ED/$file/WHOLESALE AND RETAIL-2013-090316.pdf?OpenElement) [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2014) *Υπηρεσίες: Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο: Στατιστικές χονδρικού και λιανικού εμπορίου 2012*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο

[http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/3D0EF7D74F9F3C00C2257F7100357913/\\$file/WHOLESALE AND RETAIL-2012-260914.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/3D0EF7D74F9F3C00C2257F7100357913/$file/WHOLESALE AND RETAIL-2012-260914.pdf?OpenElement) [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2015) *Πληθυσμός και Κοινωνικές Συνθήκες: Απογραφή Πληθυσμού: Απογραφή Πληθυσμού Κύπρος, 2011, τόμος 1, Γενικά Δημογραφικά Χαρακτηριστικά, Μετανάστευση και Εργατικό Δυναμικό*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο:

[http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/3D52D8F17C418CFAC2257EEA00346671/\\$file/POPULATION CENSUS-2011 Voll-EL-261015.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/3D52D8F17C418CFAC2257EEA00346671/$file/POPULATION CENSUS-2011 Voll-EL-261015.pdf?OpenElement) [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2013) *Πληθυσμός και Κοινωνικές Συνθήκες: Πληθυσμός: Αρχείο Εκδόσεων Δημογραφική Έκθεση 2012*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο:

[http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/4014E93CA17CBCC8C2257DB7003458C4/\\$file/DEMOGRAPHIC REPORT-2012-040414.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/4014E93CA17CBCC8C2257DB7003458C4/$file/DEMOGRAPHIC REPORT-2012-040414.pdf?OpenElement) [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2014) *Πληθυσμός και Κοινωνικές Συνθήκες: Πληθυσμός: Αρχείο Εκδόσεων Δημογραφική Έκθεση 2013*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο:

<[http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/2B040A717AD10B52C2257F0A0035DA26/\\$file/DEMOGRAPHIC REPORT-2013-231214.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/2B040A717AD10B52C2257F0A0035DA26/$file/DEMOGRAPHIC%20REPORT-2013-231214.pdf?OpenElement)> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2015) *Πληθυσμός και Κοινωνικές Συνθήκες: Πληθυσμός: Αρχείο Εκδόσεων Δημογραφική Έκθεση 2014*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο:

<[http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/DF741DB164D96838C225807B003297A8/\\$file/DEMOGRAPHIC REPORT-2014-271115.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/DF741DB164D96838C225807B003297A8/$file/DEMOGRAPHIC%20REPORT-2014-271115.pdf?OpenElement)> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2016) *Πληθυσμός και Κοινωνικές Συνθήκες: Πληθυσμός: Αρχείο Εκδόσεων Δημογραφική Έκθεση 2015*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο:

<[http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/9517CDC1A5E0A182C22581E50036CF21/\\$file/DEMOGRAPHIC REPORT-2015-301116.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/9517CDC1A5E0A182C22581E50036CF21/$file/DEMOGRAPHIC%20REPORT-2015-301116.pdf?OpenElement)> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2017) *Πληθυσμός και Κοινωνικές Συνθήκες: Πληθυσμός: Αρχείο Εκδόσεων Δημογραφική Έκθεση 2016*. Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο:

<[http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/C106FD0599F64191C22583550034275E/\\$file/DEMOGRAPHIC REPORT-2016-271117.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/C106FD0599F64191C22583550034275E/$file/DEMOGRAPHIC%20REPORT-2016-271117.pdf?OpenElement)> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2018) *Επιστήμη και Τεχνολογία: Κοινωνία της Πληροφορίας: Έρευνα Χρήσης Τεχνολογιών, Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) 2018 στα Νοικοκυριά, Συνοπτικά Αποτελέσματα*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο:

<<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/F4803EBAEBBDC24FC225750E00>>

[370AF2/\\$file/Summary Report-ICT HH-218-EL-131218.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/67DDF4D227735AA3C2258362003857D3/$file/Summary%20Report-ICT%20HH-218-EL-131218.pdf?OpenElement)> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2017) *Επιστήμη και Τεχνολογία: Κοινωνία της Πληροφορίας: Έρευνα Χρήσης Τεχνολογιών, Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) 2017 στα Νοικοκυριά, Συνοπτικά Αποτελέσματα*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο: [http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/67DDF4D227735AA3C2258362003857D3/\\$file/Summary Report-ICT HH-2017-EL-151217.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/67DDF4D227735AA3C2258362003857D3/$file/Summary%20Report-ICT%20HH-2017-EL-151217.pdf?OpenElement)> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2018) *Πληθυσμός και Κοινωνικές Συνθήκες: Εκπαίδευση: Στατιστικές της Εκπαίδευσης 2015-2016*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο: [http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/4A240F088B34155BC22577E4002C70CD/\\$file/EDUCATION-15_16-EL-180618.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/4A240F088B34155BC22577E4002C70CD/$file/EDUCATION-15_16-EL-180618.pdf?OpenElement)> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2016) *Πληθυσμός και Κοινωνικές Συνθήκες: Εκπαίδευση: Στατιστικές της Εκπαίδευσης 2013-2014*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο: [http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/43ECE034D13AD297C225818C0030A142/\\$file/EDUCATION-13_14-021216.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/43ECE034D13AD297C225818C0030A142/$file/EDUCATION-13_14-021216.pdf?OpenElement)> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2015) *Πληθυσμός και Κοινωνικές Συνθήκες: Εκπαίδευση: Στατιστικές της Εκπαίδευσης 2012-2013*. [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο: [http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/8F0B790B59FEEEE06C225807D0034C5B7/\\$file/EDUCATION-12_13-131115.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/8F0B790B59FEEEE06C225807D0034C5B7/$file/EDUCATION-12_13-131115.pdf?OpenElement)> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Στατιστική Υπηρεσία (2018) *Οικονομία: Εθνικοί Λογαριασμοί: Αρχείο Κυριότερων Στοιχείων Εθνικοί Λογαριασμοί 1995-2017*. [online] Διαθέσιμο στο:

<http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/economy_finance_11main_keyfarchive_gr/economy_finance_11main_keyfarchive_gr?OpenForm&yr=1995-201767A2EE336200F08E44F5ED152DC53B69&n=1995-2017> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Τσουρβάκας, Γ. (2012) *Μάνατζμεντ επικοινωνιακών και πολιτιστικών οργανισμών: Πλαίσιο, εργαλεία, στρατηγικές*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press

Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Υπηρεσία Φοιτητικής Μέριμνας (2018) *Ενημερωτικό έντυπο για συμπλήρωση της αίτησης για κρατική φοιτητική μέριμνα για το ακαδημαϊκό έτος 2017/2018* [pdf] Λευκωσία: Στατιστική Υπηρεσία. Διαθέσιμο στο: <http://www.moec.gov.cy/ypiresia_foititikis_merimnas/entypa/2017_2018_enimerotiko_entypo_foititiki_merimna.pdf> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Φραντζή, Μ. (χ.χ.) *Ηλεκτρονικό Βιβλιοπωλείο* [pdf] Διαθέσιμο στο <<http://eprints.rclis.org/5862/1/ebookstore.pdf>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Barbier, F. (2002) *Ιστορία του βιβλίου*, μτφρ. Μαρία Παπαηλιάδη. Αθήνα: Μεταίχμιο

Banou, C., Philips, A. (2008) The Greek Publishing Industry and Professional Development. *Publishing Research Quarterly* [e-journal] v.24, p.98–110. Διαθέσιμο μέσω Ιστοσελίδας Βιβλιοθήκης Πανεπιστημίου Κύπρου στο <http://content.ebscohost.com/ContentServer.asp?EbscoContent=dGJyMNLe80Sep7E4wtv_hOLCmr1Cep65Ssae4SLaWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGrtlCxrq9NuePfgex34jn&T=P&P=AN&S=R&D=ufh&K=32762976> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Bell, J. (1997) *Μεθοδολογικός σχεδιασμός παιδαγωγικής και κοινωνικής έρευνας: οδηγός για φοιτητές και υποψήφιους διδάκτορες*, μτφρ. Αναστασία-Βαλεντίνη Ρήγα, Αθήνα: Gutenberg

Canoy, Marcel, Ours van, Jan C., Ploeg, Frederick van der (2006) 'The economics of books' pp. 723-758 στο Ginsburgh, V.A., Throsby, D. (επιμ.) *Handbook of the Economics of Art and Culture*, v. 1, The Netherlands: Elsevier

Cedefop (2018) *European Skills Index. Skills panorama. Cyprus* [online] Διαθέσιμο στο: <<https://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en/countries/cyprus?>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Compendium Cultural Policies & Trends (2018) *Cyprus/ 2. General objectives and principles of cultural policy. 2.1 Main features of the current cultural policy model* [online] Διαθέσιμο στο: <<https://www.culturalpolicies.net/web/cyprus.php?aid=21>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Compendium Cultural Policies & Trends (2018) *Cyprus/ 2. General objectives and principles of cultural policy. 2.2 National definition of culture* [online] Διαθέσιμο στο: <<https://www.culturalpolicies.net/web/cyprus.php?aid=22>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Compendium Cultural Policies & Trends (2018) *Cyprus/ 3.4 International cultural co-operation 3.4.4 Direct professional co-operation* [online] Διαθέσιμο στο: <<https://www.culturalpolicies.net/web/cyprus.php?aid=344>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Compendium Cultural Policies & Trends (2018) *Cyprus/ 4.2 Specific policy issues and recent debates. 4.2.3 Cultural/creative industries: policies and programmes* [online] Διαθέσιμο στο: <<https://www.culturalpolicies.net/web/cyprus.php?aid=423>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Council of the EU (2018a) *Council of the EU 14823/16 FISC 210 ECOFIN 1114 IA 129 Proposal for a Council Directive amending Directive 2006/112/EC, as regards rates of value added tax applied to books, newspapers and periodicals – Political agreement* [pdf] Brussels: Council of the European Union. Διαθέσιμο στο: <<https://www.consilium.europa.eu/media/36517/st12622-en18.pdf>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Council of the EU (2018b) *Electronic publications: Council agrees to allow reduced VAT rates.* [press release] Brussels: Press office - General Secretariat of the Council. Διαθέσιμο στο: <<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/10/02/electronic-publications-council-agrees-to-allow-reduced-vat-rates/pdf>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

CyLaw (2018) *Ο περί της Κυπριακής Βιβλιοθήκης Νόμος του 1987 (51/1987)*. Κείμενο ενοποιημένου νόμου. [online] Διαθέσιμο στο: <http://www.cylaw.org/nomoi/enop/non-ind/1987_1_51/full.html> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

CyLaw (2018) *Ο περί του Δικαιώματος Πνευματικής Ιδιοκτησίας και Συγγενικών Δικαιωμάτων Νόμος του 1976 (59/1976)*: Κείμενο Ενοποιημένου Νόμου [online] Διαθέσιμο στο: <http://www.cylaw.org/nomoi/enop/non-ind/1976_1_59/full.html> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Dibb, S. et al. (2006) *Marketing: Concepts and strategies*. 5^η έκδ. Boston: Houghton Mifflin

EUR-Lex (2016) Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679/ ΟJ L 119, 4.5.2016 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων. Διαθέσιμο στο: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32016R0679>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

European Commission (2018) *Vat rates applied in the Member States of the European Union. Situation at 1st July 2018*. [pdf] European Commission. Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/vat/how_vat_works/rates/vat_rates_en.pdf> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Eurostat (2018) *Culture Statistics 2016. Statistical books* [pdf] Eurostat. Διαθέσιμο στο: <<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7551543/KS-04-15-737-EN-N.pdf/648072f3-63c4-47d8-905a-6fdc742b8605>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Eurostat (2018) *Archive: Publishing activities statistics - NACE Rev. 2* [online] Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Archive:Publishing_activities_statistics_-_NACE_Rev._2> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Eurostat (2018) *Individuals using the internet to buy or order online content: % of individuals aged 16 to 74*. [online] Διαθέσιμο στο:

<<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tin00080&plugin=1>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Eurostat (2018) *Intra and extra-EU trade in cultural goods by product: Book. Imports* [online] Διαθέσιμο στο: <<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Eurostat (2018) *Intra and extra-EU trade in cultural goods by product: Book: Exports.* [online] Διαθέσιμο στο: <<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>>

[Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Eurostat (2018) *Final consumption expenditure of households by consumption purpose (COICOP 3 digit)* [online] Διαθέσιμο στο: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_10_co3_p3&lang=en> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Federation of European Publishers (2017) *The Book sector in Europe, facts and figures 2017* [pdf]. [χ.τ.]: Federation of European Publishers Διαθέσιμο στο [file:///C:/Users/admin/Downloads/20170223 - brochure a4 final pdf%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/admin/Downloads/20170223 - brochure a4 final pdf%20(1).pdf) [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Garzon, A. (1997) *National book policy: a guide for users in the field*, Paris: UNESCO Publishing

Gillham, B. (2005) *Research interviewing: The range of techniques*, Berkshire: Open University Press

Harmon, A. (2018) 'SWOT analysis', Salem Press Encyclopedia. Διαθέσιμο μέσω Ιστοσελίδας Βιβλιοθήκης Πανεπιστημίου Κύπρου στο: <<https://ucyvrn.ucy.ac.cy>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Hjorth-Andersen, C. (2000) A Model of the Danish Book Market. *Journal of Cultural Economics*, [e-journal] 24(27). Διαθέσιμο μέσω Ιστοσελίδας Βιβλιοθήκης Πανεπιστημίου

Κύπρου στο <<https://doi.org/10.1023/A:1007514320221>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Howsam, L. (2015) 'The study of book history' στο Howsam, L. (επιμ.) *The Cambridge companion to the history of the book*, Cambridge: Cambridge University Press, σσ.1-13

Kotler, P. (1974) Atmospherics as a marketing tool. *Journal of Retailing*, [e-journal] 49(4), winter 1973-1974. Διαθέσιμο μέσω: Ιστοσελίδας Βιβλιοθήκης Πανεπιστημίου Κύπρου <<http://content.ebscohost.com/ContentServer.asp?EbscoContent=dGJyMNLe80Sep7E4wtv hOLCmr1CeprdSs6%2B4S7eWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGrtlCxrq9NuePfgex34jn &T=P&P=AN&S=R&D=bsu&K=4673250>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

McLeery, A. (2015) 'The book in the long twentieth century', στο Howsam, L. (επιμ.) *The Cambridge companion to the history of the book*, Cambridge: Cambridge University Press, σσ.162-195

PISA 2015 (2018) *Country overview. Cyprus*. [online] Διαθέσιμο στο: <<http://www.compareyourcountry.org/pisa/country/cyp?lg=en>> [Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2018]

Porter, M. E. (1991) *Michael E. Porter on competition and strategy*, Boston: Harvard Business School

The National Science Foundation (2002) 'Section III - An Overview of Quantitative and Qualitative Data Collection Methods' στο *The 2002 User-Friendly Handbook for Project Evaluation (NSF 02-057)*, Virginia: The National Science Foundation

Turner, G. (2015) 'Culture, politics and the cultural industries: Reviving a critical agenda' στο Oakley, K., O'Connor, (επιμ.) *The Routledge companion to the cultural industries* London: Routledge, κεφ. 43